

Afstudeeronderzoek

Peuterbehandelgroep
de Berenboot

Het digibord met dove en/of slechthorende peuters

Koninklijke Auris Groep

Naam: Steffy Heeren

Praktijkbegeleidster: Ilse

Groenewegen

Afstudeerbegeleidster: Madeleine Meurs

Tweede beoordelaar: Irene Prins

Opleiding: Pedagogiek

Klas: VQR4E

Studentnummer: 0847047

Datum: Juni 2014

Inhoudsopgave

1. Voorwoord.....	4
2. Samenvatting	5
3. Summary.....	7
4. Inleiding.....	9
5. Onderzoeksontwerp	10
§ 5.1 Situatieanalyse	10
§ 5.2 Probleemanalyse.....	12
§ 5.3 Internationale ontwikkeling	15
6. Literatuurstudie	16
§ 6.1 Doelgroep	16
§ 6.2 Taal.....	17
§ 6.3 Communiceren	19
§ 6.4 Dagstructuur.....	21
§ 6.5 Digibord.....	22
7. Onderzoeksvraag.....	23
§ 7.1 Doelstelling.....	23
§ 7.2 Vraagstelling	23
§ 7.3 Deelvragen	23
8. Onderzoeksmethoden	24
§ 8.1 Onderzoeksbenadering	24
§ 8.2 Onderzoekstype	24
§ 8.3 Databronnen	24
§ 8.4 Dataverzamelingstechnieken	24
9. Resultaten.....	28
§ 9.1 Deelvraag 1	28
§ 9.2 Deelvraag 2.....	28
§ 9.3 Deelvraag 3.....	30
§ 9.4 Deelvraag 4.....	32
10. Conclusies en aanbevelingen.....	33
§ 10.1 Deelvraag 1.....	33

§ 10.2 Deelvraag 2.....	33
§ 10.3 Deelvraag 3.....	34
§ 10.4 Deelvraag 4.....	35
§ 10.5 Algemene conclusie.....	36
11. Discussie.....	38
§ 11.1 Evaluatie.....	38
§ 11.2 Betrouwbaarheid	39
§ 11.3 Validiteit	39
12. Nawoord.....	40
13. Literatuurlijst.....	41
14. Bijlagen	45
Bijlage 1 Enquête vooronderzoek.....	46
Bijlage 2 Dagprogramma tweedaagse groep	49
Bijlage 3 Dagprogramma driedaagse groep	50
Bijlage 4 Enquête medewerkers peuterbehandelgroep de Berenboot.....	51
Bijlage 5 Observatielijst taalbeleid.....	54
Bijlage 6 Observatielijst ondersteunende communicatie	55
Bijlage 7 Observatielijst dagstructuur.....	56
Bijlage 8 Interviewvragen medewerkers peuterbehandelgroep Dordrecht	57
Bijlage 9 Uitslag enquête vooronderzoek.....	59
Bijlage 10 Uitslag enquête medewerkers peuterbehandelgroep de Berenboot.....	61
Bijlage 11 Uitslag observatielijst taalbeleid	65
Bijlage 12 Uitslag observatielijst ondersteunende communicatie	66
Bijlage 13 Uitslag observatielijst dagstructuur	67
Bijlage 14 Uitslag observatie peuterbehandelgroep Dordrecht	68
Bijlage 15 Uitslag interview medewerkers peuterbehandelgroep Dordrecht....	70

1. Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksverslag van het afstudeeronderzoek betreffende hbo-opleiding Pedagogiek. Middels een onderzoeksvraag van een opdrachtgever is er een onderzoek uitgevoerd binnen een instelling.

Dit onderzoeksverslag is gemaakt in opdracht van de organisatie Auris te Rotterdam. Het is uitgevoerd op peuterbehandelgroep de Berenboot. Het onderzoek richt zich op het gebruik van een digibord met dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd variërend van anderhalf tot vijf jaar. De opdrachtgever is Ilse Groenwegen, zij is werkzaam als behandelcoördinator binnen deze instelling. Ilse heeft mij het afgelopen jaar begeleid in de praktijksituatie. Ik wil haar bedanken voor alle begeleiding en haar positieve bijdrage aan het onderzoek.

Daarnaast wil ik mijn dank uiten aan mijn afstudeerbegeleidster Madeleine Meurs. Zij heeft mij gesteund gedurende het proces van het afstuderen. Ik wil haar bedanken voor alle afspraken en bruikbare feedback dat geleid heeft tot dit eindresultaat.

Tenslotte wil ik een dankwoord uitspreken naar alle medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot en de peuterbehandelgroep in Dordrecht. Zij hebben meegewerkt aan alle verschillende onderzoeksmethoden. Zonder hen was het niet mogelijk geweest om het onderzoeksverslag tot dit niveau te brengen.

Ik hoop dat het onderzoeksverslag en het beroepsproduct een waardevolle bijdrage gaan leveren aan peuterbehandelgroep de Berenboot.

Ik wens u veel leesplezier!

Steffy Heeren

Juni, 2014

2. Samenvatting

In september 2013 is begonnen met het plan van aanpak van dit afstudeeronderzoek. Na goedkeuring is daadwerkelijk begonnen met de uitvoering van het onderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd op peuterbehandelgroep de Berenboot, welke valt onder de organisatie Auris. Auris is de professionele partner voor mensen die ondersteuning nodig hebben bij horen, spreken of taal. De Berenboot biedt dagbehandeling aan dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd variërend van anderhalf tot vijf jaar.

Het onderzoek richtte zich op het gebruik van het digibord met de doelgroep. Het doel van het onderzoek was het inzichtelijk maken op welke manier de medewerkers het digibord kunnen gebruiken ten behoeve van de doelgroep en hopelijk ter verbetering van:

- Communicatie ondersteuning;
- Het stimuleren van de communicatie van de doelgroep;
- Communicatie toegankelijker maken voor de doelgroep.

Gedurende het onderzoek stond de onderstaande vraag centraal:

Hoe kunnen de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot te Rotterdam middels het digibord de communicatie ondersteunen tijdens taalactiviteiten met dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd anderhalf tot drie jaar?

Doordat het merendeel van de kinderen peuterbehandelgroep de Berenboot verlaten met een leeftijd van drie jaar, richt de onderzoeker zich op de leeftijdsgroep van anderhalf tot drie jaar.

Om de bovenstaande centrale vraag te kunnen beantwoorden is er onderzoek gedaan naar de onderstaande deelvragen:

- Waar ondervinden de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot problemen voor wat betreft het toepassen van het taalbeleid van Auris en de methodiekbeschrijving communicatie aanbod?
- Welke vormen van ondersteunende communicatie gebruiken de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot gedurende het werken met de kinderen?
- Past het digibord in de dagelijkse structuur van peuterbehandelgroep de Berenboot?
- Over welke bekwaamheden moeten de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot beschikken om aan de slag te kunnen gaan met het digibord?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden heeft de onderzoeker gebruik gemaakt van de volgende onderzoeksactiviteiten: enquêtes, observaties, een interview en literatuurstudie. Uit de resultaten zijn verschillende conclusies getrokken. De eerste conclusie die getrokken werd is dat de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot weinig belemmeringen zien betreffende het toepassen van het taalbeleid. Vervolgens werd de conclusie getrokken dat de medewerkers van peuterbehandelgroep

de Berenboot een hoop middelen inzetten om de communicatie voor de kinderen te ondersteunen. Echter wordt maar in 20% van de gevallen het digibord ingezet. De derde conclusie die getrokken werd, was dat het digibord past binnen het dagprogramma van peuterbehandelgroep de Berenboot. Ten slotte werd de conclusie getrokken dat de medewerkers handvatten nodig hebben om daadwerkelijk aan de slag te kunnen gaan met het digibord en daarmee aan te sluiten bij de doelgroep.

Hieronder een opsomming van de aanbevelingen die opgesteld zijn aan de hand van de resultaten van het onderzoek:

- Maak daadwerkelijk gebruik van het digibord om de communicatie visueel te ondersteunen;
- Rooster het digibord vast in het dagprogramma;
- Biedt een cursus aan over het gebruik van het digibord;
- Maak gebruik van het beroepsproduct;
- Breidt het voorbereiden van een thema uit door een document aan te maken voor het digibord.

De overige conclusies en aanbevelingen die buiten de deelvragen vallen zijn terug te vinden in de scriptie.

3. Summary

This thesis started in September 2013 and was made for children's daycare 'De Berenboot', a department of the organization Auris. Auris is a professional partner for people who need hearing, speech and language support. 'De Berenboot' is a daycare department specialized in children who are deaf or with hearing loss in the age of one and a half till five years old.

This thesis describes a research conducted to obtain insight into the use of an interactive whiteboard with the target group and to improve:

- Communication support;
- Communication stimulation by the target group;
- To make communication more accessible for the target group.

The main research question in this thesis was:

In which way is it possible, for the co-workers of daycare 'De Berenboot' Rotterdam, to offer communication support by using an interactive whiteboard specialized for children who are deaf or have hearing loss in the age of one and a half till three years old?

Most of the children leave daycare 'De Berenboot' by the age of three. This is the reason why this research will study the age of one and a half till three years old.

The following sub questions were studied to answer the main research question:

- Which difficulties do co-workers of daycare 'De Berenboot' experience in applying Auris's language policy and methodology communication support?
- What forms of supportive communication do co-workers of daycare 'De Berenboot' use in working with the children?
- Is it possible to plan the use of an interactive whiteboard in the day program of daycare 'De Berenboot'?
- Which abilities do co-workers of daycare 'De Berenboot' need to have to get started with an interactive whiteboard?

The following research methods were used to answer the research questions: surveys, observations, an interview and literature study. The results of this research led to several conclusions. The results demonstrated that the co-workers of 'De Berenboot' didn't experience any language policy disabilities. The co-workers of daycare 'De Berenboot' use several resources to support the communication of the children. Remarkable was that in just 20% of the cases an interactive whiteboard was used. The next conclusion was that the use of an interactive whiteboard fits within the day program of daycare 'De Berenboot'. Finally, the co-workers need support to start using an interactive whiteboard to provide more support to the target group.

Below an overview of the recommendations arising from the study:

- Definitely use the interactive whiteboard to provide visual communication support;

- Plan the use of the interactive whiteboard in the day program;
- Offer a course for using an interactive whiteboard;
- Use the professional product;
- Extend the preparation of a theme by making a document for the interactive whiteboard.

Other recommendations and conclusions, which are not related to the sub questions, are described in this thesis.

4. Inleiding

Digitale prentenboeken

Digitale prentenboeken kunnen een enorme bijdrage leveren aan de ontwikkeling van woordenschat en verhaalbegrip bij jonge kinderen, zonder dat het de leerkracht extra tijd kost. Fictie? Nee, glasheldere onderzoeksresultaten (Broekhof, 2011).

Bovenstaand artikel geeft een idee weer van het gebruik van digitale prentenboeken. Een digitaal prentenboek kan onder andere ingezet worden op een digibord. Door de digitalisering maken steeds meer scholen, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen gebruik van digitale borden (Leraar24, 2013). Dit onderzoek is uitgevoerd op de Berenboot, onderdeel van de organisatie Auris te Rotterdam. De Berenboot is een peuterbehandelgroep voor dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd van anderhalf tot vijf jaar. Ook peuterbehandelgroep de Berenboot heeft sinds september 2013 de beschikking over een digibord. Tijdens dit onderzoek is gericht op de doelgroep gekeken naar het gebruik van het digibord. Gedurende het onderzoek stond de volgende vraagstelling centraal:

Hoe kunnen de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot te Rotterdam middels het digibord de communicatie ondersteunen tijdens taalactiviteiten met dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd anderhalf tot drie jaar?

Doordat het merendeel van de kinderen peuterbehandelgroep de Berenboot verlaten op een leeftijd van drie jaar, richt de onderzoeker zich op de leeftijdsgroep van anderhalf tot drie jaar. Daarnaast zijn er vier deelvragen opgesteld om de centrale vraag te kunnen beantwoorden, namelijk:

- Waar ondervinden de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot problemen voor wat betreft het toepassen van het taalbeleid van Auris en de methodiekbeschrijving communicatie aanbod?
- Welke vormen van ondersteunende communicatie gebruiken de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot gedurende het werken met de kinderen?
- Past het digibord in de dagelijkse structuur van peuterbehandelgroep de Berenboot?
- Over welke bekwaamheden moeten de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot beschikken om aan de slag te kunnen gaan met het digibord?

Het onderzoeksverslag is opgebouwd middels onderstaande hoofdstukken:

- Onderzoeksontwerp
- Literatuurstudie
- Onderzoeksvraag
- Onderzoeksmethoden
- Resultaten
- Conclusies en aanbevelingen
- Discussie
- Nawoord

Het onderzoeksverslag wordt afgesloten met de literatuurlijst en de bijlagen.

5. Onderzoeksontwerp

§ 5.1 Situatietanalyse

§ 5.1.1 Organisatie Auris

Het onderzoek is uitgevoerd op peuterbehandelgroep de Berenboot, welke valt onder de organisatie Auris. Auris bestaat uit scholen voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs, peuterbehandelgroepen, audiologische centra voor gehoor, spraak en taal alsmede gezinsbegeleiding en ambulante dienstverlening (Auris, 2010).

Missie en visie

Auris is de professionele partner voor mensen die ondersteuning nodig hebben bij horen, spreken of taal. Op Nederlandstalig gebied biedt Auris zowel diensten als producten aan. De kernactiviteiten zijn voorlichting, preventie, diagnostiek, begeleiding, behandeling en scholing. Dit geschiedt door Auris zelf, samen met derden of er vindt een doorverwijzing plaats naar externen. Middels een dialoog naar aanleiding van de vraagstelling van de cliënt, zal er worden gezocht naar antwoorden. Een streep punt hierbij is een optimale participatie in de maatschappij voor de cliënt. Hierbij wordt niet alleen gedacht aan het bieden van ondersteuning bij leren en onderwijs, maar ook aan de voorbereiding op leven en werken. Doelstelling hierbij is dat de cliënt zo zelfstandig mogelijk zijn leven kan leiden (Auris, 2010).

Drijfveren zijn optimale participatie en ontwikkeling binnen de mogelijkheden van de cliënt. Drie kernwaarden zijn leidend voor de manier waarop Auris dat in praktijk brengt:

- De cliënt staat centraal;
- Resultaat en rekenschap;
- Intern en extern verbinden.

Bovenstaande kernwaarden zijn leidend bij zowel bedrijfsvoering- als ethische vraagstukken. Daarnaast kiest Auris voor een aantal uitgangspunten betreffende beleid en handelen. Deze uitgangspunten hangen samen met de maatschappelijke rol:

- Kwaliteit, participatie en duurzaamheid;
- Gastvrijheid en samenwerking dicht bij de cliënt.

Daarnaast heeft Auris een open relatie met financiers en belanghebbenden. De netwerken sluiten aan op het belang en de situatie van de cliënt. De uitstraling is modern, functioneel en gastvrij. Auris is mobiel en flexibel, hierdoor staat Auris dicht bij de cliënt. Er bestaan vaste locaties waar dat onmisbaar is voor de kwaliteit van de dienst en/of het product. Ook kenmerkt Auris zich door een ondernemende geest. Denk hierbij aan ruimte voor medewerkers om vragen van cliënten te beantwoorden. Ook van belang is een open houding van de medewerkers voor wat initiatieven en ideeën betreft. Auris is gericht op het hier en nu, alsmede op de toekomst van de cliënten. Er wordt van de medewerkers verlangd om alert te zijn op nieuwe ontwikkelingen (Auris, 2010).

§ 5.1.2 Peuterbehandelgroepen

Auris heeft onder andere peuterbehandelgroepen. Deze richten zich op kinderen in de leeftijdsgroep variërend van één tot vijf jaar met problemen op gebied van communicatie

en/of het gehoor. Per kind wordt bekeken of het aangeboden zorgaanbod voldoende aansluit bij de behoeften van het kind. Middels audiologisch en indien mogelijk logopedisch onderzoek zal de ernst van de beperking worden vastgesteld. Dit wordt hierna afgezet tegen de niet-verbale cognitieve ontwikkeling van een kind (Heesters, 2008).

De visie van de peuterbehandelgroepen is om resultaatgericht te werken. Het multidisciplinaire handelen in het begeleiden van de kinderen staat centraal. Er wordt zoveel mogelijk vraaggestuurd gewerkt. In de daarbij horende afwegingen wordt zowel het belang van het kind, als van de organisatie centraal gesteld. Regelmatig wordt er kritisch gekeken naar het beroepsinhoudelijk handelen. Nieuwe (theoretische) ontwikkelingen binnen het werkveld worden gevolgd. Mee veranderen met de tijd wordt gezien als een uitdaging (Heesters, 2008). Zoals Heesters (2008) beschrijft is de eigenheid en uniciteit van het kind het uitgangspunt: 'Ieder kind is anders, met elk kind is het een ontdekkingsreis om de juiste weg te vinden en stapje voor stapje te groeien'.

§ 5.1.3 Peuterbehandelgroep de Berenboot

Eén van de peuterbehandelgroepen is de Berenboot welke is gevestigd in de Dr. M. Polanoschool te Rotterdam. Doelgroep van de Berenboot zijn dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd van anderhalf tot vijf jaar. Wanneer het kind toe is aan een nieuwe uitdaging, gaat het kind meestal op driejarige leeftijd naar groep nul van de Dr. M. Polanoschool. Dagbehandeling vindt plaats van 08.45 – 15.00 uur. De Nederlandse taal wordt door de medewerkers ondersteund met gebaren. Aanwezig is een standaardbehandelingsaanbod waarin gewerkt wordt aan individuele doelen van het kind. Deze doelen staan van ieder kind apart in het behandelplan beschreven. Het behandelplan wordt opgesteld en geëvalueerd tijdens het wekelijkse multidisciplinair overleg. De Berenboot bestaat uit een driedaagse groep en een tweedaagse groep. De driedaagse groep is geopend op maandag, woensdag en donderdag. De tweedaagse groep is geopend op dinsdag en vrijdag. Maximaal mogen er acht kinderen per dag worden behandeld. Op beide groepen werken wekelijks onderstaande medewerkers:

- Twee pedagogisch begeleiders
De pedagogisch begeleiders bieden in groepsverband begeleiding aan de kinderen op basis van een individueel behandelplan.
- Eén NGT¹-medewerker
Communiqueert op de groep door te gebaren. Vaak betreft dit dove medewerkers. Zij functioneren onder supervisie van een NGT-docent.
- Eén logopedist
De logopedist behandelt, evalueert, verricht aanvullend onderzoek en begeleidt de kinderen logopedisch.
- Eén stagiaire
Ontwikkelt zich gedurende de stageperiode tot een hbo-professional.

Daarnaast wordt het team ondersteund door de volgende medewerkers:

- Eén behandelcoördinator
De behandelcoördinator diagnosticeert en behandelt de kinderen. Stelt het zorginhoudelijk beleid van de locatie op en voert deze uit.
- Eén teamleider

¹ NGT is de afkorting van Nederlandse Gebaren Taal.

- Niet wekelijks aanwezig op de Berenboot. Zij komt vooral op de Berenboot om gesprekken te voeren met de medewerkers en om vergaderingen te leiden.
- Ouderbegeleider
Speciaal aanwezig voor de ouders. Organiseert onder andere de oudergroep waarin informatieve onderwerpen besproken worden.
- Gezinsbegeleider
Geeft verschillende vormen van begeleiding en/of behandeling aan het kind met een communicatieve en/of auditieve beperking en hun ouders.

§ 5.1.4 Doelgroep

Slechthorendheid

Kinderen met slechthorendheid hebben een gehoorverlies van gemiddeld 35 tot 80 dB² (Tijsseling, 2009). Kinderen die slechthorend zijn, hebben vaak met gehoorapparaat ook nog moeite om de gesproken taal te verstaan. Bij slechthorende kinderen wordt vaak overschat wat ze daadwerkelijk kunnen horen. Net als de dove kinderen kunnen zij informatie missen die van belang is (Van Lonkhuyzen, 2008).

Doofheid

Kinderen met doofheid of ernstige slechthorendheid hebben een gehoorverlies van 80 dB of meer (Tijsseling, 2009). Een doof of ernstig slechthorend kind heeft niet de mogelijkheid om auditieve informatie op te nemen. Participeren in een horende wereld is voor hen beperkt. Als gevolg van onvolledige toegang tot auditieve informatie en communicatie, kan er sprake zijn van vertraging in de gehele ontwikkeling (SIAC, 2013).

Peuter

De peutertijd loopt gemiddeld van één tot vier jaar. 'Nee' en 'ikke doen' zijn kenmerkende woorden in deze periode. Hiermee geeft de peuter aan dat hij zichzelf als een apart individu ziet met een eigen bestaansrecht. Peuters willen alles zelf ontdekken en doen, hetgeen niet altijd mogelijk is. Dit kan leiden tot frustraties met mogelijk driftbuien als gevolg. Peuters leren veel door te spelen en vinden het leuk om te spelen. Ze ontdekken en ontwikkelen zich door te spelen (Feddema & Wagenaar, 2009).

In § 6.1 wordt de doelgroep in de literatuurstudie verder toegelicht.

§ 5.2 Probleemanalyse

Door de digitalisering maken steeds meer scholen, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen gebruik van digitale borden (Leraar24, 2013). Ook peuterbehandelgroep de Berenboot heeft sinds september 2013 de beschikking over een digibord. Het digibord dient ingezet te worden tijdens de behandeling van de kinderen, dit kan zowel individueel als groepsgericht. De pedagogisch begeleiders, NGT-medewerkers, de logopedisten en de stagiaire dienen allen het digibord in te zetten. Het digibord is mede aangeschaft zodat de medewerkers hun communicatie kunnen ondersteunen door middel van het digibord. Ondersteunende communicatie betekent het ondersteunen van het communicatieproces. Auditief beperkte kinderen kunnen een deel van hun uitingen en waarnemingsmogelijkheden geringer gebruiken (Welle Donker-Gimbrère, 2010). Hierdoor is het van belang dat de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot de communicatie op verschillende manieren

² dB is de afkorting van decibel.

ondersteunen. Zoals Van Ast & Perry (2010) beschrijven kan het digibord een uitstekend middel zijn om de communicatie te ondersteunen. Zoals beschreven staat in de folder van Auris (n.d.) 'Behandelgroepen voor jonge kinderen' staat taal centraal op de behandelgroepen. Gebaren worden gebruikt als communicatiemiddel. Daarnaast beschrijft Auris dat de kinderen welke de peuterbehandelgroep bezoeken hun visuele kant sterker hebben ontwikkeld. Het digibord zou een aanvulling kunnen zijn op de gebaren. Fodok (n.d.) geeft aan dat doven en slechthorenden meer visueel zijn ingesteld. Met het digibord is het mogelijk om visuele ondersteuning te kunnen bieden (Cöp, 2009). De meeste medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot hebben geen ervaring met een digibord. Hierdoor is het lastig om het digibord optimaal te gebruiken en daarnaast de communicatie te ondersteunen. De medewerkers krijgen vanuit de organisatie geen cursusmogelijkheden. Hierdoor ontbreken extra inzichten waarvoor het digibord ingezet kan worden. Omdat voldoende kennis over het digibord ontbreekt, zijn optimale werkomstandigheden niet van toepassing. Ook de optimale kansen van het digibord worden momenteel niet benut. Middels een digibord is het mogelijk om de peuters actiever te betrekken. Daarnaast biedt het digibord de kans om instructies te visualiseren. Ook is het eenvoudig om afbeeldingen of foto's op te slaan en op een ander moment te hergebruiken (Van Ast & Perry, 2010). De medewerkers hebben de onderzoeker gemeld graag aan de slag te willen met het digibord. Zij voelen zich verrijkt met het digibord, maar vinden het zonde dat zij het niet op de juiste wijze in kunnen zetten. Ze zijn benieuwd naar de uitkomsten van het onderzoek en hopen dat het voor hen uitkomsten biedt.

Enquête vooronderzoek medewerkers peuterbehandelgroep Berenboot

Middels een enquête³ is een vooronderzoek uitgevoerd onder de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot. De enquête is opgesteld met het doel om de probleemstelling, de onderzoeksvraag en de deelvragen vast te stellen. De enquête bestaat uit negen vragen met als doel de nauwkeurigheid niet negatief te beïnvloeden. De enquête bestaat zowel uit open vragen als gesloten vragen. Zoals Heerink, Pinkster & Bratti-van der Werf (2009) beschrijven worden gesloten vragen ingezet, zodra er behoefte is aan concrete informatie. Om deze reden zijn de gesloten vragen opgesteld in deze enquête. Uit het vooronderzoek blijkt dat het digibord momenteel vooral gebruikt wordt tijdens vergaderingen en een enkele keer om filmpjes te laten zien aan de kinderen. De medewerkers geven aan alleen de basishandelingen te kunnen verrichten zoals Word en internet. Alle medewerkers geven aan niet voldoende kennis te bezitten over het gebruik van het digibord. Ook is geen enkele medewerker op de hoogte van de verschillende programma's die ingezet kunnen worden op het digibord. Uit het vooronderzoek kan de conclusie worden getrokken dat de medewerkers het digibord niet optimaal benutten met de kinderen. Daarnaast is gebleken dat zij het digibord vrijwel niet gebruiken om hun communicatie te ondersteunen.

§ 5.2.1 Maatschappelijke relevantie

Het digitale schoolbord is in een hoog tempo ingeburgerd in het onderwijs. Er wordt zelfs gesproken van een revolutie in onderwijsland. Na het introduceren van het digibord (2007), maken steeds meer scholen gebruik van een digibord (Bijlsma & Mur, 2009).

³ Voor de gehele enquête van het vooronderzoek zie bijlage 1.

Daarnaast is er de laatste jaren veel geïnvesteerd in voor- en vroegschoolse educatie⁴. VVE is bedoeld om de ontwikkeling van jonge kinderen te stimuleren en om achterstanden te voorkomen. Er zijn meerdere VVE-programma's. Met deze programma's worden kinderen op een speelse manier gestimuleerd op diverse ontwikkelingsgebieden. Namelijk op gebied van:

- Taalontwikkeling;
- Sociaal-emotionele ontwikkeling;
- Motorische ontwikkeling.

Voordat kinderen naar de basisschool gaan, wordt er al met VVE gewerkt binnen kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Hierna is het de verantwoordelijkheid van de basisschool om met aansluitende VVE-programma's achterstanden te voorkomen en de ontwikkeling te stimuleren (Davids, de Geus & Kloprogge, 2009). Op de Berenboot wordt gewerkt met het VVE-programma Uk & Puk. In § 6.2.2 zal hier meer informatie over worden gegeven. Peuterbehandelgroep de Berenboot is daarentegen geen VVE-groep. VVE is één van de methodes waarmee gewerkt wordt. Ter verduidelijking, toelating op de peuterbehandelgroep geschiedt alleen wanneer de diagnose doofheid of slechthorendheid is gesteld.

Informatie- en communicatietechnologie⁵ kan binnen het huidige VVE-programma een zinvolle aanvulling zijn op het stimuleren van de taalontwikkeling. ICT-gebruik binnen VVE heeft onder andere de volgende voordelen op de ontwikkeling van jonge kinderen:

- Verschillende presentatiemogelijkheden;
- Interactiviteit;
- Controle die het kind heeft;
- Verschillende mogelijkheden voor individuele leerbehoeften;
- Realistische en echte contexten (Van Scoter & Boss, 2002).

Uit meerdere onderzoeken is gebleken dat het gebruik van ICT een positieve invloed heeft op de taalontwikkeling van jonge kinderen. Uit onderzoek van De Jong & Bus (2004) en Verhallen, Bus & De Jong (2004) blijkt dat jonge kinderen profijt hebben van digitale prentenboeken. Geluiden en (bewegende) beelden ondersteunen de mondelinge tekst. Dit resulteert erin dat jonge kinderen meer van het verhaal en de taal begrijpen, dan wanneer ze enkel plaatjes zien (Verhallen et al., 2004). De hierboven genoemde onderzoeken geven weer dat de taalontwikkeling van jonge kinderen gestimuleerd kan worden met de inzet van ICT.

§ 5.2.2 Relevantie opdrachtgever

Auris heeft gekozen voor gebruikmaking van een digibord op de Berenboot met als doel de ontwikkeling van de kinderen van de Berenboot te stimuleren, de communicatie te ondersteunen en om communiceren voor de doelgroep toegankelijker te maken. Van belang is echter dat de medewerkers weten hoe ze dienen om te gaan met het digibord en op de hoogte zijn van de functionaliteit van het digibord. Pas dan is het

⁴ Voor- en vroegschoolse educatie zal verder in het onderzoeksverslag worden afgekort tot VVE.

⁵ Informatie en communicatietechnologie zal verder in het onderzoeksverslag worden afgekort tot ICT.

mogelijk om het effect te meten bij de doelgroep. Dit onderzoek is daarom van belang voor Auris en met name voor de Berenboot.

§ 5.2.3 Relevantie voor het beroep

Of ICT daadwerkelijk een meerwaarde kan leveren voor het jonge kind heeft onder andere te maken met de manier waarop ICT wordt toegepast door de professional⁶. Sociale interactie is een belangrijk punt voor jonge kinderen om de taalontwikkeling te stimuleren. De professional speelt een belangrijke rol in dit proces en om deze sociale interactie te realiseren. Spel is hierbij een middel om jonge kinderen te ondersteunen bij het ontwikkelen van taalvaardigheden en het leren deel te nemen aan sociale situaties (McKenney & Voogt, 2009).

Interacties tussen de professional en de kinderen alsmede tussen de kinderen onderling, zijn voor elke activiteit binnen VVE van belang. Dit geldt tevens voor ICT-gebruik. Uit onderzoek blijkt dat interacties, begeleid door volwassenen, gedurende ICT-activiteiten de sociale communicatie stimuleert en bevordert. Dit houdt in dat de professional toepassingen actief bevordert en ondersteunt (Plowman & Stephen, 2007). Uit bovenstaande theorie blijkt dat de rol van een professional erg belangrijk is gezien het gebruik van ICT met jonge kinderen. In het geval van dit onderzoek staat de professional voor de medewerkers van de Berenboot. Zij spelen een belangrijke rol in het gebruik van het digibord en de daarbij behorende effecten.

§ 5.3 Internationale ontwikkeling

Technologie is niet statisch, dit is constant aan verandering onderhevig. De laatste jaren biedt de technologie meer mogelijkheden voor leraren (Al-Saleem, 2012). In Engeland wordt al enkele jaren gebruik gemaakt van digiborden, genaamd interactive whiteboards. Deze worden onder andere gebruikt in het basisonderwijs (Ten Brummelhuis, 2008). De integratie van het digibord bleek in Engeland een spannende ontwikkeling. Het leren wordt hierdoor op verschillende manieren beïnvloed. In Engeland is geconcludeerd dat het digibord een innovatief en krachtig middel is ter ondersteuning van de taalverwerving. Het digibord zorgt voor samenwerking en stimuleert de communicatie (Al-Saleem, 2012).

In Engeland zijn al meerdere onderzoeken naar het gebruik van digiborden uitgevoerd. Of er sprake is van daadwerkelijke effecten hangt af van het gebruik van het digibord. Er is bewijs dat het digibord een positief effect kan hebben op de ontwikkeling van de kinderen. Uit onderzoek blijkt dat het gebruik van het digibord positieve effecten kan hebben op gebieden als taal, rekenen alsmede voor kinderen met speciale onderwijsbehoeften (Becta, 2004).

Digiborden worden in Nederland in navolging van Amerika en Engeland bij vele instellingen geïnstalleerd. In Nederland is in enkele jaren het gebruik van digiborden flink toegenomen, namelijk 35 tot 40% van de klaslokalen. In vergelijking met de VS ligt dit rond 15%. Engeland loopt hierin ver vooruit, met een schatting van 65 tot 70% (Smart op school, n.d.).

⁶ Daar waar in dit onderzoeksverslag professional staat wordt tevens leerkracht, leidster of pedagogisch begeleider bedoeld.

6. Literatuurstudie

§ 6.1 Doelgroep

Ieder jaar worden in Nederland gemiddeld 200 kinderen geboren met permanent gehoorverlies aan beide oren. Dit houdt in dat ongeveer 0,1% van pasgeboren kinderen een aangeboren gehoorverlies heeft waarbij interventie noodzakelijk is. Vroege opsporing, meteen gevolgd door passende diagnostiek, deskundige begeleiding en behandeling zullen bijdragen aan betere ontwikkelingsmogelijkheden (Heesters, 2008).

§ 6.1.1 Gehoorverlies

Gehoorverlies betekent dat de geluiden niet goed kunnen worden waargenomen. Geluiden bevatten zoveel informatie, waardoor de informatieverwerking ook niet goed verloopt. Dit brengt onvermijdelijk problemen met zich mee. Niet goed kunnen horen komt voor in verschillende gradaties. Namelijk van een lichte belemmering in het verstaan van spraak tot helemaal niets kunnen verstaan (Rodenburg, 2001). De leeftijd waarop gehoorverlies ontstaat en het soort gehoorverlies zorgt voor verschillende gevolgen. Iemand die bij de geboorte al doof is, zal het gehoor niet missen. Echter heeft het gehoorverlies toch nadelige gevolgen, bijvoorbeeld bij het functioneren in de maatschappij (Tijsseling, 2009). Kinderen met gehoorverlies zijn meer visueel ingesteld dan horende kinderen. Gebarentaal is een visuele taal waar deze kinderen, in tegenstelling tot gesproken taal, volledige toegang tot hebben. Kinderen met gehoorverlies hebben behoefte aan visuele ondersteuning. In tegenstelling tot horende kinderen vertrouwen kinderen met gehoorverlies vooral op hun zicht. Deze kinderen zullen informatie vooral visueel verwerken (Fevlado, 2013).

§ 6.1.2 Slechthorendheid

Kinderen met slechthorendheid hebben een gehoorverlies van gemiddeld 35 tot 80 dB (Tijsseling, 2009). Kinderen die slechthorend zijn, hebben vaak met gehoorapparaat ook nog moeite om de gesproken taal te verstaan. Bij slechthorende kinderen wordt vaak overschat wat ze daadwerkelijk kunnen horen. Net als de dove kinderen kunnen zij informatie missen die van belang is (Van Lonkhuyzen, 2008). Slechthorende peuters zullen door aanwijzen, trekken of duwen duidelijk maken wat ze daadwerkelijk willen. Slechthorende peuters hebben vanwege hun verminderde gehoor en beperkte taal meer tijd nodig om de informatie te verwerken. Hierdoor kan de veronderstelling ontstaan dat zij achterlopen. Het ontstaan van communicatieproblemen kan een belangrijk gevolg zijn van slechthorendheid. Dit heeft met name bij peuters invloed op hun algemene ontwikkeling en spraak- en taalontwikkeling. Hyperactief, onrustig en soms agressief gedrag kan verklaard worden, omdat het kind details verkeerd verstaat of niet begrijpt (LUMC, n.d.).

§ 6.1.3 Doofheid

Kinderen met doofheid of ernstige slechthorendheid hebben een gehoorverlies van 80 dB of meer (Tijsseling, 2009). Een doof of ernstig slechthorend kind heeft niet de mogelijkheid om auditieve informatie op te nemen. Participeren in een horende wereld is voor hen beperkt. Als gevolg van onvolledige toegang tot auditieve informatie en communicatie, kan er sprake zijn van een vertraging in de gehele ontwikkeling (SIAC, 2013). Doofheid heeft vooral bij kinderen een grote impact op de emotionele weerbaarheid, het vermogen om kennis op te doen en de manier van functioneren in de

maatschappij (Lamoré, 2007). Door doofheid wordt de communicatie bemoeilijkt. Nederlandse gebarentaal is veelal de toegankelijke taal voor deze doelgroep. Gesproken Nederlands is vaak slecht toegankelijk voor hen. Dit is logisch, omdat met spraakafzien maar een deel wordt gezien van wat er daadwerkelijk gezegd wordt. Daarnaast dient men om spraak af te kunnen zien, deze taal te kennen en dat is voor jonge kinderen een probleem (Van Lonkhuyzen, 2008).

§ 6.1.4 Peuter

De peutertijd loopt gemiddeld van één tot vier jaar. 'Nee' en 'ikke doen' zijn kenmerkende woorden in deze periode. Hiermee geeft de peuter aan dat hij zichzelf als een apart individu ziet met een eigen bestaansrecht en een eigen wil. Een peuter leert praten en hierdoor kan hij zijn gedachten, gevoelens en wensen kenbaar maken. Hij gaat begrijpen wat andere personen tegen hem zeggen. Ook leert hij contact te maken en te reageren. Door woorden te gebruiken, merkt hij dat de ander luistert naar hem en reageert op zijn boodschap. Zijn leven wordt niet alleen meer bepaald door wat andere mensen willen, maar daarnaast ook door wat hij wil. De peuter krijgt een betere controle en coördinatie over zijn lichaamsbewegingen. De bewegingen worden beheerster, nauwkeuriger en vloeiender. De peuter kan steeds meer met zijn handen en ogen tegelijk doen, bijvoorbeeld bouwen en puzzelen. Daarnaast begint hij te spelen met andere kinderen en kan hij hierbij een beroep doen op zijn voorstellingsvermogen en fantasie. Over zijn omgeving leert hij steeds meer, zoals namen en voorwerpen. Hij leert wanneer gedrag 'fout' of 'goed' is. Peuters willen alles zelf ontdekken en doen, hetgeen niet altijd mogelijk is. Dit kan leiden tot frustraties met mogelijk driftbuien als gevolg. Activiteiten die de ouders uitvoeren, wil de peuter graag ook zelf doen (imitatie). Doordat de peuter een sterke wilsontwikkeling heeft, wordt deze periode ook wel de koppigheidsfase genoemd. Een peuter bemerkt dat hij wat te willen heeft en als hij iets niet wil, 'nee' kan zeggen. Kinderen en spelen kun je eigenlijk niet los van elkaar zien. Bijna het enige wat jonge kinderen doen is spelen. Peuters kunnen veel spelen, omdat zij nog niet veel verplichte dingen hebben om te doen. Kinderen leren veel door te spelen en vinden het leuk om te spelen. Ze ontdekken en ontwikkelen zich door te spelen. Spelen stimuleert de sociaal-emotionele ontwikkeling, de verstandelijke ontwikkeling en de lichamelijke ontwikkeling (Feddema & Wagenaar, 2009).

§ 6.2 Taal

§ 6.2.1 Taalontwikkeling

Bij horende kinderen verloopt de taalontwikkeling anders dan bij kinderen met gehoorverlies. De mate van het gehoorverlies is hierbij bepalend. In principe zal de taalontwikkeling beter verlopen naar mate het kind meer hoort. De eerste jaren zal een doof kind gemiddeld halverwege de taalontwikkeling zitten in vergelijking met een horend kind op dezelfde leeftijd. Die vergelijking vervalt naarmate het dove kind ouder wordt. Het is relatief gezien eenvoudiger om de taal te leren als het kinderen betreft met lichter gehoorverlies. Echter hebben ook zij kans op een taalachterstand, als er niet op tijd wordt ingegrepen (Dirks, de Vries & Uilenburg, 2013). Voor een goede algemene cognitieve ontwikkeling is een goede taalontwikkeling nodig. Een mens heeft taal nodig om te kunnen denken. Dit kan zowel gesproken taal als gebarentaal zijn. Een gevolg van een achterstand in de taalontwikkeling is een achterstand in de cognitieve ontwikkeling (Tijsseling, 2009). De moedertaal onderwijst een kind, omdat hij deze hoort. En door met het kind te praten, ook al praat hij niet terug, leert hij de basisprincipes van de moedertaal. De verdere taalontwikkeling wordt eenvoudiger, zodra het kind

lichamelijk en mentaal in staat is om te praten. Een voorwaarde hiervoor is dat gesproken taal voldoende moet worden aangeboden. De eerste vijf jaar zijn hierbij heel erg belangrijk. Daarna is het lastiger om de moedertaal nog verder te kunnen ontwikkelen. Voor een kind met gehoorverlies zijn deze jaren een kritieke periode (Dirks et al., 2013).

§ 6.2.2 Taalactiviteiten

Op peuterbehandelgroep de Berenboot wordt minimaal één keer per dagdeel een taalactiviteit uitgevoerd. Doel hierbij is het doelgericht en systematisch stimuleren van de taalverwerving betreffende de doelgroep. Deze taalactiviteiten worden zowel aangeboden in de gehele groep als in subgroepen. Er wordt methodisch gewerkt en getracht om de behandeldoelen te behalen (Heesters, 2013). Specifieke taalstimulering gaat om intentionele en geplande activiteiten die aangeboden worden door een pedagogisch begeleider. Het doel wat hierbij centraal staat is de taal en woordenschatontwikkeling te stimuleren. Voor de taalontwikkeling van jonge kinderen is een rijk taalaanbod een belangrijke voorwaarde (Stoep & van Elsäcker, 2005). Elke taalactiviteit is gericht op één van deze doeltalen. De medewerkers van de behandelgroepen van Auris hebben geleerd om doelgerichte lexiconactiviteiten aan te bieden met hulp van de methodiek: 'Met woorden in de weer' (Fortgens & Bruins, 2013).

§ 6.2.3 VVE-programma Uk & Puk

Uk & Puk is een educatief voorschools programma voor kinderen in de leeftijd van nul tot vier jaar. Het programma richt zich op diverse ontwikkelingsgebieden daar zijnde taal, sociaal-emotioneel, motoriek en rekenen. Het programma heeft als hoofddoel het voorkomen dat kinderen op de basisschool beginnen met een onderwijsachterstand. Het is een speels en centrumgericht totaalprogramma opgebouwd middels verschillende thema's. Duur van een thema varieert van vier tot zes weken. Pedagogische medewerkers worden geacht kansen te creëren voor de kinderen om leerervaringen op te doen. De pop 'Puk' speelt een hoofdrol in het programma (Nji, n.d.).

§ 6.2.4 Taalbeleid

Binnen Auris wordt gewerkt volgens een taalbeleid. De talige hulpvraag van peuters binnen Auris ontstaat uit problemen met het gehoor. Hierdoor richt Auris zich als eerste op de taal. Taalvaardigheid is voor kinderen een voorwaarde voor ontwikkeling tot zelfstandige mensen. Het taalbeleid biedt handvatten om de taalvaardigheid van de peuters te verbeteren. Taalaanbod is de taal die volwassenen aanbieden aan de peuters. Taalaanbod is essentieel om taalverwerving mogelijk te maken. De taalverwerving heeft invloed op de cognitieve, intellectuele en sociale ontwikkeling. Voor de peuters binnen Auris is een taalaanbod dat enkel bestaat uit gesproken taal, niet of onvoldoende toegankelijk. Bij deze peuters is de kans aanwezig dat zij al op jonge leeftijd een achterstand oplopen op verschillende ontwikkelingsgebieden. Deze achterstand is vaak moeilijk in te halen. Hierdoor biedt Auris een taalaanbod die voor de peuters wel toegankelijk is. In principe is het taalaanbod Nederlandstalig, maar voor veel doven en ernstig slechthorende peuters is NGT de meest toegankelijke taal. Dit is soms de enige taal die zij volledig kunnen beheersen. Auris biedt voor hen daarom een tweetalig aanbod. De horende medewerkers gebruiken correct Nederlands ondersteund door NmG⁷. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat ondersteunende gebaren een gunstige invloed hebben om woorden te kunnen onthouden. Daarom speelt NmG

⁷ NmG is de afkorting van Nederlands met Gebaren.

een belangrijke rol binnen Auris (Fortgens, 2009). In het bijzijn van de kinderen gebruiken de medewerkers altijd NmG of NGT. Voor de duidelijkheid worden de talen aan verschillende medewerkers gekoppeld. De NGT-vaardige medewerkers gebruiken NGT en de andere medewerkers altijd NmG. De taalactiviteiten worden zowel in het Nederlands als in NGT aangeboden (Fortgens & Bruins, 2013). Het taalaanbod is ook gericht op het stimuleren van de taalontwikkeling. De medewerkers hanteren een aangepast taalaanbod dat aansluit bij de opgestelde doelen en de zone van de naaste ontwikkeling van de peuters. Lexiconontwikkeling kan gezien worden als de motor van de taalverwerving hetgeen blijkt uit onderzoek. Lexicon neemt daarom een belangrijke plaats in binnen Auris. Een aanpak waarvan wordt aangenomen dat deze werkt, is het Viertaktmodel. Volgens dit model bestaat goed lexicononderwijs uit de onderstaande onderdelen: voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren (Fortgens, 2009).

§ 6.3 Communiceren

§ 6.3.1 Communicatie

Er bestaan veel definities van communicatie. De systeemtheorie ziet communicatie als meer dan het alleen maar mededelen van informatie. Iedere verklaring omvat meer dan een vaststelling van een feit alsmede meer dan een verklaring van die vaststelling. Communicatie raakt niet alleen mensen persoonlijk, maar heeft ook invloed op mensen (Hoffman, 2009). Nabuurs (2007) beschrijft communicatie als het uitwisselen van informatie en tevens het waarnemen en interpreteren van verbale taal en non-verbale taal. Dit betreft de overdracht van emotie, kennis, berichten en informatie. Communicatie begint zodra iemand iets kenbaar maakt of wil maken. Deze persoon is de zender. De zender richt zich op een persoon. Deze persoon is de ontvanger. Datgene wat gecommuniceerd wordt, wordt ook wel het bericht genoemd. Het bericht dat iemand stuurt is op een bepaalde manier verpakt door de zender. Hiermee wordt bedoeld dat de gedachte die een persoon heeft, eerst moet worden omgezet in symbolen zoals gedrag en taal. Dit wordt ook wel coderen genoemd. Dit verwijst naar de manier waarin het bericht is gegoten. Vervolgens moet dit bericht worden uitgepakt door de ontvanger. Dit noemt men interpreteren. Het bericht wordt vervolgens vertaald in een vorm die de ontvanger begrijpt. Het bericht wordt dan gedecodeerd (Giebels & Euwema, 2010). Er bestaan twee vormen van communicatie:

- Verbale communicatie
Onder verbale communicatie worden de woorden verstaan. Deze vorm wordt toegepast om door middel van taal te uiten wat je denkt, voelt, ziet of ervaart.
- Non-verbale communicatie
Informatieoverdracht zonder woorden te gebruiken. Bijvoorbeeld door middel van houding, gedrag en toonzetting (Hoffman, 2009).

§ 6.3.2 Gebarentaal

Gebarentalen zijn natuurlijke en volledige talen die in de visueel-ruimtelijke modaliteit gearticuleerd worden. Dit in tegenstelling tot de oraal-aurale modaliteit van gesproken taal. Gebarentalen hebben een eigen grammatica en lexicon. Ieder gebaar bevat vier basiselementen: locatie, handvorm, palmoriëntatie en beweging. Sommige gebaren hebben naast deze basiselementen ook niet-manuele componenten: gezichtsuitdrukking, mondbeweging en lichaamsbeweging. Op een visuele manier kan meer informatie tegelijk verwerkt worden dan auditief. Visuele prikkels worden door elkaar aangevuld, terwijl auditieve prikkels elkaar eerder in de weg zitten. Gebarentaal is

een visuele taal en daardoor kunnen verschillende elementen tegelijkertijd verwerkt worden. Deze manier is echter niet mogelijk bij het verwerken van auditieve informatie. Maar ook visuele informatieverwerking heeft beperkingen. Door een gebaar te maken lijkt niet alle informatie meteen herkend te worden. Context en selectie spelen een belangrijke rol in het herkennen van het gebaar. Bij gesproken taal geschiedt herkenning op ongeveer dezelfde wijze. Onderwerpen en objecten hoeven niet geheel hoorbaar of zichtbaar te zijn om het onderwerp of object te herkennen (Isarin & Verpoorten, 2009).

§ 6.3.3 Ondersteunende communicatie

Ondersteunende communicatie houdt in dat er ook andere middelen van communicatie gebruikt worden naast de gesproken boodschap. Het is het proces waarbij alle mogelijke onderdelen van het communicatieproces ondersteund worden (Welle Donker-Gimbrère, 2010). Het is de bedoeling dat ondersteunende communicatie op maat wordt aangeboden. Als er getracht wordt om gebruik te maken van de sterkste delen van het waarnemen, dan dienen middelen met een concreet vormgegeven structuur ingezet te worden. Denk hierbij aan voorwerpen, foto's, lijntekeningen, pictogrammen en geschreven taal. De relatie tussen het symbool en de referent ligt bij een foto meer voor de hand, dan bij een pictogram. Echter bevat een foto meestal ook meer afleidende aspecten. Ondersteunende communicatie dient op het niveau van betekenisverlening te worden afgestemd. Betekenisverlening bestaan uit vier niveaus:

- **Sensatie**
De zintuigelijke ervaringen. Een beker is bijvoorbeeld niets anders dan een prikkelconstellatie. Zodra de beker meerdere malen wordt aangeboden, kunnen de prikkels bekend voorkomen. Dit is erg belangrijk voor een veilig gevoel. Op dit niveau is nog geen sprake van functioneel inzicht.
- **Presentatie**
Hierbij wordt de informatie door het kind in een concrete context waargenomen. Het kind leert communiceren in het hier en nu. Het kind grijpt eerst naar de beker, daarna reikt het kind naar de beker en uiteindelijk wijst het kind naar de beker. Het leven binnen het hier en nu wordt voorspelbaar.
- **Representatie**
Hierbij ontstaat taal in de zin van spraak. Als een kind begrijpt dat een foto, gebaar of een voorwerp verwijst naar drinken, terwijl dit niet in beeld is, kan er ook gesproken worden van representatie.
- **Metarepresentatie**
Wanneer achter de informatie een andere betekenis zit. Denk hierbij aan gezegden (Verpoorten, Noens & van Berckelaer-Onnes, 2007).

Ondersteunende communicatie wordt vaak 'concrete communicatie' genoemd. Sommige personen zijn sterk visueel ingesteld en voor hen ligt deze 'taal' het dichtste bij de moedertaal. Door visuele ondersteuning krijgen zij letterlijk zicht op een gebeurtenis. Hierdoor kunnen zij zich een beeld vormen. Een visueel communicatiesysteem kan verschillende vormen aannemen. Denk hierbij aan foto's, objecten en afbeeldingen. Deze materialen maken het niet alleen makkelijker om dove en/of slechthorenden te oriënteren op de gebeurtenissen, maar ook om in de loop der tijd begrippen te begrijpen. Een visueel schema kan gebruikt worden om de voorspelbaarheid van een dag weer te geven (De Rijdt, 2007). Van Balkom & Welle (1995) hebben een indeling gemaakt van de vormen visuele ondersteuning:

- Voorwerpen;

- Foto's;
- Tekeningen;
- Pictogrammen;
- Geschreven taal.

Hierbij is een onderscheid gemaakt in denk-, begrip- en intelligentieniveaus. De niveaus lopen van een concreet niveau naar steeds abstractere niveaus.

Ondersteunende communicatie is volgens Noens & van Berckelaer-Onnes (2005) pas zinvol zodra er sprake is van duidelijkheid in materialen, tijd, activiteiten en ruimte. Daarnaast is het van belang om hierbij een multidisciplinaire en geïntegreerde aanpak aan te houden.

§ 6.4 Dagstructuur

Binnen Auris wordt gewerkt met TEACCH. De betekenis hiervan is: Treatment and Education of Autistic and related Communication-handicapped Children. De doelen van TEACCH zijn:

- Door een duidelijke structuur en organisatie te bieden, ervaart het kind meer inzicht in zijn eigen omgeving;
- Er wordt een voorspelbare omgeving geboden, hierdoor heeft het kind zo min mogelijk last van de beperking en kan het kind zich richten op zijn/haar persoonlijke ontwikkeling;
- De maximale vaardigheden en capaciteiten van het kind worden onderzocht. De doelen worden in het behandelplan van het kind opgesteld;
- De optimale zelfredzaamheid van het kind wordt gestimuleerd.

TEACCH biedt een aantal mogelijkheden om structuur te bieden:

- Fysieke ruimte: Een gestructureerde en duidelijke omgeving bieden een kind de basis om te komen tot een goed leerproces. Kinderen hebben behoefte aan structuur en duidelijkheid. In de ruimte van de peuterbehandelgroep zijn daarom speciale hoeken ingericht voor vaste activiteiten.
- Dagplanning: Door duidelijkheid en structuur gedurende een dag, weten de kinderen waar ze aan toe zijn. De wereld wordt op deze manier voorspelbaar voor de kinderen. Alle dagen hebben een vaste structuur met vaste onderdelen zoals vrij spelen. De opbouw van de activiteiten van de dag worden visueel ondersteund.
- Taakplanning: Om te zorgen dat het kind activiteiten goed begrijpt, zich optimaal kan concentreren en de activiteit in zijn geheel uit kan voeren wordt de activiteit gepland. Een visueel voorbeeld van de activiteit kan helpen om het te verduidelijken.
- Routine: Het is belangrijk om een activiteit altijd volgens hetzelfde stappenplan uit te voeren, dit biedt voorspelbaarheid en duidelijkheid.
- Visueel structureren: Zorg dat bij iedere activiteit een visueel voorbeeld wordt gegeven. Maak overgangen van activiteiten duidelijk.
- Communicatie: Biedt communicaties op de behoeftes van het kind, bijvoorbeeld gebarentaal. Maak indien nodig gebruik van ondersteunende middelen (Heesters, 2013).

§ 6.5 Digibord

Tegenwoordig doen steeds meer scholen en leerkrachten ervaring op met de digiborden. Van digiborden wordt veel verwacht, ze kunnen het onderwijs versterken en zelfs grondig veranderen. Digiborden geven zoveel meer mogelijkheden voor onder andere constructie en kennisoverdracht. Hierdoor kan winst voor het onderwijs niet uitblijven. De vaardigheden van de leerkrachten spelen hierbij een belangrijke rol voor het daadwerkelijk behalen van deze winst. Een digibord is een groot kunststof scherm. Het scherm is het beste te bedienen door het aan te raken (Touch screen). De bediening is tevens mogelijk door gebruikmaking van een computer. De voordelen van het krijtbord en van de computer worden gecombineerd in het digibord (Ten Brummelhuis, van Ast, van Bergen, Koenraad & van Winden, 2010):

- Informatie op een digibord kan eenvoudig worden uitgeprint, opgeslagen en gedeeld worden met anderen (Greiffenhagen, 2000);
- Een digibord heeft ten opzichte van een computer het voordeel dat het scherm groter is, waardoor meer kinderen het scherm kunnen bekijken (Levy, 2002);
- Er kan digitaal leermateriaal aan worden geboden, zoals ook op een computer;
- Een digibord is meer geschikt voor klassikaal onderwijs in vergelijking met de computer, omdat de professional goed zicht blijft houden op alle aanwezige kinderen;
- Het digibord stelt de kinderen in staat tot meer samenwerking (Brummelhuis et al., 2010).

Alleen het bevestigen van een digibord resulteert niet in het benodigde effect. Het digibord kan alleen een positieve invloed hebben indien de professional openstaat voor het gebruik van het digibord. Een digibord biedt alleen een meerwaarde indien de professional de benodigde kennis en vaardigheden in huis heeft. Tevens is van belang dat de professional dit toepast met de juiste didactische en inhoudelijke kennis (Brummelhuis et al., 2010).

§ 6.5.1 Gebruik van het digibord

Professionals die voor het eerst gaan werken met een digibord doorlopen over het algemeen een aantal fases. Er wordt steeds voortgebouwd op de vorige fase. Het is echter niet noodzakelijk dat de gebruiker elke fase dient te doorlopen. Hieronder volgen de fases:

- Fase 1: Substitutiefase. De gebruiker heeft de controle over het digibord. Het digibord wordt vooral gebruikt om dingen te tonen.
- Fase 2: Fase van lerende gebruiker. De gebruiker maakt in deze fase steeds meer gebruik van ICT-vaardigheden.
- Fase 3: Fase van ingewijde gebruiker. Lessen worden beter voorbereid. Er ontstaat meer interactie tussen de professional en de leerling. De lessen bieden daadwerkelijk een meerwaarde voor de leerling.
- Fase 4: Fase van gevorderde gebruiker. Het digibord wordt in deze fase steeds meer ingezet tijdens ongeplande activiteiten.
- Fase 5: Fase van samenwerkende gebruiker. Het digibord wordt zowel door de professional als door de leerling optimaal gebruikt (Bijlsma & Mur, 2009).

7. Onderzoeksvraag

§ 7.1 Doelstelling

Het doel van het onderzoek was het inzichtelijk maken op welke manier de medewerkers het digibord kunnen gebruiken ten behoeve van de doelgroep en hopelijk ter verbetering van:

- Communicatie ondersteuning;
- Het stimuleren van de communicatie van de doelgroep;
- Communicatie toegankelijker maken voor de doelgroep.

§ 7.2 Vraagstelling

Gedurende het onderzoek stond de onderstaande vraag centraal:

Hoe kunnen de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot te Rotterdam middels het digibord de communicatie ondersteunen tijdens taalactiviteiten met dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd anderhalf tot drie jaar?

Doordat het merendeel van de kinderen peuterbehandelgroep de Berenboot verlaten op een leeftijd van drie jaar, richt de onderzoeker zich op de leeftijdsgroep van anderhalf tot drie jaar.

§ 7.3 Deelvragen

Om bovenstaande vraagstelling te kunnen beantwoorden zijn er een aantal deelvragen opgesteld. Het beantwoorden van de onderstaande deelvragen heeft er toe geleid dat het mogelijk was om de centrale vraagstelling te beantwoorden.

Deelvraag 1: Waar ondervinden de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot problemen voor wat betreft het toepassen van het taalbeleid van Auris en de methodiekb beschrijving communicatie aanbod?

Deelvraag 2: Welke vormen van ondersteunende communicatie gebruiken de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot gedurende het werken met de kinderen?

Deelvraag 3: Past het digibord in de dagelijkse structuur van peuterbehandelgroep de Berenboot?

Deelvraag 4: Over welke bekwaamheden moeten de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot beschikken om aan de slag te kunnen gaan met het digibord?

8. Onderzoeksmethoden

§ 8.1 Onderzoeksbenadering

Tijdens het onderzoek is gebruik gemaakt van het type onderzoeksbenadering 'kwalitatief onderzoek'. Het onderzoek is voornamelijk uitgevoerd op peuterbehandelgroep de Berenboot. Hierbij is geprobeerd kennis te verzamelen over het desbetreffende onderwerp. Tijdens het onderzoek is er getracht om inzicht te krijgen in hoeverre de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot de werkelijkheid ervaren en beleven. Er was sprake van een open en globale vraagstelling. Gedurende het onderzoek zijn de bevindingen beschreven in woorden. Het onderzoek wordt gebruikt om de kwaliteit te verbeteren (Migchelbrink, 2008).

§ 8.2 Onderzoekstype

Tijdens het onderzoek is gebruik gemaakt van 'inventariserend onderzoek'. Dit onderzoekstype omvat het analyseren van problemen in een bepaalde situatie. Inventariserend onderzoek is te verdelen in twee subtypen, namelijk: 'inventariserend onderzoek' en 'behoefteonderzoek'. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van subtype 'behoefteonderzoek'. Onderzocht is wat benodigd is om de medewerkers van de Berenboot het digibord voor het juiste doeleinde te laten gebruiken. De medewerkers hebben behoefte aan handvatten betreffende het inzetten van het digibord. Het gaat hierbij om subjectieve behoeften, behoeften vanuit een persoon of een groep. Bij behoefteonderzoek is het van belang om het verschil tussen de huidige situatie en de gewenste situatie te bepalen (Migchelbrink, 2008).

§ 8.3 Databronnen

Gedurende het onderzoek zijn de onderstaande databronnen gebruikt:

- Individuele personen: de medewerkers van de Berenboot zijn geobserveerd en geënquêteerd. De medewerkers van de peuterbehandelgroep in Dordrecht zijn geobserveerd en geïnterviewd.
- Documenten: verschillende bestaande documenten zijn gebruikt om informatie te verkrijgen, waaronder het taalbeleid van Auris.
- Sociale werkelijkheid: de sociale werkelijkheid is gedurende het onderzoek geobserveerd.
- Literatuur: er is een literatuuronderzoek verricht om meer informatie te verkrijgen over de desbetreffende onderwerpen.

§ 8.4 Dataverzamelingstechnieken

§ 8.4.1 Enquête

Voor de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot is een enquête⁸ opgesteld. Om de enquête in te leiden is er voor gekozen allereerst te vermelden dat het onderzoek gestart is. Vervolgens wordt uitgelegd dat de enquête betrekking heeft op het onderzoek en uit welke twee onderdelen het bestaat. Vervolgens wordt er uitgelegd uit

⁸ Zie bijlage 4 voor de gehele enquête.

wat voor vragen de enquête bestaat en hoe deze vragen het beste beantwoord kunnen worden. Verder wordt beschreven waar de uitkomsten voor zullen worden gebruikt. Ten slotte wordt er uitgelegd wanneer de onderzoeksresultaten bekend zullen zijn en wanneer en op welke wijze de enquête uiterlijk ingeleverd dient te worden. De gehele enquête bestaat uit open vragen. Bij open vragen heeft de respondent geen mogelijkheid om te kiezen uit een aantal antwoordmogelijkheden, maar definieert de respondent zelf een antwoord. Hierdoor kunnen de gegeven antwoorden erg divers zijn. Mocht de enquête afgenomen worden bij een grote groep, is het verstandiger om gesloten vragen op te stellen, want open vragen zijn namelijk lastig te analyseren. Gedurende het onderzoek wordt er gewerkt met een redelijk kleine groep, hierdoor is ervoor gekozen om open vragen te stellen. Dit met het doel om zoveel mogelijk informatie te ontvangen. Er zijn in totaal acht vragen opgesteld, hierdoor wordt de nauwkeurigheid van het beantwoorden van de vragen niet negatief beïnvloed (Van der Donk & van Lanen, 2010).

Met de bovenstaande enquête zullen onderstaande deelvragen beantwoord worden:

- Deelvraag 2: Welke vormen van ondersteunende communicatie gebruiken de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot gedurende het werken met de kinderen?
- Deelvraag 4: Over welke bekwaamheden moeten de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot beschikken om aan de slag te kunnen gaan met het digibord?

§ 8.4.2 Observaties

Observeren is doelgericht en bewust waarnemen. Bewust betekent het bewust gebruiken van de zintuigen. Hierbij is de observator zich bewust van de invloed van zijn eigen persoon en beperkingen. Doelgericht houdt in dat de observatie voortkomt uit een duidelijk omschreven doel, waarbij het duidelijk is hoe het doel bereikt kan worden. Men neemt voortdurend waar, dit maakt waarnemen een continu proces. In de praktijk gebeurt waarnemen doelgericht en bewust. Vervolgens worden er verbanden gelegd en ten slotte conclusies getrokken. Hierbij is sprake van interpretatie (De Bil, 2004).

Observatielijst taalbeleid

Deze observatielijst⁹ is opgesteld om te kunnen bepalen hoe de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot het taalbeleid inzetten op de groep. Dit met het doel om te kunnen bepalen of de medewerkers ergens tegen aan lopen en of alle punten uit het taalbeleid daadwerkelijk ingezet worden gedurende het werken met de kinderen. De observatielijst is opgesteld aan de hand van het taalbeleid en de methodiekbeschrijving communicatieaanbod. Hieruit zijn methodieken en werkwijzen gebruikt om de observatielijst op te stellen. De observatielijst bestaat uit een aantal zelfgekozen stellingen die belangrijk en relevant zijn voor het onderzoek.

Met de bovenstaande observatielijst zal onderstaande deelvraag beantwoord worden:

- Deelvraag 1: Waar ondervinden de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot problemen voor wat betreft het toepassen van het taalbeleid van Auris en de methodiekbeschrijving communicatie aanbod?

⁹ Zie bijlage 5 voor de gehele observatielijst taalbeleid.

Observatielijst ondersteunende communicatie

Deze observatielijst¹⁰ is opgesteld om te kunnen bepalen welke huidige vormen van ondersteunende communicatie de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot inzetten richting de kinderen. Dit met het doel om te bepalen welke vormen van ondersteunende communicatie momenteel worden ingezet en welke vormen hier een aanvulling op zouden kunnen zijn. De observatielijst is opgesteld aan de hand van theorieën beschreven door Auris betreffende ondersteunende communicatie. Daarnaast is de literatuurstudie gebruikt. De observatielijst bestaat uit een aantal zelfgekozen stellingen die belangrijk en relevant zijn voor het onderzoek.

Met de bovenstaande observatielijst zal onderstaande deelvraag beantwoord worden:

- Deelvraag 2: Welke vormen van ondersteunende communicatie gebruiken de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot gedurende het werken met de kinderen?

Observatielijst dagstructuur

Deze observatielijst¹¹ is opgesteld om te kunnen bepalen hoe de dagstructuur is van peuterbehandelgroep de Berenboot. Dit met het doel om te kunnen bepalen of er een mogelijkheid bestaat om het digibord vast in te roosteren in de dagstructuur. De observatielijst is opgesteld aan de hand van de dagprogramma's¹² van beide groepen. De observatielijst bestaat uit een schema. Allereerst wordt de activiteit weergegeven. Vervolgens is er voor de onderzoeker de mogelijkheid om de begintijd en eindtijd van de activiteit te vermelden. Daarnaast kan het aantal medewerkers geregistreerd worden welke op dat moment aanwezig zijn op de groep. Ten slotte is er de mogelijkheid om eventuele bijzonderheden te vermelden.

Met de bovenstaande observatielijst zal onderstaande deelvraag beantwoord worden:

- Deelvraag 3: Past het digibord in de dagelijkse structuur van peuterbehandelgroep de Berenboot?

De drie bovenstaande observatielijsten zijn volgens de Bil (2004) een combinatie van een systematische observatie en een gedragsobservatie. Het gedrag van de medewerkers zal geobserveerd worden en vervolgens in een schema worden weergegeven. Volgens Van der Donk & van Lanen (2010) heeft de onderzoeker vaker geobserveerd en daarnaast een niet-participerende, directe en een gestructureerde observatie uitgevoerd.

Observatie peuterbehandelgroep Dordrecht

De onderzoeker is naar peuterbehandelgroep Dordrecht gegaan om het gebruik van het digibord te observeren. Via de e-mail heeft de onderzoeker alle peuterbehandelgroepen van Auris gemaild met het verzoek om de mogelijkheden tot observatie te bekijken. Peuterbehandelgroep Dordrecht gaf de onderzoeker de mogelijkheid om op beide groepen te observeren en met de medewerkers een interview af te nemen (in § 8.4.3 zal het interview toegelicht worden). De onderzoeker heeft het kringgesprek, waarin gebruik wordt gemaakt van het digibord, geobserveerd en vervolgens interviews afgenomen. De

¹⁰ Zie bijlage 6 voor de observatielijst ondersteunende communicatie.

¹¹ Zie bijlage 7 voor de observatielijst dagstructuur.

¹² Zie bijlage 2 en 3 voor de dagprogramma's van beiden groepen.

onderzoeker heeft er voor gekozen om te observeren en vervolgens alles objectief te beschrijven. Dit met de reden om niets over het hoofd te zien en alles te kunnen beschrijven wat er gebeurt met het digibord. De observatie op peuterbehandelgroep Dordrecht is volgens de Bil (2004) een combinatie van een dagelijkse observatie en een gedragsobservatie. Het gedrag van de medewerkers wordt geobserveerd en er wordt geen gebruik gemaakt van een observatielijst. Volgens Van der Donk & van Lanen (2010) heeft de onderzoeker eenmalig geobserveerd en daarnaast een niet-participerende, directe en een minder gestructureerde observatie uitgevoerd.

Met de bovenstaande observatie zullen onderstaande deelvragen beantwoord worden:

- Deelvraag 3: Past het digibord in de dagelijkse structuur van peuterbehandelgroep de Berenboot?
- Deelvraag 4: Over welke bekwaamheden moeten de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot beschikken om aan de slag te kunnen gaan met het digibord?

Bij alle observaties wordt er volgens Heerink et al. (2009) onverhuld gewerkt. Hierbij laat de observator zien dat er geobserveerd wordt.

§ 8.4.3 Interview

De onderzoeker heeft er voor gekozen om het interview¹³ te laten leiden middels een vooraf opgestelde halfgestructureerde vragenlijst. Door gebruik te maken van een halfgestructureerde vragenlijst is het mogelijk om eventueel dieper in te gaan op bepaalde antwoorden en hierop door te vragen (Migchelbrink, 2008). De onderzoeker heeft er voor gekozen om het stappenplan van Van der Donk & van Lanen (2010) aan te houden. Dus het interview begon met een inleiding, vervolgens de kern en het werd afgesloten met het slot. Er is voor gekozen om de interviewleidraad, zoals Van der Donk & van Lanen (2010) beschrijven, mondeling toe te lichten aan de medewerkers van peuterbehandelgroep Dordrecht. Deze uitleg vond plaats voordat het interview begon. Het doel van het interview was om meer inzicht te verkrijgen over het gebruik van het digibord door de medewerkers van peuterbehandelgroep Dordrecht. Er is aan de medewerkers toestemming gevraagd om het interview middels een telefoon op te nemen. Dit met de reden om de opname in verbatim uit te werken (Migchelbrink, 2008). Daarnaast heeft de onderzoeker aangegeven dat de interviews geheel anoniem zijn en dat de antwoorden nergens met naam terug te vinden zijn. Gedurende het interview heeft de onderzoeker de halfgestructureerde vragenlijst aangehouden en indien nodig extra vragen gesteld om tot verdere verdieping te komen. Aan het einde van het interview heeft de onderzoeker de medewerkers bedankt. Ook heeft zij medegedeeld dat de resultaten medio juni 2014 bekend zullen zijn en zullen worden teruggekoppeld.

Met het bovenstaande interview zullen onderstaande deelvragen beantwoord worden:

- Deelvraag 3: Past het digibord in de dagelijkse structuur van peuterbehandelgroep de Berenboot?
- Deelvraag 4: Over welke bekwaamheden moeten de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot beschikken om aan de slag te kunnen gaan met het digibord?

¹³ Zie bijlage 8 voor de interviewvragen.

9. Resultaten

§ 9.1 Deelvraag 1

Waar ondervinden de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot problemen voor wat betreft het toepassen van het taalbeleid van Auris en de methodiekbeschrijving communicatie aanbod?

§ 9.1.1 Methode van analyseren

Om deze deelvraag te beantwoorden heeft de onderzoeker gebruik gemaakt van de observatielijst taalbeleid en literatuur. Om de observatielijst taalbeleid te analyseren is gebruik gemaakt van analysemethode 2: aantallen omzetten naar procenten. Het percentage geeft hierbij een verhouding aan (Van der Donk & van Lanen, 2010). De medewerkers van de Berenboot zijn in totaal tien keer geobserveerd op meerdere dagen gedurende de week. De onderzoeker heeft de antwoorden van alle observaties opgeteld en vervolgens omgerekend naar percentages. Zie bijlage 11 voor de observatielijst taalbeleid in procenten.

§ 9.1.2 Analyseresultaten

In 80% van de gevallen wordt een tweetalig aanbod geboden op peuterbehandelgroep de Berenboot. Zoals Fortgens (2009) beschrijft biedt Auris een tweetalig aanbod. De horende medewerkers gebruiken correct Nederlands ondersteund door NmG. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat ondersteunende gebaren een gunstige invloed hebben om woorden te kunnen onthouden. Daarom speelt NmG een belangrijke rol binnen Auris. De dove medewerkers bieden NGT aan, evenals horende medewerkers die hierin geschoold zijn. Opvallend is dat in 30% van de gevallen de communicatie 's ochtends niet ondersteund wordt door de NmG-medewerkers wanneer de ouders aanwezig zijn. Tijdens alle observaties wordt een taalactiviteit aangeboden van tenminste 10 minuten. De taalactiviteit richt zich per activiteit op één taal. Specifieke taalstimulering gaat om intentionele en geplande activiteiten die aangeboden worden door een pedagogisch begeleider. Het doel wat hierbij centraal staat is de taal en woordenschatontwikkeling te stimuleren. Voor de taalontwikkeling van jonge kinderen is een rijk taalaanbod een belangrijke voorwaarde (Stoep & van Elsäcker, 2005). Gedurende alle taalactiviteiten wordt gebruikt gemaakt van ondersteunende (visuele) middelen. Hierbij valt te denken aan fotoplaten, boekjes, handpop Puk en voorwerpen. Zoals NJi (n.d.) beschrijft speelt Puk een hoofdrol in het programma en dat blijkt uit de observaties. Er wordt methodisch gewerkt en getracht om de behandeldoelen te behalen (Heesters, 2013). Dit blijkt uit de observaties, want in alle gevallen wordt gewerkt aan individuele doelen van de kinderen. In 100% van de observaties wordt thematisch gewerkt en gewerkt aan de methode Lexicon in de Weer. Lexiconontwikkeling kan gezien worden als de motor van de taalverwerving hetgeen blijkt uit onderzoek. Lexicon neemt daarom een belangrijke plaats in binnen Auris (Fortgens, 2008).

§ 9.2 Deelvraag 2

Welke vormen van ondersteunende communicatie gebruiken de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot gedurende het werken met de kinderen?

§ 9.2.1 Methode van analyseren

Om bovenstaande deelvraag te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van een enquête, de observatielijst ondersteunende communicatie en literatuur. Om de enquête te analyseren is gebruik gemaakt van analysemethode 8: de data terugbrengen tot betekenisvolle tekstfragmenten. Een enquête levert meestal veel tekst op, hierdoor is het moeilijk om van de gehele tekst een analyse te maken. De tekst zal worden opgedeeld in betekenisvolle stukken (Van der Donk & van Lanen, 2010). De enquête is uitgedeeld aan 12 medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot. Hiervan heeft de onderzoeker 9 enquêtes terug ontvangen. Alle antwoorden zijn geanalyseerd, onder alle antwoorden volgt een samenvatting. Zie bijlage 10 voor de uitslag van de enquête van de medewerkers van de Berenboot.

Om de observatielijst ondersteunende communicatie te analyseren, is gebruik gemaakt van analysemethode 2: aantallen omzetten naar procenten. Het percentage geeft hierbij een verhouding aan (Van der Donk & van Lanen, 2010). De medewerkers van de Berenboot zijn in totaal tien keer geobserveerd op meerdere dagen gedurende de week. De onderzoeker heeft de antwoorden van alle observaties opgeteld en vervolgens omgerekend naar procentages. Zie bijlage 12 voor de observatielijst ondersteunende communicatie in procenten.

§ 9.2.2 Analyseresultaten

Enquête

De medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot ervaren ondersteunende communicatie als alle middelen die ingezet worden, naast het gebruik van gesproken taal, om de communicatie te ondersteunen. Dit om de communicatie duidelijker te maken, zodat de communicatie hierdoor beter te begrijpen is. Volgens Welle Donker-Gimbrère (2010) is ondersteunende communicatie het proces waarbij alle mogelijke onderdelen van het communicatieproces ondersteund worden. Ondersteunende communicatie houdt in dat er ook andere middelen van communicatie gebruikt worden naast de gesproken boodschap. Volgens de medewerkers kunnen de volgende middelen ingezet worden om de communicatie te ondersteunen: foto's, mimiek, gebaren, pictogrammen, plaatjes, filmmateriaal en concreet materiaal. De medewerkers geven tevens aan deze middelen daadwerkelijk in te zetten om de communicatie te ondersteunen. Op communicatiegebied kan gewerkt worden met de methode TEACCH. Deze methode biedt communicaties op de behoeftes van het kind, bijvoorbeeld gebarentaal. Maak indien nodig gebruik van ondersteunende middelen (Heesters, 2013). Daarnaast geven ze aan dat ze het digibord en filmmateriaal extra in zouden kunnen zetten met het doel om de communicatie te ondersteunen.

Observatielijst ondersteunende communicatie

De medewerkers zetten gebaren in om de communicatie te ondersteunen. Gebarentalen zijn natuurlijke en volledige talen die in de visueel-ruimtelijke modaliteit gearticuleerd worden. Dit in tegenstelling tot de oraal-aurale modaliteit van de gesproken taal. Gebarentalen hebben een eigen grammatica en lexicon. Op een visuele manier kan meer informatie tegelijk verwerkt worden dan auditief. Visuele prikkels worden door elkaar aangevuld, terwijl auditieve prikkels elkaar eerder in de weg zitten. Gebarentaal is een visuele taal en daardoor kunnen verschillende elementen tegelijkertijd verwerkt worden (Isarin & Verpoorten, 2009). In slechts 20% van de gevallen wordt het digibord ingezet. In 100% van de gevallen worden foto's ingezet om de communicatie te ondersteunen. Pictogrammen worden nooit ingezet om de communicatie te

ondersteunen. Opvallend hierbij is dat in de enquête naar voren komt dat de medewerkers wel pictogrammen gebruiken. De medewerkers zetten in alle gevallen plaatjes, mimiek, voorwerpen en lichaamshouding in om de communicatie te ondersteunen. In tegenstelling tot horende kinderen vertrouwen kinderen met gehoorverlies vooral op hun zicht. Deze kinderen zullen informatie vooral visueel verwerken. Kinderen met gehoorverlies hebben behoefte aan visuele ondersteuning (Fevlado, 2013). In minder dan de helft van de gevallen, namelijk 40%, wordt het communicatiemapje ingezet. Gedurende alle observaties wordt het dagprogramma visueel ondersteund. Binnen Auris wordt gewerkt met TEACCH. Eén van de doelen van TEACCH is het bieden van een duidelijke structuur. Dit geschiedt door middel van de dagplanning. Door duidelijkheid en structuur gedurende een dag, weten de kinderen waar ze aan toe zijn. De wereld wordt op deze manier voorspelbaar voor de kinderen. Alle dagen hebben een vaste structuur met vaste onderdelen zoals vrij spelen. De opbouw van de activiteiten van de dag worden visueel ondersteund. Slechts in 20% van de gevallen worden filmpjes ingezet. In alle gevallen worden geluiden en speelgoed gebruikt om de communicatie te ondersteunen.

§ 9.3 Deelvraag 3

Past het digibord in de dagelijkse structuur van peuterbehandelgroep de Berenboot?

§ 9.3.1 Methode van analyseren

Om deelvraag 3 te kunnen beantwoorden heeft de onderzoeker gebruik gemaakt van de observatielijst dagstructuur, een observatie op peuterbehandelgroep Dordrecht, een interview en literatuur. Om de observatielijst dagstructuur te analyseren is gebruik gemaakt van analysemethode 5: gemiddelde berekenen. Bij deze analysemethode wordt een bepaald gemiddelde berekend (Van der Donk & van Lanen, 2010). De observatielijst is opgesteld aan de hand van het dagprogramma van peuterbehandelgroep de Berenboot. Dit om te onderzoeken of de tijden van het dagprogramma daadwerkelijk overeenkomen met de dagelijkse praktijk. De medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot zijn in totaal tien keer geobserveerd op verschillende dagen gedurende de week. De onderzoeker heeft van alle observaties een gemiddelde berekend. Zie bijlage 13 voor het gemiddelde van de observatielijst dagstructuur.

Om de observatie van peuterbehandelgroep Dordrecht te analyseren is gebruik gemaakt van analysemethode organiseren en ordenen van het grondmateriaal. Het is belangrijk om het materiaal te ordenen. Op deze manier weet de onderzoeker wat het is en waar bepaalde informatie gevonden kan worden. Ga na of het materiaal compleet is. De verzamelde gegevens bestaan uit twee groepen, de feiten en de eigen aantekeningen. Het is zinvol om de feiten en de eigen aantekeningen aan elkaar te koppelen (Migchelbrink, 2008). De onderzoeker heeft twee verschillende dagen geobserveerd op de peuterbehandelgroep Dordrecht. Dit vond plaats 's ochtends tijdens het kringgesprek. Onder andere op dit dagdeel wordt het digibord ingezet door de medewerkers. Onder beide observaties wordt een conclusie getrokken van de observatie. Zie bijlage 14 voor de uitslag van de observatie op peuterbehandelgroep Dordrecht.

Om het interview te analyseren is gebruik gemaakt van analysemethode 11: horizontaal vergelijken. Bij deze analysemethode kan een overzicht worden verkregen van de verschillende antwoorden die gegeven zijn door de respondenten. Alle antwoorden die

zijn gegeven op één vraag, worden naast elkaar gelegd. Dit vindt plaats bij het gehele interview (Van der Donk & van Lanen, 2010). Het interview is uitgevoerd op de peuterbehandelgroep in Dordrecht. De onderzoeker heeft het interview gevoerd met totaal 4 pedagogisch begeleiders. Het interview is uitgevoerd om een beeld te verkrijgen hoe het digibord ingezet wordt. Zie bijlage 15 voor de uitslag van het interview.

§ 9.3.2 Analyseresultaten

Observatielijst dagstructuur

Kijkend naar het gemiddelde van de tijden van het dagprogramma kan er geconcludeerd worden dat de medewerkers gemiddeld 10 minuten achterlopen op de geplande tijd. Dit begint al 's ochtends bij de dagopening en dit wordt gedurende de dag niet meer ingehaald. Daarnaast kan de conclusie worden getrokken dat er over het grootste gedeelte van de dag gewerkt wordt met 3 medewerkers op de groep.

Interview

Op de peuterbehandelgroep in Dordrecht wordt dagelijks gebruik gemaakt van het digibord. Iedere ochtend tijdens het kringmoment wordt het digibord gebruikt om de aanwezigheid van de kinderen en de medewerkers te bespreken. Daarnaast wordt het digibord afwisselend 's middags gebruikt voor een filmpje of een digitaal prentenboek. Indien mogelijk wordt dit gekoppeld aan het thema. Fodok (n.d.) geeft aan dat doven en slechthorenden meer visueel zijn ingesteld. Met het digibord is het mogelijk om visuele ondersteuning te kunnen bieden (Cöp, 2009). 's Ochtends staat het digibord vast geroosterd in het dagprogramma. De medewerkers geven aan het digibord nog meer te kunnen gebruiken en het met de taalactiviteiten te willen inzetten. De medewerkers vermoeden dat het momenteel nog niet gebeurt, omdat dit moment niet vast geroosterd staat in het dagprogramma. De medewerkers zien dat ze met het digibord meegaan met de maatschappelijke ontwikkelingen. Zoals Ten Brummelhuis et al. (2010) beschrijven worden de voordelen van het krijtbord van de computer gecombineerd in het digibord:

- Informatie op een digibord kan eenvoudig worden uitgeprint, opgeslagen en gedeeld worden met anderen (Greiffenhagen, 2000);
- Een digibord heeft ten opzichte van een computer het voordeel dat het scherm groter is, waardoor meer kinderen het scherm kunnen bekijken (Levy, 2002);
- Er kan digitaal leermateriaal aan worden geboden, zoals ook op een computer;
- Een digibord is meer geschikt voor klassikaal onderwijs in vergelijking met de computer, omdat de professional goed zicht blijft houden op alle aanwezige kinderen;
- Het digibord stelt de kinderen in staat tot meer samenwerking (Brummelhuis et al., 2010).

Doordat met het digibord dingen gevisualiseerd kunnen worden, zien de medewerkers van peuterbehandelgroep Dordrecht het digibord als een verrijking voor deze doelgroep. Ten slotte geven de medewerkers aan dat het digibord momenteel nog niet optimaal benut wordt. Zij zien graag dat het digibord ook ingezet wordt tijdens de taalactiviteiten.

Observatie peuterbehandelgroep Dordrecht

Uit de observatie op de peuterbehandelgroep in Dordrecht kan de conclusie worden getrokken dat het digibord past binnen de dagelijkse structuur van een peuterbehandelgroep. Op deze peuterbehandelgroep wordt namelijk iedere ochtend tijdens het kringgesprek gebruik gemaakt van het digibord.

§ 9.4 Deelvraag 4

Over welke bekwaamheden moeten de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot beschikken om aan de slag te kunnen gaan met het digibord?

§ 9.4.1 Methode van analyseren

Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van een enquête, een observatie op peuterbehandelgroep Dordrecht, een interview en literatuur. De analysemethode van de enquête is reeds beschreven in § 9.2.1. De analysemethodes van de observatie op de peuterbehandelgroep in Dordrecht en het interview zijn reeds beschreven in § 9.3.1.

§ 9.4.2 Analyseresultaten

Enquête

Alle medewerkers geven aan dat het digibord een meerwaarde kan leveren op de groep. Dit vanwege de bewegende beelden en de visuele ondersteuning. De woorden van het thema worden hierdoor concreter en op een andere manier aangeboden. Zoals Van Ast & Perry (2010) beschrijven kan het digibord een uitstekend middel zijn om de communicatie te ondersteunen. Volgens de medewerkers wordt het digibord momenteel niet optimaal benut. Er is veel meer uit te halen. Momenteel wordt alleen youtube gebruikt op het digibord. Dit komt mede doordat het niet in het dagprogramma is opgenomen. Het zou fijn zijn als er lesmateriaal is voor de taallessen. De medewerkers hebben een handleiding nodig, waardoor ze aan de slag kunnen met het digibord. Daarnaast hebben ze behoefte aan leuke ideeën passend bij het thema. Om middels het digibord de communicatie voor de kinderen te ondersteunen hebben de medewerkers praktische tips nodig. Daarnaast is er behoefte aan kennis over verschillende programma's die op het digibord gebruikt kunnen worden en duidelijkheid over de mogelijkheden van het digibord.

Interview

Op de peuterbehandelgroep in Dordrecht wordt dagelijks gebruik gemaakt van het digibord. Iedere ochtend tijdens het kringgesprek wordt het digibord gebruikt. Daarnaast wordt het digibord afwisselend 's middags gebruikt voor een filmpje of een digitaal prentenboek. Indien mogelijk wordt dit gekoppeld aan het thema. In Dordrecht wordt vooral gebruik gemaakt van kindertube, kleuterplein en de site van Nijntje. Of ICT daadwerkelijk een meerwaarde kan leveren voor het jonge kind heeft onder andere te maken met de manier waarop ICT wordt toegepast. De professional speelt hierin een belangrijke rol (McKenney & Voogt, 2009). Uit onderzoek blijkt dat interacties, begeleidt door volwassenen, gedurende ICT-activiteiten de sociale communicatie stimuleert en bevordert. Dit houdt in dat de professional toepassingen actief bevordert en ondersteunt (Plowman & Stephen, 2007).

Observatie peuterbehandelgroep Dordrecht

De medewerkers dienen het digibord interactief te kunnen gebruiken met de kinderen. Daarnaast bleek uit de observaties dat de medewerkers de volgende vaardigheden toepaste: digibord aan- en uitzetten, programma opstarten, foto van Haas/Kikker naar het witte vlak slepen, foto's zoeken, foto's naar de Haas/Kikker verplaatsen en foto's groter en/of kleiner maken.

10. Conclusies en aanbevelingen

§ 10.1 Deelvraag 1

Waar ondervinden de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot problemen voor wat betreft het toepassen van het taalbeleid van Auris en de methodiekbeschrijving communicatie aanbod?

§ 10.1.1 Conclusie

In principe kan deelvraag 1 worden beantwoord door te vermelden dat uit de observaties is gebleken dat de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot weinig problemen ondervinden betreffende het toepassen van het taalbeleid. Dit geldt ook voor het toepassen van de methodiekbeschrijving communicatie aanbod. Bijna de gehele observatielijst heeft een positieve score en wijkt niet af van de wijze waarop Auris dit beschrijft in haar beleid. Hetgeen dat opmerkelijk is, is dat in 30% van de gevallen de communicatie 's ochtends niet ondersteund wordt door de NmG-medewerkers gedurende de aanwezigheid van de ouders.

§ 10.1.2 Aanbevelingen

De onderzoeker beveelt aan om de gehele dag de communicatie te ondersteunen met gebaren, ook wanneer er ouders aanwezig zijn op de groep. Dit omdat gebarentaal een visuele taal is waar deze kinderen, in tegenstelling tot gesproken taal, volledige toegang tot hebben. Kinderen met gehoorverlies hebben behoefte aan visuele ondersteuning. In tegenstelling tot horende kinderen vertrouwen kinderen met gehoorverlies vooral op hun zicht. Deze kinderen zullen informatie vooral visueel verwerken (Fevlado, 2013).

§ 10.2 Deelvraag 2

Welke vormen van ondersteunende communicatie gebruiken de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot gedurende het werken met de kinderen?

§ 10.2.1 Conclusie

Deelvraag 2 kan beantwoord worden door te beschrijven dat de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot vele middelen inzetten om de communicatie te ondersteunen. Uit de enquête en de observatie blijkt dat de medewerkers gebruik maken van de volgende ondersteunende middelen: foto's, plaatjes, mimiek, praatplaten, speelgoed, gebaren, geluiden, concreet materiaal en lichaamshouding. Het is opvallend dat meerdere medewerkers in de enquête aangeven dat ze gebruik maken van pictogrammen. Echter blijkt uit de observatie dat in geen enkel geval gebruik wordt gemaakt van pictogrammen. In slechts 20% van de gevallen wordt het digibord ingezet. Daarnaast wordt in minder dan de helft van de gevallen, namelijk 40%, het communicatiemapje ingezet. Dit terwijl het communicatiemapje wel in het dagprogramma is opgenomen. Het dagprogramma wordt gedurende alle observaties visueel ondersteund door de medewerkers.

§ 10.2.2 Aanbevelingen

Betreft deelvraag 2 wordt er aanbevolen het digibord daadwerkelijk te gebruiken en hiermee de communicatie voor de kinderen visueel te ondersteunen. Alleen het bevestigen van een digibord resulteert niet in het benodigde effect. Het digibord kan

alleen een positieve invloed hebben indien de professional openstaat voor het gebruik van het digibord. Een digibord biedt alleen een meerwaarde indien de professional de benodigde kennis en vaardigheden in huis heeft. Tevens is van belang dat de professional dit toepast met de juiste didactische en inhoudelijke kennis (Brummelhuis et al., 2010). Daarnaast beveelt de onderzoeker aan om het communicatiemapje dagelijks te gebruiken. Dit staat vast geroosterd in het dagprogramma aan het einde van de dag. Maar uit de observaties blijkt dat het niet dagelijks gebeurt. De communicatiemap wordt binnen Auris gezien als communicatiemiddel tussen ouders en de medewerkers van groep. Daarnaast geeft het aanknopingspunten om te communiceren met het kind (Van Dalsen, 2013). Ten slotte wordt er aanbevolen om de medewerkers de betekenis van een pictogram toe te lichten, mede omdat hier op peuterbehandelgroep de Berenboot geen gebruik van wordt gemaakt. Zoals Van Balkom & Welle (1995) beschrijven komen pictogrammen pas op de vierde plaats betreffende ondersteunende communicatie. Dit is voor deze jonge doelgroep nog te abstract.

§ 10.3 Deelvraag 3

Past het digibord in de dagelijkse structuur van peuterbehandelgroep de Berenboot?

§ 10.3.1 Conclusie

Het antwoord op deelvraag 3 is dat het digibord past binnen de dagelijkse structuur van peuterbehandelgroep de Berenboot. Het dagprogramma wordt uitgevoerd volgens de planning, alleen loopt dit gemiddeld tien minuten uit op de geplande tijd. Er staan gemiddeld drie medewerkers op de groep. Uit het interview met de medewerkers van de peuterbehandelgroep in Dordrecht blijkt dat er dagelijks gebruik gemaakt wordt van het digibord. Mede omdat het vast geroosterd staat in het dagprogramma. Uit de observatie op peuterbehandelgroep Dordrecht blijkt dat het digibord past binnen de dagelijkse structuur van een peuterbehandelgroep.

§ 10.3.2 Aanbevelingen

Er wordt aanbevolen om het digibord vast in te roosteren in het dagprogramma. Ervaringen op de peuterbehandelgroep in Dordrecht laten zien dat zodra het digibord vast geroosterd is in het dagprogramma het ook daadwerkelijk gebruikt wordt. Het idee is om het digibord iedere dag op een ander moment in te zetten maar daar wel een vaste wekelijkse structuur voor aan te houden. Het volgende wordt aanbevolen voor de driedaagse groep:

- Maandag → Gedurende het ochtendritueel.
- Woensdag → Gedurende de taalactiviteit.
- Donderdag → 's Middags gedurende de afsluiting van de dag.

Het volgende wordt aanbevolen voor de tweedaagse groep:

- Dinsdag → Gedurende het ochtendritueel.
- Vrijdag → Gedurende de taalactiviteit.

Op deze manier wordt het digibord op verschillende momenten ingezet en vindt er een afwisseling plaats. Hierdoor kunnen de medewerkers het mogelijk maken dat het digibord een aanvulling is op de activiteiten met de kinderen. Met het digibord is het mogelijk om de activiteit op een andere manier visueel te ondersteunen dan de huidige

middelen. Deze afwisseling zorgt voor nieuwe impulsen en dit houdt de activiteit interessant voor peuters (Singer & Kleerekoper, 2009). Hierdoor sluit het digibord ook aan bij het thema welke op dat moment speelt op de Berenboot. Op de Berenboot wordt gewerkt met het VVE-programma Uk & Puk. Uk & Puk is een educatief voorschools programma voor kinderen in de leeftijd van nul tot vier jaar (NJI, n.d.). Daarnaast wordt er aanbevolen om vanaf het begin van de dag de tijd in de gaten te houden. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat de tijden van het dagprogramma aangehouden worden. Momenteel loopt dit gemiddeld tien minuten uit.

§ 10.4 Deelvraag 4

Over welke bekwaamheden moeten de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot beschikken om aan de slag te kunnen gaan met het digibord?

§ 10.4.1 Conclusie

De medewerkers hebben verschillende bekwaamheden nodig om met het digibord aan de slag te gaan. Zo dienen ze op de hoogte te zijn van de mogelijkheden van het digibord. Alle medewerkers zien het digibord als een meerwaarde, maar dan dient het ook daadwerkelijk gebruikt te worden. Het is de bedoeling dat de medewerkers zich verdiepen in verschillende programma's, omdat de medewerkers aangeven momenteel alleen gebruik te maken van youtube. De medewerkers op de peuterbehandelgroep in Dordrecht maakten gebruik van de volgende vaardigheden: digibord aan- en uitzetten, programma opstarten, foto van Haas/Kikker naar het witte vlak slepen, foto's zoeken, foto's naar de Haas/Kikker verplaatsen en foto's groter en/of kleiner maken.

Mensen die voor het eerst gaan werken met een digibord doorlopen over het algemeen een aantal fases. Er wordt steeds voortgebouwd op de vorige fase. Het is echter niet noodzakelijk dat de gebruiker elke fase dient te doorlopen. Hieronder volgen de fases:

- Fase 1: Substitutiefase. De gebruiker heeft de controle over het digibord. Het digibord wordt vooral gebruikt om te tonen.
- Fase 2: Fase van lerende gebruiker. De gebruiker maakt in deze fase steeds meer gebruik van ICT-vaardigheden.
- Fase 3: Fase van ingewijde gebruiker. Lessen worden beter voorbereid. Er ontstaat meer interactie tussen de professional en de leerling. De lessen bieden daadwerkelijk een meerwaarde voor de leerling.
- Fase 4: Fase van gevorderde gebruiker. Het digibord wordt in deze fase steeds meer ingezet tijdens ongeplande activiteiten.
- Fase 5: Fase van samenwerkende gebruiker. Het digibord wordt zowel door de professional als door de leerling optimaal gebruikt. De professional houdt hierbij de controle (Bijlsma & Mur, 2009).

De medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot zitten momenteel in fase 1. Er wordt getracht in verdere fases te komen met behulp van het beroepsproduct. Hierdoor kan het digibord interactief gebruikt worden met de doelgroep en kan het daadwerkelijk een meerwaarde leveren voor de doelgroep.

§ 10.4.2 Aanbevelingen

Er wordt aanbevolen om de medewerkers van peuterbehandelgroep een cursus te laten volgen over het gebruik van het digibord. Daarnaast wordt aanbevolen om gebruik te

maken van het beroepsproduct. Dit is een handleiding met tips om het digibord te gebruiken. Ook staan hier ideeën in om het digibord in te zetten tijdens de taalactiviteiten. Er wordt aanbevolen om tijdens het voorbereiden van een thema tevens een document aan te maken. In dit document staan afbeeldingen, digitale prentenboeken, liedjes en/of filmpjes die ingezet kunnen worden op het digibord passend bij het thema. Tot slot wordt aanbevolen om het beroepsproduct op intranet te plaatsen, zodat andere peuterbehandelgroepen ook gebruik kunnen maken van de handleiding.

§ 10.5 Algemene conclusie

Alle deelvragen zijn momenteel beantwoord, hierdoor is het mogelijk om de centrale vraag te beantwoorden en de eindconclusie te trekken. De vraag die tijdens dit onderzoek centraal stond was:

Hoe kunnen de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot te Rotterdam middels het digibord de communicatie ondersteunen tijdens taalactiviteiten met dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd anderhalf tot drie jaar?

Allereerst is het nodig om het digibord vast in te roosteren in het dagprogramma. Zoals eerder is beschreven, raadt de onderzoeker aan om het digibord op alle dagen op verschillende dagdelen in te zetten. Hierdoor wordt gezorgd voor afwisseling voor de kinderen. Deze afwisseling zorgt voor nieuwe impulsen en dit houdt de activiteit interessant voor peuters (Singer & Kleerekoper, 2009). Daarnaast is het mogelijk om verschillende activiteiten te visualiseren door gebruik van het digibord. Denk hierbij aan het kringgesprek, de taalactiviteit en een digitaal prentenboek. Het vast roosteren in het dagprogramma is ook mede gebaseerd op ervaringen van de peuterbehandelgroep in Dordrecht.

De medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot hebben aangegeven tips en handvatten nodig te hebben om het digibord optimaal in te zetten met de kinderen. Hierdoor is ervoor gekozen om als beroepsproduct een handleiding te maken met ideeën en namen van programma's passend bij deze doelgroep. Ook zal hierin aan bod komen hoe het digibord ingezet kan worden tijdens taalactiviteiten passend bij het VVE-programma Uk & Puk. ICT kan binnen het huidige VVE-programma een zinvolle aanvulling zijn op het stimuleren van de taalontwikkeling. ICT gebruik binnen VVE heeft onder andere de volgende voordelen op de ontwikkeling van jonge kinderen:

- Verschillende presentatiemogelijkheden;
- Interactiviteit;
- Controle die het kind heeft;
- Verschillende mogelijkheden voor individuele leerbehoeften;
- Realistische en echte contexten (Van Scoter & Boss, 2002).

Uit meerdere onderzoeken is gebleken dat het gebruik van ICT een positieve invloed heeft op de taalontwikkeling van jonge kinderen. Uit onderzoek van De Jong & Bus (2004) en Verhallen et al. (2004) blijkt dat jonge kinderen profijt hebben van digitale prentenboeken. Geluiden en (bewegende) beelden ondersteunen de mondelinge tekst. Dit resulteert erin dat jonge kinderen meer van het verhaal en de taal begrijpen, dan wanneer ze enkel plaatjes zien (Verhallen et al., 2004).

Juist voor deze doelgroep is het zo belangrijk om het digibord te gebruiken. Fodok (n.d.) geeft aan dat doven en slechthorenden meer visueel zijn ingesteld. Met het digibord is het mogelijk om visuele ondersteuning te kunnen bieden (Cöp, 2009). Ondersteunende communicatie is volgens Noens & van Berckelaer-Onnes (2005) pas zinvol zodra er sprake is van duidelijkheid in materialen, tijd, activiteiten en ruimte. Daarnaast is het van belang om hierbij een multidisciplinaire en geïntegreerde aanpak aan te houden. De multidisciplinaire en geïntegreerde aanpak wordt in de praktijk gerealiseerd door de verschillende disciplines die aan de slag gaan met het digibord. Daarnaast wordt de duidelijke omgeving geboden door de dagstructuur en een duidelijke planning.

Bij het beroepsproduct worden ideeën gegeven betreffende het inzetten van het digibord. Hierbij wordt vooral gewerkt met foto's. Als er getracht wordt om gebruik te maken van de sterkste delen van het waarnemen, dan dienen middelen met een concreet vormgegeven structuur ingezet te worden. Denk hierbij aan voorwerpen, foto's, lijntekeningen, pictogrammen en geschreven taal. De relatie tussen het symbool en de referent ligt bij een foto meer voor de hand, dan bij een pictogram. Echter bevat een foto meestal ook meer afleidende aspecten (Verpoorten et al., 2007). Bij de foto's is rekening gehouden om alleen het voorwerp te fotograferen, zodat er zo min mogelijk afleidende aspecten op de foto's staan. Van Balkom & Welle (1995) hebben een indeling gemaakt van de vormen visuele ondersteuning:

- Voorwerpen;
- Foto's;
- Tekeningen;
- Pictogrammen;
- Geschreven taal.

Hierbij is een onderscheid gemaakt in denk-, begrip- en intelligentieniveaus. De niveaus lopen van een concreet niveau naar steeds abstractere niveaus. Ook vanwege deze indeling is gekozen om zoveel mogelijk foto's te gebruiken in plaats van tekeningen of pictogrammen.

Gedurende de eindpresentatie heeft de onderzoeker uitleg gegeven aan de medewerkers over de handleiding. Het is de bedoeling dat de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot het beroepsproduct na deze uitleg gebruiken. Door het inzetten van het beroepsproduct krijgen de medewerkers handvatten hoe zij de communicatie middels het digibord kunnen ondersteunen voor deze doelgroep.

11. Discussie

§ 11.1 Evaluatie

Gedurende het onderzoek stond de onderstaande vraag centraal:

Hoe kunnen de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot te Rotterdam middels het digibord de communicatie ondersteunen tijdens taalactiviteiten met dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd anderhalf tot drie jaar?

Echter heeft de onderzoeker bij de aanbeveling van deelvraag 3 ervoor gekozen om het volgende programma aan te houden:

Driedaagse groep:

- Maandag → Gedurende het ochtendritueel.
- Woensdag → Gedurende de taalactiviteit.
- Donderdag → 's Middags gedurende de afsluiting van de dag.

Tweedaagse groep:

- Dinsdag → Gedurende het ochtendritueel.
- Vrijdag → Gedurende de taalactiviteit.

De onderzoeker heeft hiervoor gekozen, omdat zij het digibord niet tijdens iedere taalactiviteit terug wil laten komen. Door het digibord iedere dag op een ander dagdeel te gebruiken is er afwisseling voor de kinderen. Op deze manier kan de taalactiviteit ook iedere keer op een andere manier visueel ondersteund worden en niet dagelijks enkel middels het digibord. Zo krijgen de kinderen ondersteuning middels praatplaten, foto's, voorwerpen en het digibord. Deze afwisseling zorgt voor nieuwe impulsen en dit houdt de activiteit interessant voor peuters (Singer & Kleerekoper, 2009). Om daarnaast rekening te houden met de structuur, is er bewust voor gekozen om een vast programma per week aan te beleven.

De onderzoeker heeft ervoor gekozen om een extra observatie uit te voeren. Deze observatie vond plaats op de peuterbehandelgroep in Dordrecht. In het onderzoeksplan was deze observatie nog niet gepland. Gedurende het onderzoek was de onderzoeker van mening dat het handig was om het gebruik van het digibord te observeren.

De onderzoeker heeft het schooljaar van 2012-2013 stage gelopen op peuterbehandelgroep de Berenboot. Hierdoor ontstond de valkuil dat de onderzoeker deelnam aan de situatie in plaats van dat er sprake was van een helikopter-view. Nadat de onderzoeker hierop was aangesproken, is het gelukt om hier bewust mee bezig te zijn en hiervoor te waken.

Daarnaast heeft de onderzoeker gebruikt gemaakt van een bron ouder dan 15 jaar, namelijk uit 1995. De onderzoeker heeft deze bron ingezet, omdat deze bron bruikbaar was voor het onderzoek. Door het geringe aantal zoekresultaten betreffende dit onderwerp, heeft de onderzoeker deze bron ter extra ondersteuning gebruikt.

De onderzoeker heeft ervoor gekozen om gedurende het onderzoek deelvraag 1 en 2 aan te passen. De onderzoeker heeft hier bewust voor gekozen, de huidige deelvragen zijn naar haar mening netter geformuleerd. Deelvraag 1 is aangepast van: Waar lopen de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot tegenaan betreft het toepassen van het taalbeleid van Auris en de methodiekbeschrijving communicatie aanbod? Naar: Waar ondervinden de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot problemen voor wat betreft het toepassen van het taalbeleid van Auris en de methodiekbeschrijving communicatie aanbod? Deelvraag 2 is aangepast van: Welke vormen van ondersteunende communicatie worden ingezet door de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot in het werken met de kinderen? Naar: Welke vormen van ondersteunende communicatie gebruiken de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot gedurende het werken met de kinderen.

Ten slotte is het eventueel mogelijk om een vervolgonderzoek uit te voeren naar de effecten van het digibord betreffende de taalontwikkeling van dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd van anderhalf tot drie jaar.

§ 11.2 Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid tijdens een onderzoek gaat over het vertrouwen, de zorgvuldigheid en de nauwkeurigheid. Onvoorziene factoren moeten zoveel mogelijk vermeden worden (Migchelbrink, 2008). De manier waarop data verzameld wordt, beïnvloedt de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten. Het is de bedoeling om zo objectief mogelijk data te verzamelen. Door vooraf observatielijsten en enquêtes op te stellen wordt op een objectieve manier data verzameld. Hierdoor kan er geen subjectieve, beschrijvende observatie gemaakt worden van dat moment, want de objectieve punten van de observatie liggen reeds vast. Daarnaast zijn de observatielijsten en enquêtes vooraf besproken met de behandelcoördinator en de afstudeerbegeleider (Van der Donk & van Lanen, 2010). De enquête is aan de medewerkers uitgedeeld, zodat de medewerkers zelf konden bepalen wanneer zij de enquête invulden. Hierdoor werd voorkomen dat de medewerkers de enquête vluchtig invulden. Dit heeft de betrouwbaarheid van de enquête vergroot. De observaties zijn meerdere keren en op verschillende dagen uitgevoerd om de betrouwbaarheid van de observaties te vergroten. Hierdoor zijn toevallige factoren zo veel mogelijk vermeden (Migchelbrink, 2008).

§ 11.3 Validiteit

In het onderzoeksverslag staan zowel nationale als internationale bronnen om de validiteit van het onderzoek te vergroten. Zoals Van der Donk & van Lanen (2010) beschrijven, wordt door bestaande kennis te gebruiken het onderzoek krachtiger. De literatuurstudie wordt op deze manier gebruikt als referentiekader. Daarnaast zal de validiteit van het onderzoek vergroot worden door een triangulatie van dataverzamelingstechnieken en databronnen. Triangulatie is vooral ontwikkeld voor de kwalitatieve onderzoeksbenadering. Hierbij wordt eenzelfde onderwerp op verschillende manieren onderzocht. Er wordt op deze manier via meerdere perspectieven en kanten hetzelfde onderwerp onderzocht. Er wordt hierbij gezocht naar overeenstemming van de gegevens. Bij alle deelvragen zijn verschillende dataverzamelingstechnieken en databronnen gebruikt. Hiermee is de informatie versterkt en de validiteit en betrouwbaarheid bevorderd (Migchelbrink, 2008).

12. Nawoord

Momenteel is het onderzoek naar het gebruik van het digibord op peuterbehandelgroep de Berenboot afgerond. In september 2013 is de onderzoeker begonnen met het schrijven van het onderzoeksplan betreffende dit onderzoek. Na goedkeuring is zij in februari 2014 daadwerkelijk gestart met het onderzoek. Van februari tot en met juni 2014 heeft de onderzoeker de tijd gehad om alle gegevens te verzamelen en te verwerken. Uiteindelijk is dit gehele verslag het resultaat geworden van deze onderzoeksperiode.

De onderzoeker heeft met veel plezier gewerkt aan het onderzoek. Het is een onderwerp dat haar interesse heeft en daardoor was het leuk om verdieping te zoeken in de verschillende onderwerpen.

De medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot hebben inzet getoond tijdens het onderzoek. Dit was vooral te merken aan de hoge respons van de enquêtes. Daarnaast hebben de medewerkers de onderzoeker de kans en ruimte gegeven om op tien verschillende dagen te observeren. Daarnaast hebben de medewerkers van de peuterbehandelgroep in Dordrecht meegewerkt aan een interview alsmede de observaties die daar zijn uitgevoerd. De onderzoeker is erg dankbaar voor de medewerking aan het onderzoek. Dit heeft het onderzoek gebracht naar een hoger niveau.

De uitkomsten van het onderzoek zorgen voor een bevredigend gevoel bij de onderzoeker. Zij hoopt dat de aanbevelingen en het beroepsproduct een meerwaarde leveren voor de kinderen en medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot. De onderzoeker hoopt oprecht dat de medewerkers nu dagelijks aan de slag kunnen met het digibord in samenwerking met de kinderen.

13. Literatuurlijst

- Ackermann, M., Osseweijer, E., Schmidt, H. & Molen, H. van der. (2007). *Zelf leren schrijven*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Boom.
- Al-Saleem, B. (2012). The interactive whiteboard in English as a foreign language (EFL) classroom. [Elektronische versie]. *European Scientific Journal*, 8(3), 126-134.
- Ast, M. van. & Perry, G. (2010). *Van digibeet naar digibord*. Utrecht, Nederland: APS.
- Auris. (2010). *Strategisch beleid*. Koninklijke Auris Groep, Gouda. Verkregen op donderdag 3 oktober, 2013, van <http://www.auris.nl/Home/DeKoninklijkeAurisGroep/Documents/Elkaar%20verstaan%20-%20Strategisch%20Beleid%20Auris%202010-2015.pdf>
- Auris. (n.d.). *Behandelgroepen voor jonge kinderen*. Koninklijke Auris Groep. Verkregen op woensdag 18 december, 2013, van http://www.auris.nl/zorg2/Documents/11_Au_Folder_AZ_Peuterdagbehandeling_Client_LR.pdf
- Balkom, H. van. & Welle, M. (1995). *Grafische symbolen in ondersteunende communicatie*. Baarn, Nederland: Uitgeverij Intro.
- Becta. (2004). *Getting the most from your interactive whiteboard: A guide for primary schools*. Verkregen op dinsdag 11 februari, 2014, van <http://www.dit.ie/lttc/media/ditlttc/documents/gettingthemost.pdf>
- Bijlsma, A. & Mur, J. (2009). *Handboek. DigiBord & Didactiek*. Bodegraven, Nederland: Uitgeverij Instruct.
- Bil, P. de. (2004). *Observeren, registeren, rapporteren en interpreteren*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Nelissen.
- Broekhof, H. (2011). *Woordenschatontwikkeling. Digitale prentenboeken*. Verkregen op dinsdag 6 mei, 2014, van http://www.hjk-online.nl/assets/documentenservice_zen/hjk/archief/2011/10_juni_2011/jrg38-nr10-juni2011-%20k.broekhof-digitale%20prentenboeken-pag%2040-42.pdf
- Brummelhuis, A. ten. (2008). *Kennisnet onderzoeksreeks: Digitale schoolborden in het PO*. Verkregen op woensdag 12 februari, 2014, van http://www.kennisnet.nl/fileadmin/contentelementen/kennisnet/Onderzoek/Documenten/onderzoeksreeks/Nr. 6_Digitale_schoolborden_in_het_po.pdf
- Brummelhuis, A. ten., Ast, M. van., Bergen, H. van. Koenraad, T. & Winden, E. van. (2010). *Kennisnet onderzoeksreeks: Meerwaarde van het digitale schoolbord*. Verkregen van dinsdag 10 december, 2013, van http://www.kennisnet.nl/fileadmin/contentelementen/kennisnet/Onderzoek/Documenten/onderzoeksreeks/Nr. 24_Meerwaarde_van_het_digitale_schoolbord.pdf

- Cöp, J. (2009). *De kracht van het digitale schoolbord*. Verkregen op woensdag 12 februari, 2014, van http://aandebasis.blogspot.nl/2009_10_01_archive.html
- Dalsen, P. van. (2013). *Methodiek: Totale communicatie*. Auris.
- Davids, R., Geus, W. de. & Kloprogge, J. (2009). *Hoe eerder hoe beter. Het belang van vroegschoolse educatie*. Utrecht, Nederland: Oberon.
- Dirks, E., Vries, M. de. & Uilenburg, N. (2013). *Zo hoor ik*. Koog aan de Zaan, Nederland: Poeisz.
- Donk, C. van der. & Lanen, B. van (2010). *Praktijkgericht onderzoek in de school*. Bussum, Nederland: Coutinho.
- Feddema, G. & Wagenaar, A. (2009). *En als we nou weer eens gewoon gingen opvoeden*. Houten, Nederland: MOM.
- Fevlado. (2013). *Visietekst: onderwijs voor dove kinderen en jongeren*. Verkregen op maandag 6 januari, 2013, van http://www.fevlado.be/upload/content/file/Fevlado/Actualiteit/2013/Visietekst_dovenonderwijs_Fevladovzw_mei2013.pdf
- Fodok. (n.d.). *Informatie over psychische problemen voor doven en slechthorenden*. Verkregen op woensdag 11 december, 2013, van <http://www.fodok.nl/nieuws/nieuwsbericht/article/informatie-over-psychische-problemen-voor-doven-en-slechthorenden/>
- Fortgens, C. (2009). *Auris-Taalbeleid*. Verkregen op donderdag 20 maart, 2014, van http://www.auris.nl/Home/DeKoninklijkeAurisGroep/Documents/09_Au_Taalbeleid_Brochure_A5_05.pdf
- Fortgens, C. & Bruins, M. (2013). *Auris-taalbeleid (2009): een toelichting voor de Zorg D/SH*. Verkregen op vrijdag 21 maart, 2014, van [https://intranet.auris.nl/Nieuws/Documents/Memo%20Auris%20taalbeleid%20\(2009\)%20een%20toelichting%20voor%20de%20zorg%20D%20SH.pdf](https://intranet.auris.nl/Nieuws/Documents/Memo%20Auris%20taalbeleid%20(2009)%20een%20toelichting%20voor%20de%20zorg%20D%20SH.pdf)
- Giebels, E. & Euwema, M. (2010). *Conflictmanagement. Analyse, diagnostiek en interventie*. Groningen/Houten, Nederland: Wolters-Noordhoff.
- Greiffenhagen, C. (2000). *Out of the office into the school: electronic whiteboards for education*. Verkregen op zondag 27 oktober, 2013, van <ftp://ftp.comlab.ox.ac.uk/pub/Documents/techreports/TR-16-00.pdf>
- Heerink, M., Pinkster, S. & Bratti-van der Werf, M. (2009). *Onderzoek in zorg en welzijn. Een praktische inleiding*. Amsterdam, Nederland: Pearson Education Benelux.
- Heesters, W. (2008). *Handboek zorggroepen*. Auris.
- Heesters, W. (2013). *Methodiek: Taalactiviteiten*. Auris.

- Heesters, W. (2013). *Methodiek: TEACHH*. Auris. Verkregen op woensdag 2 april, 2014, van [https://intranet.auris.nl/kwaliteitenkennis/expertgroepen/ontwikkel leerlijnen en methodieken Auris Zorg/Methodieken/TEACCH.docx](https://intranet.auris.nl/kwaliteitenkennis/expertgroepen/ontwikkel_leerlijnen_en_methodieken_Auris_Zorg/Methodieken/TEACCH.docx)
- Hoffman, E. (2009). *Interculturele gespreksvoering. Theorie en praktijk van het TOPOI-model*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum
- Isarin, J. & Verpoorten, R. (2009). *Bewogen communicatie. Autisme en doofheid*. Leuven, België: Uitgeverij Acco.
- Jong, M.T. de. & Bus, A.G. (2004). The efficiency of electronic books in fostering kindergarten children's emergent story understanding. [Elektronische versie]. *Reading research Quarterly*, 39(4), 378-393.
- Lamoré. (2007). *Doofheid – Algemene informative*. Verkregen op woensdag 15 januari, 2014, van <http://www.audiologieboek.nl/htm/hfd7/7-3-1.htm>
- Leraar24. (2013). *Digitalisering van het onderwijs*. Verkregen op vrijdag 13 december, 2013, van <http://www.leraar24.nl/dossier/3779/digitalisering-van-het-onderwijs>
- Levy, P. (2002). *Interactive Whiteboards in learning and teaching in two Sheffield schools: a developmental study*. Verkregen op zondag 27 oktober, 2013, van <http://dis.shef.ac.uk/eirg/projects/wboards.htm>
- Lonkhuyzen, A. van. (2008). *Een doof of slechthorend kind in het ziekenhuis*. Houten, Nederland: FODOK en FOSS.
- LUMC. (n.d.). *Spraak / taalontwikkeling en slechthorendheid*. Verkregen op donderdag 12 december, 2013, van <https://www.lumc.nl/con/3080/111422/90302025254221/90302053905221/90303015622221/90303024456221/>
- McKenney, S. & Voogt, J. (2009). Designing technology for emergent literacy: The PictoPal initiatieve. [Elektronische versie]. *Computers & Education*, 52(4), 719-729.
- Migchelbrink, F. (2008). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij SWP.
- Nabuurs, M. (2007). *Basisboek Systeemgericht werken*. Amersfoort, Nederland: ThiemeMeulenhoff.
- NJi. (n.d.). *Interventie Uk en Puk*. Verkregen op zondag 27 oktober, 2013, van www.nji.nl/pdf/Kennis/Databanken/Databank-Effectieve-Jeugdinterenties/Erkende-interventies/Uk-en-Puk

- Noens, I. & Berckelaer-Onnes, I. van. (2005). Sense-making, language and communication in autism. *Journal of Communication Disorders*, 38, 123-141.
- Plowman, L. & Stephen, C. (2007). Guided interaction in pre-school settings. [Elektronische versie]. *Journal of Computer Assisted Learning*, 23(1), 14–26.
- Rijdt, C. de. (2007). *Werken met visualisaties*. Apeldoorn, Nederland: Garant.
- Rodenburg, M. (2001). *Geen goed gehoor. Wat nu?* Maarssen, Nederland: Elsevier Gezondheidszorg.
- Scoter, J. van. & Boss, S. (2002). *Learners, Language and technology: Making Connctions That Support Literacy*. Portland, Oregon: Northwest Regional Educational Laboratory.
- SIAC. (2013). *Clïëntprofielen- en productenboek auditief en/of communicatief*. Verkregen op maandag 20 januari, 2014, van https://intranet.auris.nl/kwaliteitenkennis/expertgroepen/ontwikkel_leerlijnen_en_methodieken_Auris_Zorg/Methodieken/1%20Clientprofielen%20totaal%20overzicht.pdf
- Singer, E. & Kleerekoper, L. (2009). *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Maarssen, Nederland: Elsevier gezondheidszorg.
- Smart op school (n.d.). *Digiborden revolutie of gadget?* Verkregen op woensdag 12 februari, 2014, van <http://www.smartopschool.nl/nieuws/212-digiborden-revolutie-of-gadget->
- Stoep, J. & Elsäcker, W. van. (2005). *Peuters Interactief met Taal*. Nijmegen, Nederland: Expertisecentrum Nederlands.
- Tijsseling, C. (2009). *Doof of zo?* Utrecht, Nederland: Kosmos.
- Verhallen, M.J.A.J., Bus, A.G. & Jong, M.T. de. (2004). *Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie*. Amsterdam: Stichting Lezen. Verkregen op woensdag 11 december, 2013, van [http://www.bereslim.nl/pdf/Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie .pdf](http://www.bereslim.nl/pdf/Elektronische_boeken_in_de_vroegschoolse_educatie.pdf)
- Verpoorten, R., Noens, I. & Berckelaer-Onnes, I. van. (2007). *ComVoor handleiding*. Leiden, Nederland: PITS.
- Welle Donker-Gimbrère, M. (2010). *Ondersteunende communicatie (COO)*. Verkregen op woensdag 11 december, 2013, van http://www.bosk.nl/templates/mercury.asp?page_id=7616

14. Bijlagen

Bijlage 1:	Enquête vooronderzoek
Bijlage 2:	Dagprogramma tweedaagse groep
Bijlage 3:	Dagprogramma driedaagse groep
Bijlage 4:	Enquête medewerkers peuterbehandelgroep de Berenboot
Bijlage 5:	Observatielijst taalbeleid
Bijlage 6:	Observatielijst ondersteunende communicatie
Bijlage 7:	Observatielijst dagstructuur
Bijlage 8:	Interviewvragen medewerkers peuterbehandelgroep Dordrecht
Bijlage 9:	Uitslag enquête vooronderzoek
Bijlage 10:	Uitslag enquête medewerkers peuterbehandelgroep de Berenboot
Bijlage 11:	Uitslag observatielijst taalbeleid
Bijlage 12:	Uitslag observatielijst ondersteunende communicatie
Bijlage 13:	Uitslag observatielijst dagstructuur
Bijlage 14:	Uitslag observatie peuterbehandelgroep Dordrecht
Bijlage 15:	Uitslag interview medewerkers peuterbehandelgroep Dordrecht

Bijlage 1 Enquête vooronderzoek

Rotterdam, oktober 2013

Beste lezer,

Zoals u misschien al heeft vernomen, ga ik een onderzoek uitvoeren op de Berenboot met als onderwerp het digibord. Het is de bedoeling dat ik allereerst een vooronderzoek uitvoer naar het gebruik en kennis van het digibord. Voor u ligt een enquête en middels deze enquête wil ik het vooronderzoek uitvoeren.

De enquête is opgebouwd door middel van negen vragen. Het is de bedoeling dat u de vragen rustig leest en vervolgens antwoord geeft op de vragen. Om het vooronderzoek af te kunnen ronden wil ik u vragen om de enquête voor vrijdag 8 november 2013 naar mij terug te mailen.

Alvast bedankt voor de medewerking!

Groeten,
Steffy Heeren

s.heeren@auris.nl

ENQUÊTE

1. Welke middelen gebruikt u momenteel om de communicatie met de kinderen te ondersteunen?

.....

.....

.....

2. Weet u hoe het digibord werkt?

.....

.....

.....

3. Maakt u gebruik van het digibord (Zo nee, ga door naar vraag 8)?

.....

.....

.....

4. Hoe vaak maakt u gebruik van het digibord?

.....

.....

.....

5. Waarvoor gebruikt u het digibord?

.....

.....

.....

6. Heeft u het idee dat u voldoende kennis bezit over het gebruik van het digibord?

.....

.....

.....

7. Bent u op de hoogte van de verschillende programma's die u in kunt zetten op het digibord?

.....

.....

.....

8. Wat heeft u (nog) nodig om het digibord optimaal te kunnen gebruiken?

.....

.....

.....

9. Wat zijn uw wensen en verwachtingen ten aanzien van het digibord?

.....

.....

.....

Bijlage 2 Dagprogramma tweedaagse groep

EVEN	DINSDAG	DISCIPLINES	VRIJDAG	DISCIPLINES
8.45	Binnenkomst/ contact ouders/ vrij spel	2 pb/ logo	Binnenkomst/ contact ouders/ vrij spel	2 pb / 1 NGT (logo individueel tot 11.30 uur)
9.15	Dagopening	1 pb/logo	Dagopening	1 pb/ NGT (pb stage gesprek)
9.35	Fruit eten/ drinken Voorlezen NL	1 pb/ logo	Fruit eten/ drinken Voorlezen NGT	1 pb/ 1 NGT
9.50	Vrij/ begeleid spel / luiers/ wc	2 pb/ logo	Vrij/begeleidspel/ luiers/wc	2 pb/ 1 NGT
10.30	Taalactiviteit Groep 1 Nederlands Groep 2(senso)motorisch	1 logo 2 pb	Taalactiviteit Groep 1 NGT activiteit (consolideren/ grammatica) Groep 2 sensomotorisch of knutselen	1 NGT 2 pb
11.00	Motorische activiteit: buiten spelen/ gang/ gymzaal	2 pb / logo	Buiten spelen/ gang/ gymzaal	2 pb (NGT rapportage)
11.30	Eten	2 pb/ logo	Eten	2 pb/ 1 NGT
11.45				
12.00	Liedjes zingen		Liedje zingen	
12.15	Naar de slaapruijnte/ uitkleden	2 pb	Naar de slaapruijnte/ uitkleden	2 pb
12.30	Slapen/ rapporteren/ communicatieboekje/ voorbereiding middagactiviteit / enz.	2 pb	Slapen/ rapporteren/ communicatieboekje/ voorbereiding middagactiviteit / enz.	2 pb
12.45	Pauze ½ uur	1 pb		
13.00				
13.15	Pauze ½ uur	1 pb		
13.30				
13.45	Groep 1 Wakker maken	2 pb / NGT	Groep 1 Wakker maken	2 pb
14.00	Groep 1 NGT activiteit Groep 2 wakker maken (of hele groep in 1 keer aankleden en knutselactiviteit)	1 NGT/ st 2 pb Fysiotherapie individueel	Groep 1 Consolideren Groep 2 Wakker maken	1 pb 1 pb
14.15	Groep 2 NGT activiteit (semantiseren) Groep 1 tekenen/ kleuren	1 NGT / st. 1 pb	Groep 1 Cognitief Groep 2 Consolideren	1 pb 1 pb
14.40	Drinken/ rode mapje dagsluiting	1 NGT 1pb	Drinken/ rode mapje dagsluiting	2 pb

Bijlage 3 Dagprogramma driedaagse groep

EVEN	MAANDAG	DISCIPLINES	WOENSDAG	DISCIPLINES	DONDERDAG	DISCIPLINES
8.45	Binnenkomst/ contact ouders/ vrij spel	1 pb/ medew. NGT <i>Logo indiv.</i>	Binnenkomst/ contact ouders/ vrij spel	1 pb/ logo/ 1 st	Binnenkomst/ contact ouders/ vrij spel	1 pb/ medew. NGT Laura/ Marjo overleg 8.45-9.15 <i>1 pb rapp./ adm. van 8:45 tot 11:30 (9:50 half uur groep!)</i> <i>fysio indiv. van 9:15 tot 11.00</i>
9.15	Dagopening NGT/PB	1 pb/ medew. NGT	Dagopening Nederlands	1 pb/ logo/1 st	Dagopening NGT	1 pb/ medew. NGT
9.35	Fruit eten/ drinken	1 pb/ medew. NGT	Fruit eten/ drinken	1 pb/logo/ 1 st	Fruit eten/ drinken	1 pb/ medew. NGT
9.50	Vrij/ begeleid spel / luiers/ wc	2 pb/ medew. NGT	Vrij/begeleidspel/ luiers/wc	1 pb/ logo/ 1st	Vrij/ begeleidspel/ luiers/wc	1 pb/ medew. NGT/ Laura
10.30	Taalactiviteit Groep 1 Nederlands Groep 2 NGT voorlezen	1 pb 1 medew. NGT	Taalactiviteit Groep 1 Nederlands Groep 2 Nederlands voorlezen	Logo 1 pb/st	Taalactiviteit Groep 1 NGT Groep 2 Cognitief materiaal	Medew. NGT/laura 1 pb
11.00	Motorische activiteit: buiten spelen/ gang/ gymzaal	1 pb / 1 medew. NGT <i>(wv 1 tafel dekken/ opruimen)</i>	Buiten spelen/ gang/ gymzaal	<i>1 pb tafel dekken etc</i> 1 st/ logo	Motorische activiteit	Fysio/ 1 pb/ medew. NGT (gymzaal)
11.30	Eten	2 pb/ medew. NGT	Eten	1 pb/ logo/ 1st	Eten	2 pb <i>(11.30-12.45 medew. NGT/Laura bespreking+ verslaglegging)</i>
11.45						
12.00						
12.15	Naar de slaapruimte/ uitkleden	2 pb/ medew. NGT	Naar de slaapruimte/ uitkleden	1 pb/ logo/ 1st	Naar de slaapruimte/ uitkleden	2 pb
12.30	Slapen/ rapp.	<i>1 pb pauze</i>	Slapen/ rapp.	<i>1 pb pauze</i> 1 st logo rapp.	Slapen/ rapp.	<i>1 pb pauze</i>
12.45		<i>Evt. TTE/ Eind-E</i>				
13.00		<i>1 pb pauze</i>		<i>1 pb/ 1st pauze</i>		<i>1 pb/ pauze</i>
13.15						
13.30						
13.45	Wakker maken/aankleden	2 pb	Wakker maken/aankleden	2 pb/ 1st	Wakker maken/aankleden	2 pb
14.00	1 groep evt voorlezen	1 pb 1 pb	1 groep evt voorlezen	1 pb/ 1st 1 pb		1 pb 1 pb.
14.15	Sensomotorische act.	2 pb	Nederlands (consolideer activiteit dmv knutsel-/ tekenactiviteit)	1 pb / 1 st	Groep 1 voorlezen Groep 2 Nederlands	1 pb. 1 pb
14.40	Drinken/ rode mapje dagsluiting	2 pb	Drinken/ rode mapje dagsluiting	2 pb / 1 st	Drinken/ rode mapje dagsluiting	2 pb

Bijlage 4 Enquête medewerkers peuterbehandelgroep de Berenboot

Rotterdam, februari 2014

Beste lezer,

Inmiddels is het onderzoek naar het gebruik van het digibord begonnen. Voor u ligt een enquête met betrekking tot het onderzoek. De enquête bestaat uit twee onderdelen:

1. Ondersteunende communicatie
2. Het digibord

Ieder onderdeel is opgebouwd uit open vragen. Het is de bedoeling dat u de vragen rustig leest en vervolgens antwoord geeft op de vragen.

De informatie van de enquête zal gebruikt worden om een inzicht te verkrijgen in de huidige middelen die ingezet worden om de communicatie te ondersteunen. Daarnaast zal de enquête gebruikt worden om uit te zoeken wat er nodig is, zodat u door middel van het digibord de communicatie kan ondersteunen. In juni 2014 zullen de onderzoeksresultaten bekend worden en aan u worden teruggekoppeld.

Ik hoop dat u mee wilt werken door de enquête in te vullen. Door een strakke tijdsplanning wil ik u vragen de enquête voor **vrijdag 14 maart 2014** in te leveren. Dit kan zowel persoonlijk als via de mail.

Alvast bedankt voor het invullen van de enquête om het onderzoek tot een hoger niveau te brengen.

Met vriendelijke groet,

Steffy Heeren

s.heeren@auris.nl

Ondersteunende communicatie

Hieronder zullen een aantal vragen worden gesteld over ondersteunende communicatie. Dit om vast te stellen van welke middelen er momenteel gebruik wordt gemaakt om de communicatie te ondersteunen.

1. Wat is volgens u ondersteunende communicatie?

.....

.....

.....

.....

.....

2. Welke middelen kunt u inzetten om de communicatie te ondersteunen?

.....

.....

.....

.....

.....

3. Welke middelen zet u in om de communicatie te ondersteunen?

.....

.....

.....

.....

.....

4. Welke middelen zou u nog meer in kunnen zetten om de communicatie te ondersteunen?

.....

.....

.....

.....

.....

Het digibord

In de onderstaande vragen komt het digibord en het gebruik hiervan aan bod. Hierdoor kan er worden beoordeeld wat er nodig is om het digibord optimaal te kunnen gebruiken.

1. Heeft u het idee dat het digibord een meerwaarde kan leveren voor de groep?

.....

.....

.....

.....

.....

2. Heeft u het idee dat het digibord optimaal benut wordt? Zo ja, waarom wel? Zo nee, waarom niet?

.....

.....

.....

.....

.....

3. Wat is er (nog meer) nodig om het digibord optimaal te benutten?

.....

.....

.....

.....

.....

4. Wat heeft u nodig om middels het digibord uw communicatie te kunnen ondersteunen?

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 5 Observatielijst taalbeleid

Handeling:	Ja:	Nee:	Eventuele bijzonderheden:
Er wordt een tweetalig aanbod geboden (NmG en NGT)			
In het bijzijn van de kinderen wordt de communicatie door de medewerkers ondersteund door gebaren			
De aangestelde NGT-medewerkers gebruiken in het bijzijn van de kinderen altijd NGT			
De aangestelde NmG-medewerkers ondersteunen in het bijzijn van de kinderen altijd de Nederlandse taal met gebaren			
Er wordt een taalactiviteit aangeboden			
De taalactiviteit duurt minimaal 10 minuten			
De taalactiviteit richt zich per activiteit op één taal (Nederlands of NGT)			
Gedurende de taalactiviteit wordt gebruik gemaakt van ondersteunende (visuele) middelen			
Er wordt gewerkt aan individuele doelen van de kinderen			
Er wordt thematisch gewerkt			
Er wordt gewerkt aan de methode Lexicon in de Weer (de weekwoorden komen aan bod)			
De fotoplatten behorende bij het thema worden ingezet door de medewerkers			

Bijlage 6 Observatielijst ondersteunende communicatie

Handeling:	Ja:	Nee:	Eventuele bijzonderheden:
De medewerker zet gebaren in om de communicatie te ondersteunen			
De medewerker zet het digibord in om de communicatie te ondersteunen			
De medewerker zet foto's in om de communicatie te ondersteunen			
De medewerker zet pictogrammen in om de communicatie te ondersteunen			
De medewerker zet plaatjes in om de communicatie te ondersteunen			
De medewerker zet mimiek in om de communicatie te ondersteunen			
De medewerker zet voorwerpen in om de communicatie te ondersteunen			
De medewerker zet lichaamshouding in om de communicatie te ondersteunen			
De medewerker maakt lichamelijk contact om de communicatie te ondersteunen			.
De medewerker zet een communicatiemapje in tijdens het communiceren met de kinderen			
Het dagprogramma wordt visueel ondersteund door de medewerker			
De medewerker zet filmpjes in om de communicatie te ondersteunen			
De medewerker zet geluiden in om de communicatie te ondersteunen			
De medewerker zet speelgoed in om de communicatie te ondersteunen			

Bijlage 7 Observatielijst dagstructuur

Activiteit:	Tijd:	Hoeveel medewerkers aanwezig op de groep:	Bijzonderheden:
Inloop			
Opruimen			
Dagopening			
Fruit eten en drinken			
Afwassen, afdrogen, tafel poetsen			
Spelen			
Luiers verschonen/wc			
Opruimen			
Taalactiviteit			
Motorische activiteit			
Eten			
Kinderen op bed leggen			
Afwassen, afdrogen, tafel poetsen			
Administratieve werkzaamheden			
Kinderen aankleden			
Activiteit			
Eten en drinken			
Afsluiting van de dag			

Bijlage 8 Interviewvragen medewerkers peuterbehandelgroep Dordrecht

1. Maakt u gebruik van het digibord? Zo ja, waarvoor? Zo nee, ga door naar vraag 9.

.....

.....

.....

.....

2. Wanneer maakt u gebruik van het digibord?

.....

.....

.....

.....

3. Staat het werken met het digibord vast geroosterd in de dag planning?

.....

.....

.....

.....

4. Hoe vaak gebruikt u het digibord?

.....

.....

.....

.....

5. Waarvoor gebruikt u het digibord tijdens het werken met de kinderen?

.....

.....

.....

.....

6. Welke programma's zet u in op het digibord?

.....

.....

.....

.....

7. Heeft u het idee dat het digibord een meerwaarde levert in het werken met de kinderen?

.....

.....

.....

.....

8. Heeft u het idee dat het digibord optimaal gebruikt wordt?

.....

.....

.....

.....

9. Waarom maakt u geen gebruik van het digibord?

.....

.....

.....

.....

Bijlage 9 Uitslag enquête vooronderzoek

1. Welke middelen gebruikt u momenteel om de communicatie met de kinderen te ondersteunen?

- Foto's, picto's, gebaren, voorwerpen (auto, paraplu, laarzen etc.), woordweb/kast.
- Foto's, gebaren, plaatjes.
- NmG, plaatjes en foto's. Sinds kort is er ook een i-pad op de Berenboot, ik moet nog uitzoeken hoe ik deze kan gebruiken als ondersteuning in de communicatie.
- Gebaren, foto, voorwerpen, praatplaten, webben/spinnen/kasten (x2).
- Foto's, plaatjes in boekjes, speelgoed.
- Foto's, concreet materiaal.
- Taalactiviteiten, voorleesboeken en fotoplatten.

2. Weet u hoe het digibord werkt?

- Ik weet hoe het werkt. Alleen denk ik dat het alleen nog de basis is van wat je allemaal met het digibord kan doen. Digibord heeft van 'kuren'. Het geluid werkt momenteel weer niet.
- Zover als een computer werkt wel, maar ik denk wel dat er nog meer uit te halen valt.
- Ik kan de simpele handelingen verrichten: internetten en werken met word.
- Gedeeltelijk. We kunnen het digibord opstarten en gebruiken het als een computer met groot beeld. Iedere keer is het nog zoeken hoe het werkt, het gaat nog niet vanzelf. Verder zijn er problemen met het geluid en de muis (x2).
- Een beetje.
- Nee, ik ben maar voor weinig uren op de peutergroep.
- Ik weet hoe je via het digibord op het netwerk en internet komt; nog geen ervaring met specifieke software.

3. Maakt u gebruik van het digibord (Zo nee, ga door naar vraag 8)?

- Ja, filmpjes laten zien die passen bij het thema. MDO's en OLL worden erop gedaan.
- Ja om filmpjes te laten zien die aansluiten bij het thema.
- Ja (x4).
- Af en toe.

4. Hoe vaak maakt u gebruik van het digibord?

- 1 a 2 keer in de week. Hangt van het thema af en of er een duidelijk filmpje te vinden is. Elke maandag vanwege de besprekingen.
- 1 keer per week (x2).
- Iedere week voor vergaderingen. Een keer per twee weken voor een filmpje kijken met de kids. We willen dit wel vaker maar dit kost nog teveel tijd door problemen met de techniek (x2).
- Tot nu toe heb ik het twee keer gebruikt.
- Af en toe.

5. Waarvoor gebruikt u het digibord?

- Filmpjes laten zien, MDO's, OLL, vergaderingen.
- Om filmpjes te laten zien die passen bij het thema.
- Tonen van (youtube) filmpjes + het notuleren van MDO's + opstellen van behandelplannen met het team.

- Zie vraag 4 (x2).
- Filmpjes (en vergaderingen).
- Om themawoorden te illustreren.

6. Heeft u het idee dat u voldoende kennis bezit over het gebruik van het digibord?

- Nee (x3).
- Ik denk dat er nog meer uit te halen valt. Maar dat komt omdat op dit moment nog niet alle mogelijkheden bekend zijn.
- NEE (x2).
- Nog niet.

7. Bent u op de hoogte van de verschillende programma's die u in kunt zetten op het digibord?

- Nee (x5).
- NEE (x2).

8. Wat heeft u (nog) nodig om het digibord optimaal te kunnen gebruiken?

- Apparatuur dat werkt (muis, geluid dat het doet etc.). Eventueel een handleiding met leuke apps voor de kinderen, wat bij de thema's en leeftijd past. Wat te doen bij een storing map? Zodat we het eventueel zelf op kunnen lossen i.p.v. mailen en weer lang wachten tot er iemand komt.
- Meer informatie door middel van een informatiepakket of een voorlichting over de mogelijkheden die er zijn.
- Dat programma's worden geïnstalleerd en uitgelegd. Dat alles goed werkt: geluid, toetsenbord en muis.
- Werkende techniek. Uitleg over programma's en de werking ervan. Leuke programma's en links die aansluiten bij de doelgroep (x2).
- Nog wat informatie over het gebruik ervan en wat we met de kinderen allemaal kunnen doen met het digibord.
- Kennis over de diverse mogelijkheden en toepassingen.
- Thema's, bijvoorbeeld Lotte en Max of Nijntje.

9. Wat zijn uw wensen en verwachtingen ten aanzien van het digibord?

- Een bord die we goed kunnen gebruiken bij thema's en waar de kinderen wat van kunnen leren met leuke apps en links. Een bord die goed werkt en waar we niet een half uur mee bezig zijn om wat op te zoeken of om te kijken hoe het werkt en wat er nu weer 'stuk' is.
- Deze meer op de groep te gaan inzetten en om de communicatie nog meer visueel te kunnen ondersteunen.
- Dat er op een eenvoudige wijze veel visueel gemaakt kan worden bij de thema's, geluiden/hoortraining kunnen inzetten.
- Wensen zijn dat het duidelijk wordt hoe het beste het digibord te gebruiken. En dat het een toevoeging wordt op ons taalaanbod. De verwachting is dat we het dagelijks gaan inzetten en het taalaanbod nog meer divers en sprekender wordt (x2).
- Dat we het digibord vaker gaan gebruiken voor activiteiten die we met de kinderen doen.
- Geen idee.
- Scholing in het gebruik van het digibord en met name over de verschillende toepassingen en mogelijkheden; kinderen zullen zo een extra mogelijkheid hebben om de wereld om zich heen te leren kennen.

Bijlage 10 Uitslag enquête medewerkers peuterbehandelgroep de Berenboot

Ondersteunende communicatie

1. Wat is volgens u ondersteunende communicatie?

- Dat je naast het gebruik van 'gesproken'/'gebaren' communicatie (de normale) andere middelen gebruikt (zoals plaatjes, picto's, foto's, gezichtsuitdrukking, aanraking en gebaren (bij niet doven)).
- Hulpmiddelen die je inzet om de communicatie te vergroten.
- Alle middelen die je naast gesproken taal inzet om de communicatie te ondersteunen zodat taal voor het kind (of de volwassene) beter te begrijpen is.
- Alles wat de boodschap die je wilt geven duidelijker maakt.
- Communicatie waarbij gebruikt gemaakt wordt van ondersteunende middelen, zodat de boodschap duidelijker overkomt.
- Ondersteunende communicatie valt bij mij onder gebaren, visuele middelen als picto's/foto's, voorwerpen, digibord, praatplaten, boekjes, mimiek etc. Om een boodschap in de communicatie nog meer duidelijk te maken d.m.v. gebruik van deze middelen.
- Oogcontact, mimiek, gebarentaal, voorbeelden voordoen, aanwijzen.
- Materialen (foto's, verwijzers) die de talige communicatie ondersteunen en verduidelijken.
- Middelen om de communicatie toegankelijker te maken, om dat wat je verbaal overbrengt, extra te verduidelijken (om het de kinderen wat 'makkelijker' te maken).

Samenvatting: Alle middelen die ingezet worden, naast het gebruik van gesproken taal, om de communicatie te ondersteunen. Dit om de communicatie duidelijker te maken, zodat de communicatie hierdoor beter te begrijpen is.

2. Welke middelen kunt u inzetten om de communicatie te ondersteunen?

- Foto's, voorwerpen, picto's, mimiek, aanraking, lichaamshouding, gebaren, intonatie + stem.
- Gebaren, mimiek, foto's, picto's, plaatjes.
- Gebaren, concreet materiaal, foto's, plaatjes, boekjes en filmmateriaal.
- Gebarentaal (inclusief mimiek), foto's, plaatjes, liedjes, digitale middelen zoals digibord, tablet, tv enz., concrete materialen.
- Foto's of picto's: als er gezegd wordt dat we gaan eten, kun je daarbij een foto van een boterham laten zien, woorden/zinnen met gebaren ondersteunen, filmmateriaal (bewegende beelden), mimiek.
- Zie bovenstaande ☺
- Fotoplaatjes aanwijzen. Puk pop betrekken. Laten voelen.
- Concrete verwijzers; bijvoorbeeld een luier voor verschonen, een vork voor eten. Foto's en pictogrammen.
- Picto's, plaatjes, foto's (zwart –wit/kleur, woorden (geschreven), tekeningen.

Samenvatting: Foto's, mimiek, gebaren, pictogrammen, plaatjes, filmmateriaal en concreet materiaal.

3. Welke middelen zet u in om de communicatie te ondersteunen?

- Op de Berenboot: foto's, voorwerpen, mimiek, aanraking, lichaamshouding en

gebaren. (Gebaren vind ik de 'normale communicatie' voor de kinderen en mensen die doof zijn, maar vanuit hier (Auris) wordt gezegd dat het ondersteuning is).

- Zie hierboven.
- Met name gebaren, foto's en concreet materiaal.
- Gebarentaal (inclusief mimiek), foto's, plaatjes, liedjes, digitale middelen zoals digibord, tablet, tv enz., concrete materialen.
- De middelen die ik bij vraag 3 genoemd heb.
- Zie bovenstaande ☺
- Idem.
- Ik gebruik concrete verwijzers en foto's. Pictogrammen zijn nog lastig voor deze leeftijd. We gebruiken een planbord om de dag verduidelijken. Indien een kind dit nog niet begrijpt, wordt per situatie een foto of verwijzer aangeboden.
- Foto's (kleur).

Samenvatting: Foto's, mimiek, gebaren, pictogrammen, plaatjes, filmmateriaal, en concreet materiaal.

4. Welke middelen zou u nog meer in kunnen zetten om de communicatie te ondersteunen?
- Pictogrammen, filmpjes.
 - Digibord??
 - Plaatjes, boekjes en filmmateriaal (of bedoel je nog iets anders dan het rijtje genoemd bij 2?)
 - /
 - Ik heb er echt over nagedacht, maar ik weet ik het op dit moment niet.
 - Nog meer gebruik van het digibord en picto's/foto's/plaatjes.
 - Rollenspel bijvoorbeeld over dieren of aansluiting van de wekelijkse thema's. Samen 1 op 1 spelen, gebaren maken.
 - De Nederlandse taal wordt altijd ondersteund door gebaren.
 - Picto's.

Samenvatting: Digibord en filmmateriaal.

Het digibord

1. Heeft u het idee dat het digibord een meerwaarde kan leveren op de groep?
 - Ja, door de 'bewegende' beelden zien de kinderen de woorden die ze hebben geleerd, weer in een andere context. Ook zijn kinderen hierin erg geïnteresseerd waardoor hun concentratie beter is.
 - Ja, je kan het op verschillende manieren gebruiken.
 - Ja (x3).
 - Ja, de (bewegende) beelden hebben een aantrekkingskracht op de kinderen. Door daar meer gebruik van te maken worden bepaalde woorden van het thema duidelijker voor kinderen. Ook liedjes die met het thema te maken hebben zijn erg leuk om te laten zien/horen aan de kinderen.
 - Ja, vanwege de visuele ondersteuning. Dat kan nog meer waarde scheppen, vooral bij dove en slechthorende kinderen.
 - Ikzelf had het niet gedaan. Mijn collega's deden het wel. De groep kan goed concentreren op de filmpjes (vooral de wekelijkse thema's; Sint/kleding).
 - Momenteel ondersteunt het (visueel) de thema's. Dit maakt het voor de kinderen concreter en verduidelijkt. We gebruiken nu alleen filmpjes van youtube. Dit is al een meerwaarde.

Samenvatting: Ja, door de bewegende beelden en de visuele ondersteuning. De woorden van het thema worden hierdoor op een andere manier aangeboden en concreter.

2. Heeft u het idee dat het digibord optimaal benut wordt? Zo ja, waarom wel? Zo nee, waarom niet?
 - Nee, het wordt niet elke week gebruikt. Als het wordt gebruikt kijken we alleen de DVD van Lotte & Max en soms wat filmpjes/liedjes van Youtube. Hierbij gebaart één van de pb-er wat er te zien en te horen is.
 - Kan nog meer met de kinderen.
 - Nee, momenteel wordt deze gebruikt als zijnde 'computer' waarbij alleen filmpjes van Youtube worden gebruikt in contact met de kinderen. Volgens mij zijn er programma's beschikbaar waarmee veel meer gedaan kan worden.
 - Nee. Ik denk dat er veel meer mogelijkheden zijn dan die ik tot nu toe inzet.
 - Nee, het wordt niet optimaal benut. We zouden er meer gebruik van kunnen maken. Het is lastig om makkelijke, voor de leeftijd van de kinderen toegankelijke filmpjes te vinden die ook duidelijk zijn en waar evt. gebaren bij kunnen worden gemaakt. Qua liedjes zouden we er ook meer uit kunnen halen, maar ook dat is lastig om duidelijke beelden bij de liedjes te vinden.
 - Nee, omdat het niet vast in het dagprogramma is opgenomen. Het wordt niet altijd consequent bij taalactiviteiten gebruikt. Hij wordt denk ik niet gebruikt, zoals hij gebruikt moet worden.
 - Ja. Erg nuttig, want de groep is meer visueel gericht, elke bewegingen/plaatjes staan op de film.
 - Nee. Nu gebruiken we alleen youtube. Ik zou het goed vinden als er ook lesmateriaal is voor de taallessen. Bijvoorbeeld een boerderij waar je zelf de dieren erbij kan zoeken etc.
 - Nee, kan meer tijdens overgangsmomenten om aandacht te trekken of voor 'voorbewerken'/aandacht trekken.

Samenvatting: Nee, er is veel meer uit te halen. Momenteel wordt alleen youtube gebruikt op het digibord. Dit komt ook doordat het niet vast in het dagprogramma is opgenomen. Het zou fijn zijn als er lesmateriaal is voor de taallessen.

3. Wat is er (nog meer) nodig om het digibord optimaal te benutten?
- Programma's die zorgen voor meer wisselwerking en interactie met de kinderen. Vaak is het maar één zijde communicatie als de kinderen naar het bord kijken (ze kijken alleen). Bijvoorbeeld: spelletjes/opdracht enz.
 - Evt: digitale prentenboek, films over thema's, eigen prentenboek maken met eigen foto's of films (eigen).
 - Nieuwe software en uitleg hoe deze gebruikt kan worden.
 - Nu kost het best veel tijd om op te zoeken wat ik wil laten zien. Dat moet volgens mij sneller kunnen. Ook de voorbereiding kost veel tijd, waar zijn geschikte filmpjes, boeken, liedjes enz. te vinden die aansluiten bij ons aanbod.
 - Leuke ideeën wat we er nog meer mee kunnen doen, behalve filmpjes en liedjes.
 - Soort van handleiding wat we er mee kunnen. Meer in de thema's verwerken op welke sites we iets kunnen vinden, wat aansluit bij het thema. En een vast moment wanneer we het gaan gebruiken in de week.
 - ?
 - De techniek werkt niet altijd. Bijvoorbeeld de muis of het geluid.
 - Onderbouwing → waarom het nut heeft, wat je ermee kan bereiken.

Samenvatting: Handleiding waardoor we aan de slag kunnen met het digibord. Leuke ideeën passend bij het thema. Programma's die zorgen voor meer wisselwerking en interactie met de kinderen.

4. Wat heeft u nodig om middels het digibord uw communicatie te kunnen ondersteunen?
- Beelden, filmpjes, gebaren, picto's, foto's, thema's + die hier op de groep voorkomen (herkenbaarheid). Misschien spelletjes zodat je meer interactie hebt met de kinderen, of opdrachtjes.
 - Fotocamera, filmcamera, computer om iets zelf te maken, in thema verwerken.
 - Relatief eenvoudig te gebruiken programma's met een praktische handleiding en uitleg waarbij wordt voorgedaan hoe te werk te gaan.
 - Duidelijkheid over de mogelijkheden van het digibord. Tips waar geschikte filmpjes, boeken, liedjes enz. gevonden kunnen worden.
 - Betere beheersing van de gebarentaal. Meer kennis over wat er nog allemaal mee kan.
 - Zie vorige. Gewoon tools hoe we het beste het digibord kunnen gebruiken.
 - Vaak moet iemand naast de tv staan en erbij uitleggen/aanwijzen/gebaren maken. Dan gebaren ze ook mee.
 - Lesondersteuning die je aanstuurt. Hoortraining.
 - Praktische tips.

Samenvatting: Praktische tips om aan de slag te gaan met het digibord. Kennis over verschillende programma's die gebruikt kunnen worden op het digibord. Duidelijkheid over de mogelijkheden van het digibord.

Bijlage 11 Uitslag observatielijst taalbeleid

Handeling:	Ja:	Nee:	Eventuele bijzonderheden:
Er wordt een tweetalig aanbod geboden (NmG en NGT)	80%	20%	
In het bijzijn van de kinderen wordt de communicatie door de medewerkers ondersteund door gebaren	100%		
De aangestelde NGT-medewerkers gebruiken in het bijzijn van de kinderen altijd NGT	80%	20%	- Geen NGT-er op de groep vandaag.
De aangestelde NmG-medewerkers ondersteunen in het bijzijn van de kinderen altijd de Nederlandse taal met gebaren	70%	30%	- Alleen 's morgens niet tijdens het gesprek met de nieuwe moeder. - 's Morgens met de ouders niet.
Er wordt een taalactiviteit aangeboden	100%		
De taalactiviteit duurt minimaal 10 minuten	100%		
De taalactiviteit richt zich per activiteit op één taal (Nederlands of NGT)	100%		- Twee groepjes: 1 NmG en 1 NGT. - Alleen NmG vandaag.
Gedurende de taalactiviteit wordt gebruik gemaakt van ondersteunende (visuele) middelen	100%		- Fotoplaten. - Boek. - Gebaren. - Puk - Pleister. - Pil.
Er wordt gewerkt aan individuele doelen van de kinderen	100%		
Er wordt thematisch gewerkt	100%		
Er wordt gewerkt aan de methode Lexicon in de Weer (de weekwoorden komen aan bod)	100%		
De fotoplaten behorende bij het thema worden ingezet door de medewerkers	100%		

Bijlage 12 Uitslag observatielijst ondersteunende communicatie

Handeling:	Ja:	Nee:	Eventuele bijzonderheden:
De medewerker zet gebaren in om de communicatie te ondersteunen	100%		
De medewerker zet het digibord in om de communicatie te ondersteunen	20%	80%	
De medewerker zet foto's in om de communicatie te ondersteunen	100%		
De medewerker zet pictogrammen in om de communicatie te ondersteunen		100%	- Zijn de kinderen eigenlijk nog te jong voor.
De medewerker zet plaatjes in om de communicatie te ondersteunen	100%		
De medewerker zet mimiek in om de communicatie te ondersteunen	100%		
De medewerker zet voorwerpen in om de communicatie te ondersteunen	100%		
De medewerker zet lichaamshouding in om de communicatie te ondersteunen	100%		- Bijvoorbeeld een vragende houding.
De medewerker maakt lichamelijk contact om de communicatie te ondersteunen	100%		- Aantikken en aanraken.
De medewerker zet een communicatiemapje in tijdens het communiceren met de kinderen	40%	60%	
Het dagprogramma wordt visueel ondersteund door de medewerker	100%		- De ene foto is klaar en wordt omgedraaid en de volgende foto wordt getoond.
De medewerker zet filmpjes in om de communicatie te ondersteunen	20%	80%	
De medewerker zet geluiden in om de communicatie te ondersteunen	100%		
De medewerker zet speelgoed in om de communicatie te ondersteunen	100%		

Bijlage 13 Uitslag observatielijst dagstructuur

Activiteit:	Tijd:	Hoeveel medewerkers aanwezig op de groep:	Bijzonderheden:
Inloop	08.43 – 09.20	3	- Om 08.30 uur was er een nieuw kindje om kennis te maken. 2 medewerkers constant op de groep, 1 medewerker kwam even kennismaken met de nieuwe moeder.
Opruimen	09.23 – 09.28	3	
Dagopening	09.31 – 09.41	2	- Snel i.v.m. een verjaardag.
Fruit eten en drinken	09.43 – 10.08	2	- Verjaardag i.p.v. fruit eten.
Afwassen, afdrogen, tafel poetsen	10.14 – 10.21	3	- Laten ze staan tot het middag eten.
Spelen	10.00 – 10.39	3	- Langer doorgespeeld i.v.m. testen.
Luiers verschonen/wc	10.16 – 10.33	3	
Opruimen	10.39 – 10.44	3	
Taalactiviteit	10.38 – 10.56	3	- Eén groep i.v.m. aantal kinderen (4). - Tijdens fruit eten de taalactiviteit i.v.m. thema en woorden van de week (fruit). - Meteen na het fruit eten i.v.m. het thema. - I.v.m. thema tijdens fruit eten.
Motorische activiteit	11.07 – 11.29	3	- Er is voor gekozen om lager door te spelen. - Filmpje middels het digibord. 11.20 – 11.30.
Eten	11.36 – 12.20	3	
Kinderen op bed leggen	12.25 – 12.37	3	
Afwassen, afdrogen, tafel poetsen	12.37 – 12.49	3	
Administratieve werkzaamheden	12.37 – 13.58	3	
Kinderen aankleden	13.58 – 14.17	2	
Activiteit	14.22 – 14.39	2	
Eten en drinken	14.43 – 14.55	3	- Verjaardag.
Afsluiting van de dag	14.55 – 15.00	3	- Filmpje middels het digibord.

Bijlage 14 Uitslag observatie peuterbehandelgroep Dordrecht

Datum: woensdag 12 maart 2014

Tijd: 09.20 – 09.40 uur

In verband met privacy zijn de namen van de kinderen van beide observaties afgekort.

De kinderen zitten in de kring voor het digibord en de pedagogisch begeleider en de stagiaire zitten voor de kinderen. Op het digibord is links een Kikker te zien. Daarnaast een wit vlak en aan de rechter kant staan verschillende foto's. De pedagogisch begeleider kiest een kind van de dag N. hij mag vandaag de juffen helpen. N. krijgt van de pedagogisch begeleider de pen van het digibord. Hij drukt met de pen op het digibord en drukt op een balk zodat de foto's naar beneden gaan. Zodra hij zijn eigen foto heeft gevonden, schuift hij deze naar het witte vlak. Hij maakt zijn foto kleiner en zegt vervolgens: 'Ik ben bij Kikker'. De pedagogisch begeleider zegt tegen de kinderen dat ze iemand vergeten zijn. Puk. N. pakt de pen van het digibord en drukt op de balk zodat de foto's naar beneden gaan. Zodra hij de foto van Puk gevonden heeft, plaatst hij deze in het witte vlak. De pedagogisch begeleider vraagt wie er nu aan de beurt is? 'T., jij bent nu aan de beurt, ga je foto maar zoeken'. T. pakt de pen van het digibord aan en plaatst deze op de balk om door de foto's te scrollen. De pedagogisch begeleider zegt: 'Ja, daar is hij'. T. gaat met de pen op zijn foto staan en schuift deze vervolgens naar het witte vlak. T. zegt: 'Ik ben bij Kikker'. 'Wie is er nu?' vraagt de pedagogisch begeleider. R. is aan de beurt. Zij pakt de pen en schuift met de balk de foto's naar beneden. Ze plaatst haar foto in het witte vlak en maakt de foto kleiner. Ze zegt dat ze bij Kikker is en gaat zitten. De pedagogisch begeleider zegt dat S. aan de beurt is. S. komt naar voren en de pedagogisch begeleider geeft haar de pen. Ze scrollt door de foto's en plaatst haar eigen foto in het witte vlak. Ze zegt dat ze bij Kikker is en loopt naar de stoel. De stagiaire vraagt of ze de foto nog wat kleiner zal maken en maakt de foto vervolgens kleiner. Zo nu is E. aan de beurt zegt de pedagogisch begeleider. E. loopt naar de pedagogisch begeleider en pakt de pen aan. Plaatst de pen op de balk en schuift zijn foto naar het witte vlak en maakt hem kleiner. Hij loopt naar de stoel en zegt ik ben bij Kikker. De pedagogisch begeleider zegt dat L. zo lang moest wachten en nu aan de beurt is. Zij pakt de pen en door de balk te verschuiven komt ze bij haar eigen foto. Deze plaatst ze in het witte vlak en zegt dat ze bij Kikker is. De pedagogisch begeleider vraagt aan de kinderen welke juffen er vandaag zijn. T. geeft antwoord en benoemt de naam van de pedagogisch begeleider. Zij plaatst haar foto in het witte vlak en verkleint de foto. De pedagogisch begeleider vraagt wie er nog meer bij Kikker is. E. wijst naar de stagiaire. De pedagogisch begeleider plaatst de foto van de stagiaire in het witte vlak. De pedagogisch begeleider zegt: 'Zo, nu weten wie er allemaal bij Kikker zijn. Nu gaan we een liedje zingen'. Er wordt een liedje gezongen met de kinderen. Vervolgens laat de stagiaire aan de hand van foto's het dagprogramma zien, het digibord wordt uitgezet.

Conclusie: Uit de bovenstaande observatie blijkt dat de medewerkers het digibord 's ochtends interactief gebruiken met de kinderen. De kinderen mogen zelf hun foto op de Kikker plakken. De vaardigheden die de medewerkers tijdens deze observatie hebben ingezet zijn: digibord aan- en uitzetten, programma opstarten, foto's zoeken, foto's naar de kikker verplaatsen en foto's groter en/of kleiner maken.

Datum: vrijdag 14 maart 2014
Tijd: 09.20 – 09.35

De pedagogisch begeleider zegt dat de kinderen een stoel mogen pakken en in de kring mogen komen zitten. Er wordt een liedje gezongen. Zodra het liedje klaar is, wordt het digibord aangezet. De pedagogisch begeleider en de stagiaire zitten voor de kinderen. De pedagogisch begeleider vraagt aan de kinderen of ze al iets zien. Vervolgens zegt ze: 'Jaaa, daar komt hij. Waar is Haas? Daar!'. De pedagogisch begeleider pakt de pen en drukt op Haas. Vervolgens schuift ze Haas naar het witte vlak. M. wordt aangewezen als kindje van de dag. De pedagogisch begeleider zegt dat zij dus als eerste haar foto mag zoeken. M. klimt op tafel, de pedagogisch begeleider zit er naast en heeft de pen van het digibord in haar handen. Ze zegt tegen M. zeg maar stop als je je foto ziet. De pedagogisch begeleider schuift de foto's naar beneden. M. roept stop en de pedagogisch begeleider schuift haar foto op Haas en zegt: 'Jij bent op Haas, B. kom maar jij bent aan de beurt'. De pedagogisch begeleider schuift de foto's naar beneden en B. roept stop. De pedagogisch begeleider schuift zijn foto op Haas en zegt: 'Gezellig, jij bent ook bij Haas, nu is P. aan de beurt'. De pedagogisch begeleider schuift de foto's omhoog en zegt: 'Hé, volgens mij zag ik jou foto, dan moet je wel stop roepen'. De pedagogisch begeleider schuift de foto's omlaag en plaatst de foto van P. op Haas. De pedagogisch begeleider vraagt wie er naast P. zit, de kinderen roepen de naam. De pedagogisch begeleider zegt dat alle kinderen goed mee moeten kijken en stop moeten roepen zodra ze de foto van J. zien. De kinderen roepen: 'stop, stop'. De pedagogisch begeleider stopt en plaatst de foto van J. op Haas. Ze zegt: 'J. is ook op Haas, nu is R. aan de beurt. Ze vraagt aan R. of ze naar boven of naar beneden moet voor zijn foto. R. zegt naar beneden. De pedagogisch begeleider plaatst R. zijn foto op Haas en zegt: 'Gezellig, R. is ook bij Haas'. De pedagogisch begeleider vraagt naast wie R. zit. Vervolgens zegt ze: 'Naast T. hè? Kom maar T., moeten we voor jou foto naar boven of naar beneden?' T. antwoordt beneden. T. roept stop en de pedagogisch begeleider plaatst zijn foto op Haas. De pedagogisch begeleider zegt dat D. nu aan de beurt is. De pedagogisch begeleider plaatst zijn foto op Haas en zegt: 'Gezellig D., is ook op Haas'. Ta. loopt naar voren. De pedagogisch begeleider zegt: 'Zo, jij bent snel Ta. kom maar, dan gaan we je foto zoeken'. Ta. roept stop. De pedagogisch begeleider plaatst haar foto op de Haas. De pedagogisch begeleider vraagt aan Ta. wie er naast haar zit. Ta. zegt dat ze het niet weet. De pedagogisch begeleider zegt: 'Dat is toch L.? Kom maar L.'. De pedagogisch begeleider schuift de foto's naar boven. L. roept stop en de pedagogisch begeleider plaatst haar foto op Haas. De pedagogisch begeleider zegt dat ze nu de foto's van de juffen nog moeten zoeken en vraagt aan de kinderen of zij stop willen roepen. De kinderen roepen stop. De pedagogisch begeleider schuift een foto naar Haas en zegt: 'Juf N. is er ook. Nu de volgende'. Ze schuift de foto's naar beneden. De kinderen zijn stil. De pedagogisch begeleider zegt: 'Hé, ik zag daar een juf. Dan moeten jullie wel stop zeggen. Zo juf S. is ook bij Haas. Nu de laatste'. De kinderen roepen stop. De pedagogisch begeleider plaatst haar foto bij Haas en zegt: 'Juf M, is er ook. Nu is iedereen er'.

Conclusie: Gedurende deze observatie wordt er op een andere manier gebruik gemaakt van het digibord. De pedagogisch begeleider sleept de foto's naar de Haas in plaats van de kinderen. De vaardigheden die de medewerkers tijdens deze observatie hebben ingezet zijn: digibord aanzetten, programma opstarten, foto van Haas naar het witte vlak slepen, foto's zoeken, foto's naar de kikker verplaatsen en foto's groter en/of kleiner maken.

Bijlage 15 Uitslag interview medewerkers peuterbehandelgroep Dordrecht

Vraag 1:	Antwoord pedagogisch begeleider 1:	Antwoord pedagogisch begeleider 2:	Antwoord pedagogisch begeleider 3:	Antwoord pedagogisch begeleider 4:
Maakt u gebruik van het digibord? Zo ja, waarvoor? Zo nee, ga door naar vraag 9.	Ja. Nou we gebruiken het met name om 's morgens het aanwezigheidsbord zeg maar de foto's kunnen de kinderen zelf op de kikker plakken. Ze kunnen het groot zien en ze worden er ontzettend handig in. En voor de rest zijn we ons een beetje aan oriënteren wat voor meer mogelijkheden er zijn. We gebruiken wel luisterboeken of kijkverhaaltjes of een boek dat wordt voorgelezen. Kijken wel eens televisie. We hebben bepaalde digitale prentenboeken van Nijntje, maar ook gewoon van andere schrijvers zeg maar. En we gebruiken hem voor bepaalde zoekplaten en praatplaten. Op kleuterplein vinden we daar wel veel tips voor zeg maar over het gebruik van het digibord. En op de site van Heutink, de leverancier.	Ja, nou ja zoals je hebt kunnen zien in de kring en ook wel met inderdaad filmpjes en als je nou met wat ik net zei met het thema pleisters plakken dat je een filmpje kan zien van het zandkasteel en dat het daar ook in terug komt. En wat F. vanmorgen ook zei van dat huis met die geluiden. Dus op zich kan je er best wel veel mee doen. Ik denk dat we er meer mee zouden kunnen doen, dan dat we nu doen.	Ja. Nou, eigenlijk is het nog maar sinds kort. Dus het enige wat we nu doen is dan 's morgens met wie is erop Haas en wie is er thuis. Dus dat ze hun foto mogen ophangen. En ja, tussendoor natuurlijk wel eens even voor een filmpje. Als je niet naar buiten kan, omdat het regent. Maar verder is het nog niet heel erg van de grond gekomen, nee.	Ja. Uh, voor de kring en dan inderdaad ja gewoon met de kinderen, een soort welkom. En dan mogen de kinderen zelf de pasfoto's naar de Haas toe slepen. Ook wel eens liedjes of een filmpje. Dat is eigenlijk het enige.

Vraag 2:	Antwoord pedagogisch	Antwoord pedagogisch	Antwoord pedagogisch	Antwoord pedagogisch
----------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

	begeleider 1:	begeleider 2:	begeleider 3:	begeleider 4:
Wanneer maakt u gebruik van het digibord?	Eigenlijk twee keer per dag. Standaard 's morgens en 's middags vaak ook nog een keer bij een activiteit. En de kinderen hebben eigenlijk sinds twee weken, is een site van Nijntje waar ze zelf ook actief bezig kunnen zijn. Dus dan kunnen ze het zelf.	Nou ja, 's ochtends in de kring dan met de foto's verslepen naar de kikker. Uh, 's middags inderdaad bij een filmpje kijken of als je inderdaad nou ja wat ik net zei bij taalactiviteiten in de kring.	Iedere morgen bij het kringmoment, vast moment. Ja.	's Ochtends en na het eten, dus 's middags.

Vraag 3:	Antwoord pedagogisch begeleider 1:	Antwoord pedagogisch begeleider 2:	Antwoord pedagogisch begeleider 3:	Antwoord pedagogisch begeleider 4:
Staat het werken met het digibord vast geroosterd in de dag planning?	Nee. Nee, dat nog niet. Wel de ochtend. Wat we er 's morgens op doen zeg maar dat de kinderen kunnen zien wie er is, welke juf er is en wie er niet is. Dat is meteen toch een soort van taalactiviteit zeg maar dat ze een heleboel dingen benoemen. Dat is natuurlijk de intentie erachter en samen de dag beginnen. En 's middags gebruiken we het niet, dan doen we wel hetzelfde en ruimen ze hun foto's op. Pakken ze hun foto en die doen ze in een bakje. Dus we beginnen de dag wel met	's Ochtends in de kring staat het dus vast, dat doen we iedere ochtend. En soms ook wanneer het uitkomt met een filmpje of ja met de taalactiviteit. Ik denk dat we er wat meer uit zouden kunnen halen als je er nog bewuster mee bezig bent. Wat ik ook zei met woorden in de weer is dan nieuw, weet je, daar ben je zoveel mee bezig. Dus dat we gezegd hebben, we gaan ons eerst focussen op woorden in de weer, want we willen niet dingen half doen. Dat hadden we een paar weken geleden of een paar maanden	Nee, nee. Het staat nu dan inderdaad meer dat je het nu gewoon gebruikt bij je kringmomenten voor de aanwezigheid zeg maar. Maar net als met je kringlesjes/taallesjes enzo daar kunnen we natuurlijk nog wel veel meer het digibord bij gaan gebruiken. Maar dat is nog niet echt van de grond gekomen. Dus het staat verder niet op de planning. Ja soms staat gewoon televisie kijken op de planning en dan gebruik je natuurlijk het digibord. Maar verder nog niet echt met activiteiten.	Nou, in principe het ochtendritueel met de kinderen dat staat vast. Dat is vaak zo rond een uur of kwart over negen, half 10. Dan hebben de kinderen gepuzzeld en dan gaan ze in de kring en doen we dat moment. En dan 's middags af en toe inderdaad een filmpje wanneer het uitkomt. Is niet altijd hoor. Maar ja ik maak er pas sinds drie weken gebruik van, dus het is echt nog nieuw. Zij werken natuurlijk al een halfjaar ofzo met het digibord. Maar ik ben pas sinds februari terug van

	het digibord, dus dat is vast. En meestal doen we er 's middags ook wel iets mee, maar dat ligt nog niet vast.	geleden. Toen moest ineens alles tegelijk en kwam er eigenlijk niks uit de verf. Het digibord kwam niet uit de verf en met woorden in de weer dat lukte niet. Dus hebben we gezegd we focussen ons nu eerst op met woorden in de weer. Dat dat goed loopt en dan gaan we inderdaad kijken wat we met dat digibord, ja hoe we daar zeg maar het meeste uit kunnen halen.		verlof. Ik zie er wel voordelen van hoor. Ja, zeker. Je ziet gewoon aan de kinderen dat ze het heel snel door hebben. Ja het is toch wel een beetje de techniek voor de toekomst. Alleen het duurt vrij lang, maar misschien kunnen we het ook wel op een andere manier doen. Maar moeten we even bedenken hoe en wat.
--	--	---	--	--

Vraag 4:	Antwoord pedagogisch begeleider 1:	Antwoord pedagogisch begeleider 2:	Antwoord pedagogisch begeleider 3:	Antwoord pedagogisch begeleider 4:
Hoe vaak gebruikt u het digibord?	Vast één keer per dag en vaak ook wel twee keer soms drie keer per dag. Nog even televisie kijken of nog even een praatplaat willen bespreken of afbeeldingen laten zien. Dan komen er meerdere digibord momenten per dag voor.	We gebruiken het eigenlijk dagelijks. Ja sowieso in de kring, maar ook inderdaad met een filmpje. Ja, dat heeft echt wel meerwaarde dat het nog een keer herhaald wordt. Ook voor kinderen in een beetje leukere variant. Als ze gewoon moe zijn weet je wel, is het ook gewoon lekker dat ze even kunnen zitten. Dat ze kunnen kijken, maar dat het wel nog over het thema gaat weet je wel. Ja, is best wel leuk hoor.	Nou ja, dat is wel iedere dag. En in principe gaat het wel steeds sneller, je moet er ff inkomen natuurlijk. Soms werkt het niet hoe jij het wil of dan lukt het weer niet met zo'n foto. Maar die kinderen heb het echt super snel in de gaten hoe het moet. Dus die ratsen die pen uit je handen en regelen het zelf.	Nou ja, wij werken twee dagen. Dus dan in principe twee dagen. 's Ochtends vooral. Zeg een halfuur dat je ermee bezig bent, niet langer.

Vraag 5:	Antwoord pedagogisch begeleider 1:	Antwoord pedagogisch begeleider 2:	Antwoord pedagogisch begeleider 3:	Antwoord pedagogisch begeleider 4:
Waarvoor gebruikt u het digibord tijdens het werken met de kinderen?	Reeds beantwoord.	Reeds beantwoord.	Ja, tijdens het werken nog niet echt he. Alleen met de foto's en voor een filmpje. En ik kan me zo voorstellen dat je het inderdaad qua wat ik net al zei met taallesjes en kringlesjes het natuurlijk veel meer kan gebruiken. Ook om dingen te laten zien waar je over praat zeg maar. Dat je een plaatje erbij zoekt. Maar je mist dan ook wel een beetje, we hebben dat bord gekregen en hele korte instructie erbij. Maar verder je moet er eigenlijk echt gewoon een middag de tijd voor nemen om er echt eens zelf in te duiken. Anders kom je er gewoon niet verder mee. Want iedere keer vijf minuten dat schiet niet op. Het kost toch wel ff tijd en dat heb je dan niet altijd.	Nou ja, je kan het natuurlijk heel erg visualiseren. Dat is natuurlijk vooral voor deze kinderen heel erg goed. En ik denk dat je daar ook wel meer van zou kunnen doen. Misschien ja, ook met de picto's. Misschien kunnen we dat wel op de één of andere manier doen. Dat ze dat gewoon gelijk zo kunnen zien. Echt het visuele aspect zeg maar, vind ik wel heel goed.

Vraag 6:	Antwoord pedagogisch begeleider 1:	Antwoord pedagogisch begeleider 2:	Antwoord pedagogisch begeleider 3:	Antwoord pedagogisch begeleider 4:
Welke programma's zet u in op het digibord?	Uh, ja dat is niet echt een programma, maar wat je vanmorgen hebt gezien. Dat kinderen kunnen benoemen wie er is en dat gebruiken we. Een soort van aanwezigheid systeem. We gebruiken praatplaten op het digibord. Uh, we hebben bepaalde sites, die vinden we op kleuterplein.nl waar de kinderen zelf actief bezig kunnen zijn, onder andere die Nijntjesite. Uh, we zoeken wel eens wat op, op youtube of google. En google is dan vaak een afbeelding als we iets willen laten zien. Uhm, we hebben ook wel eens een filmpje laten zien van de kinderen zelf op het digibord wat we hadden gemaakt. Oh, en we gebruiken ook wel veel digibord programma's van de leverancier, dat is Heutink is de leverancier en dat zijn tools voor het digibord ofzo.	Uh, ja dat heeft vast een naam. Dat weet ik eigenlijk niet. Ik heb geen idee hoe dat heet. Waar je die foto's mee, ja dat heeft Maartje allemaal geregeld. Iets met hd ja. Ja, dat heeft Maartje geregeld, die heeft er nog meer verstand van. Maar het is net wat ik zei, als je niet zo heel handig bent met computers weet je wel. Dat vind ik het soms nog wel eens, ja misschien heeft het ook met interesse te maken. Ik vind het heel leuk om het te gebruiken, maar het is niet zo dat ik denk zo, daar ga ik nou eens een hele middag voor zitten om te kijken wat je daarmee kan. Dus vind ik het eigenlijk ook wel fijn dat je een assistent hebt, die dat allemaal zo aanlevert en zegt van joh, dat is een leuke site of dat is een leuke site. Want je kan er echt wel veel uithalen, je kan er echt wel veel mee doen. Als ik inderdaad van Saskia hoor, die gebruiken het al veel meer. Maar die zijn er ook al	Ja, nu dan alleen ja dat is het programma wat Maartje in principe gewoon zelf gemaakt heeft. Ze heeft alle foto's erin gezet en die gebruiken we dan. We hebben trouwens wel in het begin ook wel heel ff het dagprogramma gebruikt. Dus dan hadden we gewoon bovenaan een balk staan met hoe we nu de picto's hebben zeg maar, die stonden dan ook op het digibord. Maar we vonden het toch niet helemaal duidelijk genoeg, want dat staat dan heel klein bovenin. En je moet heel de dag je bord aan laten. Dus dan zit je toch met dat licht en dat geluid wat je dan heel de dag in je groep hebt. Maar je ziet ook de tijd dan verspringen, dus als het 10.00 uur was sprong hij opeens op fruit eten. Terwijl wij misschien nog gewoon aan het spelen waren. Soms doe je dat wel eens wat langer, als het lekker gaat. Of je begint	Oh, geen flauw idee. Volgens mij heet dat nu Heutink ofzo. Maar voor de rest dat weet ik echt niet, zo ver ben ik nog niet.

		veel langer mee bezig. Dan denk ik dat je er echt wel wat meer mee kan doen. Ja en dan die kleutersite. Youtube gebruiken we heel veel, maar je hebt ook kindertube, ook wel heel leuk. Dat zijn ook kinderfilmpjes en dat soort dingen.	later, dus daar werd ik een beetje zenuwachtig van. Dan sprong hij dus naar de volgende picto, terwijl wij daar nog helemaal niet aan toe waren zeg maar. Dus toen hebben we eigenlijk toch vrij snel weer gekozen voor de picto's. Die kunnen de kinderen nu ook zelf omdraaien als er een activiteit klaar is, dan draaien ze er één om. Net wat duidelijker zeg maar nog.	
--	--	---	---	--

Vraag 7:	Antwoord pedagogisch begeleider 1:	Antwoord pedagogisch begeleider 2:	Antwoord pedagogisch begeleider 3:	Antwoord pedagogisch begeleider 4:
Heeft u het idee dat het digibord een meerwaarde levert in het werken met de kinderen?	Absoluut. Ja. Je kan sneller dingen die je opzoekt laten zien, je hoeft het niet op klein scherm te laten zien. En ik denk dat het ook heel goed is, juist voor kinderen die moeite hebben met praten om door zelf iets te doen, meer te weten te komen over, ja niet echt over woordenschat. Maar wel dat ze dingen kunnen benoemen doordat ze iets zien zeg maar. Zoals je ook door middel van gebaren	Ja, dat denk ik wel. Ja, dat denk ik wel. Omdat je ook heel veel inderdaad nou ja wat ik net zei, dat huis met die geluiden. Harde geluiden, zachte geluiden. Ja, het voegt toch iets toe nog. Nog wat extra's. Nog wat extra's erbij.	Ja, dat gaat het wel worden hoop ik. Dat is nog niet wat het nu is denk ik. Nu kost het je gewoon nog ff tijd en uitzoekerij. Maar in principe als je allemaal met zijn allen goed op de hoogte bent wat je ermee kan en wat je er uit kan halen, ja dan gaat het zeker wel wat opleveren.	Ja, dat denk ik wel. Inderdaad het visuele en ja, omdat ze toch zelf visueel ingesteld zijn de meeste. Vooral omdat ze niet goed kunnen praten, denk ik wel dat het een meerwaarde voor hun zou kunnen zijn.

	iets duidelijk kan maken, kan je ook met plaatjes iets duidelijk maken. En de weg om plaatjes weer iets groter te laten zien en ze er zelf ook vaak iets actiefs iets mee te laten doen. Want ze kunnen ook bijvoorbeeld als je het hebt over jonge dieren kan je ook zelf, maar misschien staat dat ook wel standaard op internet, kan je bijvoorbeeld een koe, een varken en een kip en daar jonge dieren bij en dan moeten ze die met elkaar verbinden of bij elkaar in het hok zetten ofzo.			
--	--	--	--	--

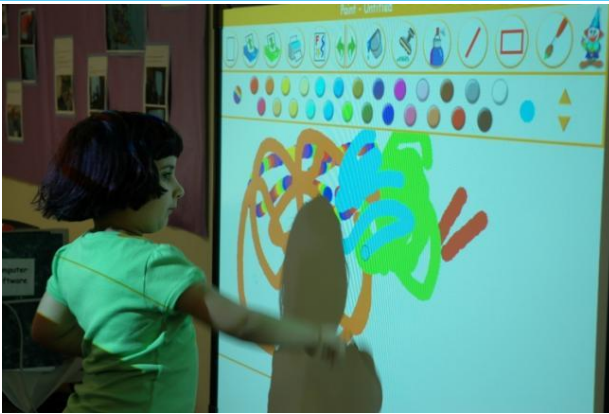
Vraag 8:	Antwoord pedagogisch begeleider 1:	Antwoord pedagogisch begeleider 2:	Antwoord pedagogisch begeleider 3:	Antwoord pedagogisch begeleider 4:
Heeft u het idee dat het digibord optimaal gebruikt wordt?	Nee, nog niet. Nee, ik denk dat er veel meer mogelijkheden zijn en ik merk zelf dat het best mijn interesse heeft, ik ben er best handig in. Maar als ik twee weken lang niet iets gebruik, dan weet ik het niet meer. Dus ik merk wel dat je het gewoon vaak moet gebruiken en er echt de tijd voor moet nemen. En in het	Nee, ik denk dat we er veel meer uit kunnen halen. Maar ja, het is net wat ik zeg. We willen eerst gewoon die andere dingen goed doen, die taalgroepjes dat dat goed werkt en die woorden in de weer dat dat goed werkt, het is anders zo zonde. We liepen er echt op een gegeven moment tegenaan. We doen eigenlijk alles maar	Nee, zeker niet.	Nee, nee. Ik denk dat je er inderdaad wel meer gebruik van kan maken.

	begin toen we hem net hadden, dachten we ooh, we maken even een plaat. We werken bijvoorbeeld over vormen en kleuren en dat zetten we even snel in elkaar. Dan zaten de kinderen in de kring te wachten, maar je moet het echt goed voorbereiden want dat werkt gewoon niet. Ben ik gewoon niet handig genoeg voor. En een stukje voorbereiding en tijd om je in te lezen van hé, wat is er nou allemaal eigenlijk. Ik denk dat het ongekende mogelijkheden heeft, waar we absoluut nu nog geen weet van hebben. Wel mee bezig zijn om dat uit te vinden van hoe kunnen we het nog meer inzetten, omdat we dat nu gewoon echt nog te weinig doen.	half. En dan hebben die taaldingetjes nu toch even voorrang op het digibord.		
--	--	---	--	--

Beroepsproduct

**Peuterbehandelgroep
de Berenboot**

Handleiding: aan de slag met het digibord en dove en/of slechthorende peuters

Naam: Steffy Heeren
Opleiding: Pedagogiek
School: Hogeschool
Rotterdam
Datum: Juni 2014

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	4
2. Vast roosteren.....	5
§ 2.1 Algemeen	5
§ 2.2 Uitvoering.....	5
3. Kringgesprek.....	7
§ 3.1 Algemeen	7
§ 3.2 Uitvoering.....	7
4. Thema's	9
§ 4.1 Algemeen	9
§ 4.2 Uitvoering.....	9
5. Lexicon	11
§ 5.1 Algemeen	11
§ 5.2 Uitvoering.....	11
6. Dagstructuur	14
§ 6.1 Algemeen	14
§ 6.2 Uitvoering.....	14
7. Liedjes	16
§ 7.1 Algemeen	16
§ 7.2 Uitvoering.....	16
8. Tips	17
§ 8.1 Handige websites.....	17
9. Nawoord.....	18
10. Literatuurlijst.....	19

1. Inleiding

Voor u ligt het beroepsproduct van het afstudeeronderzoek betreffende hbo opleiding Pedagogiek. Middels een onderzoeksvraag van een opdrachtgever is er een onderzoek uitgevoerd binnen een instelling.

Dit onderzoeksverslag is gemaakt in opdracht van de organisatie Auris te Rotterdam. Het is uitgevoerd op peuterbehandelgroep de Berenboot. Het onderzoek richtte zich op het gebruik van een digibord met dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd van anderhalf tot drie jaar. Gedurende het onderzoek stond de onderstaande vraag centraal:

Hoe kunnen de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot te Rotterdam middels het digibord de communicatie ondersteunen tijdens taalactiviteiten met dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd anderhalf tot drie jaar?

Uit het onderzoek zijn meerdere resultaten gekomen en conclusies getrokken. Uit het onderzoek kwam onder andere naar voren dat de medewerkers behoefte hebben aan handvatten betreffende het inzetten van het digibord met de kinderen. Vandaar dit beroepsproduct. Het is een handleiding met daarin tips en ideeën hoe de medewerkers het digibord in kunnen zetten in samenwerking met de kinderen.

Dit beroepsproduct bestaat uit de onderstaande hoofdstukken:

- Vast roosteren
- Kringmoment
- Thema's
- Lexicon
- Dagstructuur
- Liedjes
- Tips

In bijna alle hoofdstukken wordt allereerst een algemene beschrijving gegeven van de activiteit en vervolgens wordt uitgelegd hoe de activiteit daadwerkelijk uitgevoerd kan worden.

Het beroepsproduct wordt afgesloten met het nawoord en de literatuurlijst.

Ik hoop dat het beroepsproduct een waardevolle bijdrage levert aan peuterbehandelgroep de Berenboot.

Voor het gehele onderzoek met alle resultaten en conclusies verwijs ik u door naar het onderzoeksverslag.

Steffy Heeren

Juni, 2014

2. Vast roosteren

§ 2.1 Algemeen

Uit meerdere observaties is gedurende het onderzoek gebleken dat het digibord vast geroosterd kan worden in het huidige dagprogramma van een peuterbehandelgroep. Daarnaast blijkt uit ervaring van de medewerkers van de peuterbehandelgroep in Dordrecht dat het hou vast geeft, als het digibord daadwerkelijk vast geroosterd staat in het dagprogramma. Op deze manier wordt het niet vergeten en wordt het een vanzelfsprekendheid dat het digibord dagelijks gebruikt wordt. Het is hierbij van belang om een vaste structuur aan te houden. Door een duidelijke structuur en organisatie te bieden, ervaart het kind meer inzicht in zijn eigen omgeving (Heesters, 2013).

§ 2.2 Uitvoering

Voor beide groepen van peuterbehandelgroep de Berenboot is een programma ontworpen. Voor de driedaagse groep is de volgende indeling gemaakt betreft het inzetten van het digibord:

- Maandag → Gedurende het ochtendritueel.
- Woensdag → Gedurende de taalactiviteit.
- Donderdag → 's Middags gedurende de afsluiting van de dag.

Voor de tweedaagse groep is de volgende indeling gemaakt betreft het inzetten van het digibord:

- Dinsdag → Gedurende het ochtendritueel.
- Vrijdag → Gedurende de taalactiviteit.

In de volgende hoofdstukken wordt toegelicht hoe het digibord op de bovenstaande momenten ingezet kan worden.

Gedurende het onderzoek stond de onderstaande vraag centraal:

Hoe kunnen de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot te Rotterdam middels het digibord de communicatie ondersteunen tijdens taalactiviteiten met dove en/of slechthorende kinderen in de leeftijd anderhalf tot drie jaar?

Echter heeft de onderzoeker ervoor gekozen om het digibord niet alleen gedurende taalactiviteiten in te zetten, maar ook op andere momenten van de dag. De onderzoeker heeft hiervoor gekozen, omdat zij het digibord niet tijdens iedere taalactiviteit terug wil laten komen. Door het digibord iedere dag op een ander dagdeel te gebruiken is er afwisseling voor de kinderen. Op deze manier kan de taalactiviteit ook iedere keer op een andere manier visueel ondersteund worden en niet dagelijks enkel middels het digibord. Zo krijgen de kinderen ondersteuning middels praatplaten, foto's, voorwerpen en het digibord. Deze afwisseling zorgt voor nieuwe impulsen en dit houdt de activiteit interessant voor peuters (Singer &

Kleerekoper, 2009). Om daarnaast rekening te houden met de structuur, is er bewust voor gekozen om een vast programma per week aan te beleven.

In de indeling van beide groepen wordt het digibord op alle dagen één keer ingezet. Dit is het minimale wat de onderzoeker aanbeveelt om het digibord in te zetten. Dit betekent niet dat het digibord verder niet ingezet kan worden. De medewerkers zijn vrij om het digibord meerdere malen te gebruiken gedurende een dag.

3. Kringgesprek

§ 3.1 Algemeen

Tijdens het uitvoeren van het onderzoek is een observatie uitgevoerd op de peuterbehandelgroep te Dordrecht. Hier wordt iedere dag gebruikt van het digibord. Iedere ochtend wordt het digibord ingezet tijdens het kringgesprek. Hierdoor is de onderzoeker op het idee gekomen om dit ook voor peuterbehandelgroep de Berenboot te ontwikkelen.

Fodok (n.d.) geeft aan dat doven en slechthorenden meer visueel zijn ingesteld. Met het digibord is het mogelijk om visuele ondersteuning te kunnen bieden (Cöp, 2009). Door het kringgesprek uit te voeren op het digibord kan deze visuele ondersteuning geboden worden aan de doelgroep.

§ 3.2 Uitvoering

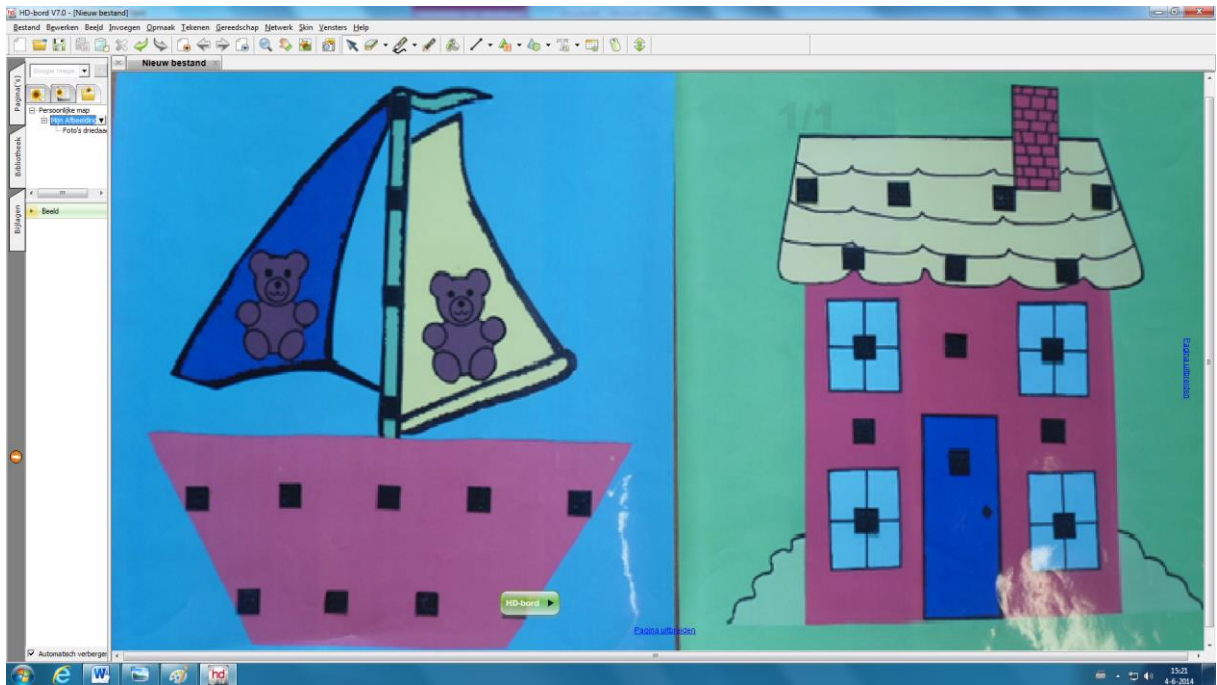
's Morgens tijdens het ochtendritueel kan het digibord ingezet worden door het digibord te gebruiken tijdens het kringgesprek. Middels een programma van HD heeft de onderzoeker het mogelijk gemaakt om de foto's naar de Berenboot of het huis te verschuiven. Op het grote vlak zijn de Berenboot en het huis te zien. Links naast de Berenboot staan alle foto's van de desbetreffende groep. Vanaf hier kunnen de foto's verschoven worden. Het is vervolgens eventueel mogelijk om de foto te vergroten of te verkleinen. Maar de onderzoeker heeft de foto's aangepast, waardoor ze in principe beschikken over het juiste formaat.

Het is de bedoeling dat de medewerker het programma HD 7.0 opent. Deze snelkoppeling is bij iedere medewerker op het bureaublad geïnstalleerd. Vervolgens klikt de medewerker links bovenin op 'bestand'. Daarna klikt de medewerker op 'openen'. Hierna is het mogelijk om het juiste bestand te zoeken. Hieronder wordt per groep aangegeven waar het desbetreffende bestand gevonden kan worden.

Voor de driedaagse groep is het document terug te vinden bij: Locatie L → Peuterbehandelgroep → Driedaagse groep → Digibord → Kring.

Voor de tweedaagse groep is het document terug te vinden bij: Locatie L → Peuterbehandelgroep → Tweedaagse groep → Digibord → Kring.

Hieronder volgt een foto met daarop het voorbeeld van het kringgesprek.

Op het witte vlak naast de Berenboot staan alle foto's van de kinderen en de medewerkers. In verband met privacy is dit vlak op de bovenstaande foto leeg.

4. Thema's

§ 4.1 Algemeen

Informatie- en communicatietechnologie¹ kan binnen het huidige VVE-programma een zinvolle aanvulling zijn op het stimuleren van de taalontwikkeling. ICT gebruik binnen VVE heeft onder andere de volgende voordelen op de ontwikkeling van jonge kinderen:

- Verschillende presentatiemogelijkheden;
- Interactiviteit;
- Controle die het kind heeft;
- Verschillende mogelijkheden voor individuele leerbehoeften;
- Realistische en echte contexten (Van Scoter & Boss, 2002).

Uit meerdere onderzoeken is gebleken dat het gebruik van ICT een positieve invloed heeft op de taalontwikkeling van jonge kinderen. Uit onderzoek van De Jong & Bus (2004) en Verhallen, Bus & De Jong (2004) blijkt dat jonge kinderen profijt hebben van digitale prentenboeken. Geluiden en (bewegende) beelden ondersteunen de mondelinge tekst. Dit resulteert erin dat jonge kinderen meer van het verhaal en de taal begrijpen, dan wanneer ze enkel plaatjes zien (Verhallen et al., 2004). Uit de bovenstaande literatuur blijkt dat het juist voor deze doelgroep belangrijk is om het digibord te gebruiken gedurende een thema.

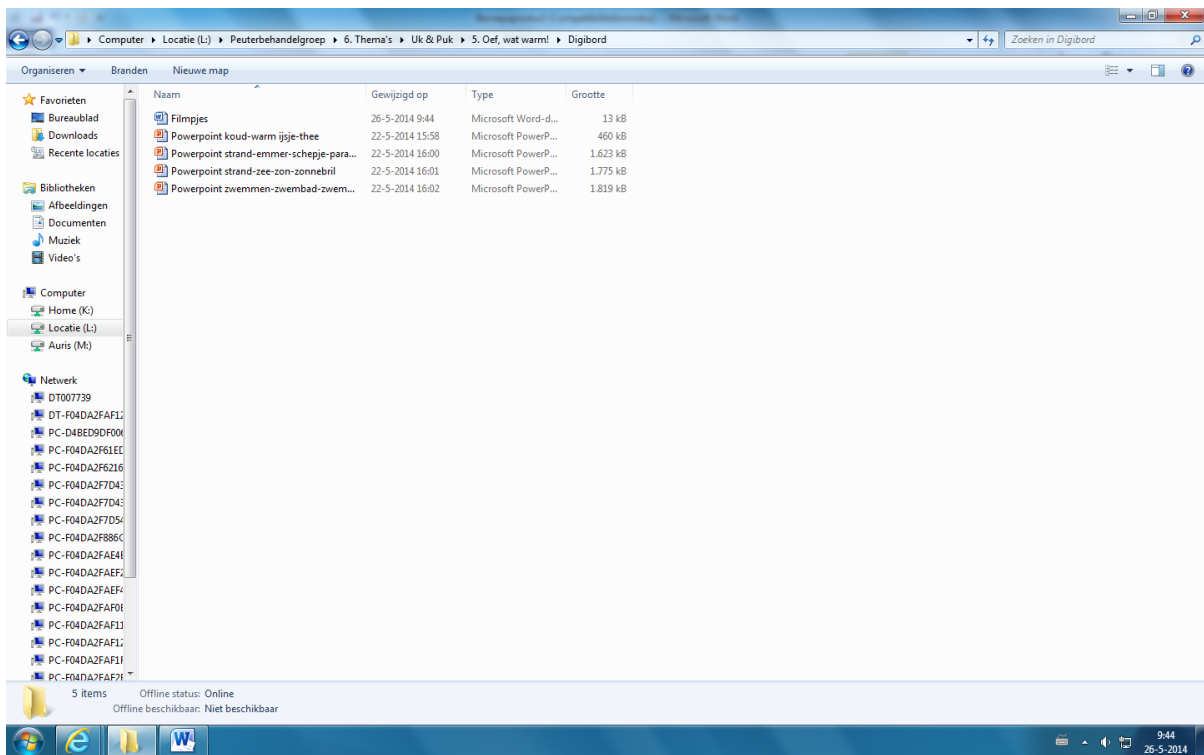
§ 4.2 Uitvoering

Er wordt aanbevolen om tijdens het voorbereiden van een thema tevens een document aan te maken. In dit document staan afbeeldingen, digitale prentenboeken, liedjes en/of filmpjes passend bij het thema die ingezet kunnen worden op het digibord. Voor het aankomende thema 'Oef, wat warm' heeft de onderzoeker een map gemaakt met daarin documenten passend bij het thema. Door gebruik te maken van een map, staat alles bij elkaar en kan alles eenvoudig terug gevonden worden. Hierdoor is er gedurende het thema de mogelijkheid om het digibord in te zetten.

Voor beide groepen is het document terug te vinden bij: Locatie L → Peuterbehandelgroep → Thema's → Uk & Puk → 'Oef, wat warm' → Digibord.

Hieronder volgt een foto van de huidige documenten welke opgeslagen zijn in de map 'Digibord'.

¹ Informatie en communicatietechnologie zal verder in het beroepsproduct worden afgekort tot ICT.

5. Lexicon

§ 5.1 Algemeen

Specifieke taalstimulering gaat om intentionele en geplande activiteiten die aangeboden worden door een pedagogisch begeleider. Het doel wat hierbij centraal staat is de taal en woordenschatontwikkeling te stimuleren. Voor de taalontwikkeling van jonge kinderen is een rijk taalaanbod een belangrijke voorwaarde (Stoep & van Elsäcker, 2005). Op peuterbehandelgroep de Berenboot worden intentionele en geplande taalactiviteiten geboden. Daarnaast is er sprake van een rijk taalaanbod gedurende de dag.

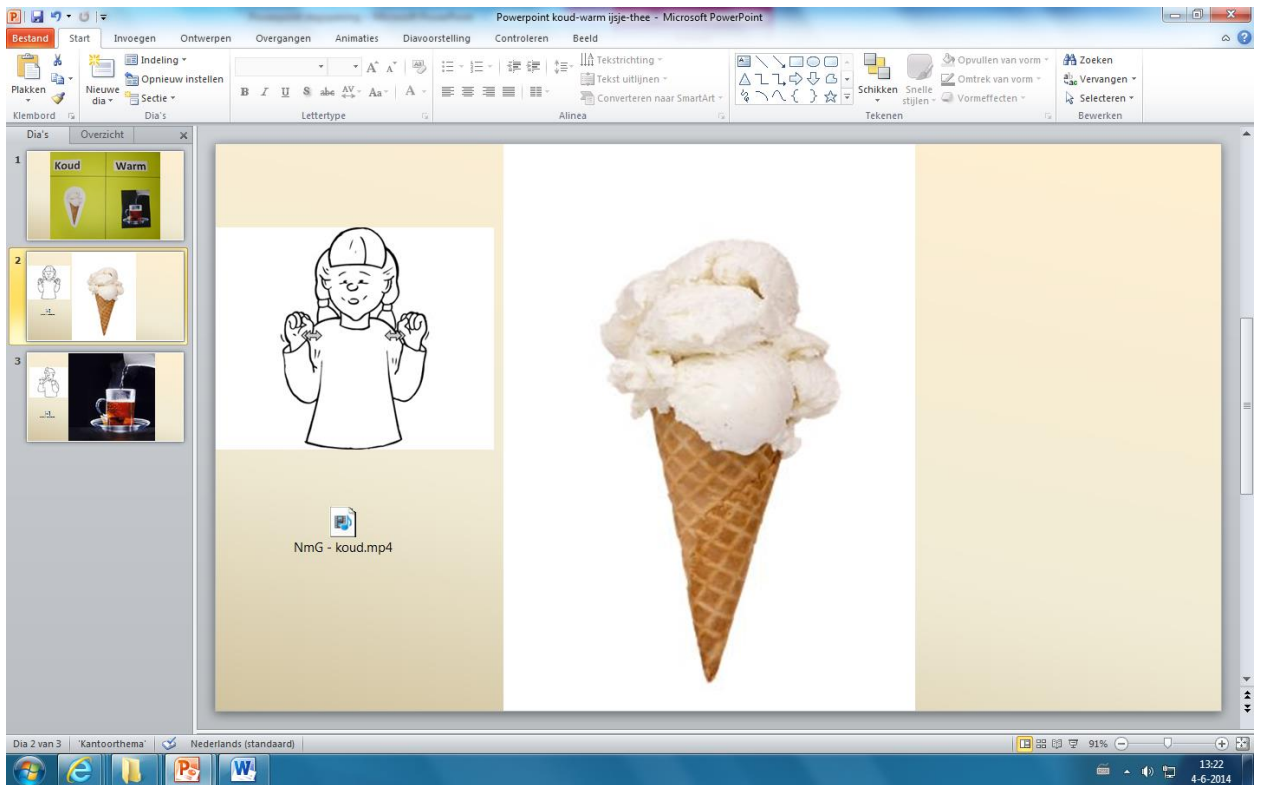
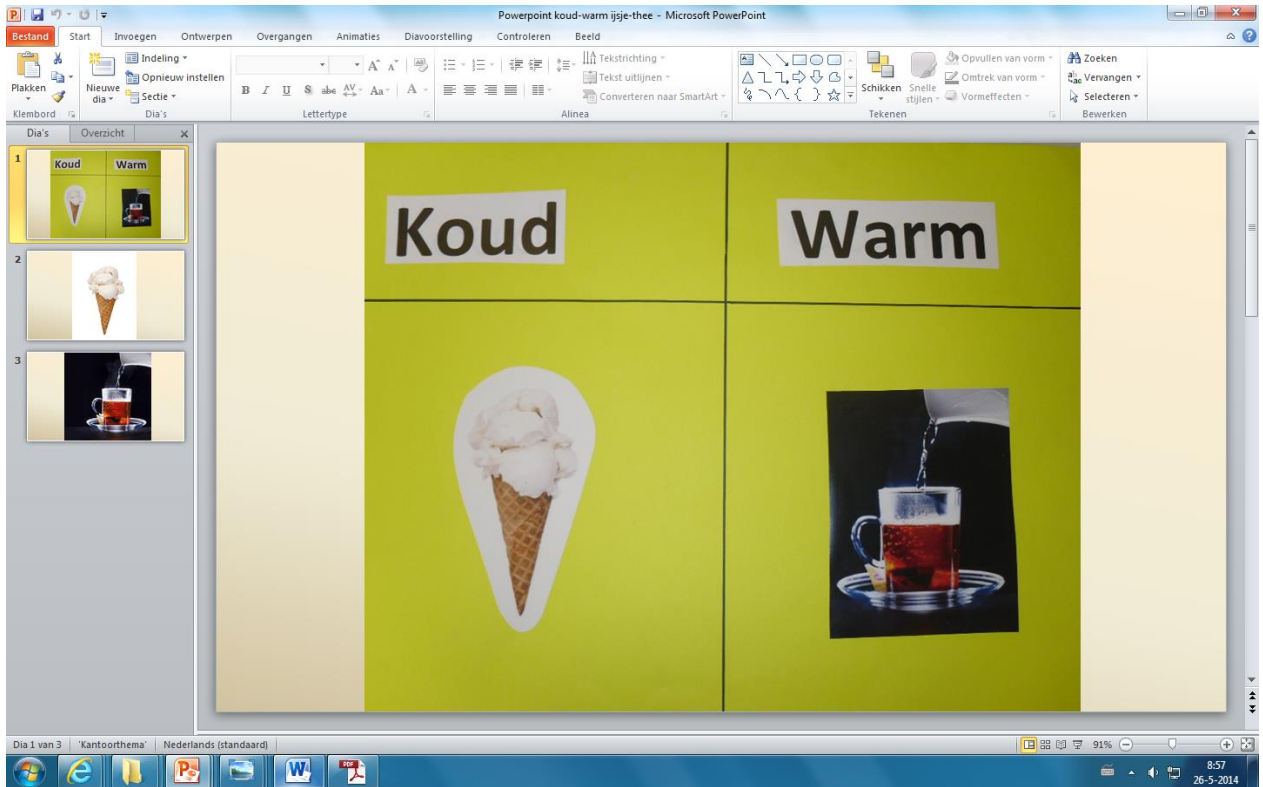
Lexiconontwikkeling kan gezien worden als motor van de taalverwerving blijkt uit onderzoek. Lexicon neemt daarom een belangrijke plaats in binnen Auris. Een aanpak waarvan wordt aangenomen dat deze werkt, is het Viertaktmodel. Volgens dit model bestaat goed lexicononderwijs uit de onderstaande onderdelen: voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren (Fortgens, 2009). Het digibord zou een aanvulling kunnen zijn op de Lexicon. Hierop kunnen de woorden welke die week centraal staan, worden gevisualiseerd. De kinderen worden hierdoor op een andere wijze geprikkeld. Deze afwisseling zorgt voor nieuwe impulsen en dit houdt de activiteit interessant voor peuters (Singer & Kleerekoper, 2009).

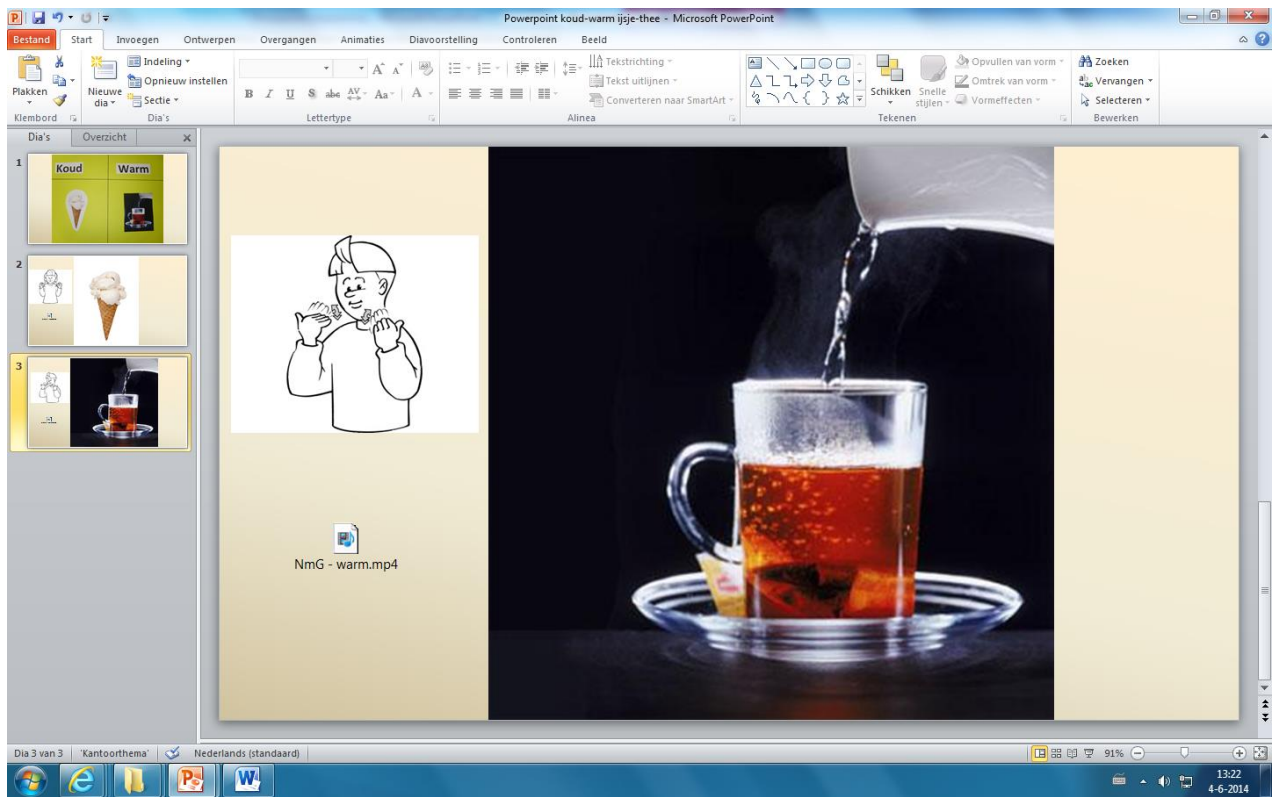
§ 5.2 Uitvoering

Om aan de bovenstaande methodes te werken, werkt peuterbehandelgroep tijdens de taalactiviteiten onder andere met fotoplaten. Er staan bepaalde woorden centraal, die de gehele week aan bod komen. De onderzoeker heeft voor het aankomende thema 'Oef, wat warm' drie PowerPoint presentaties gemaakt. Op de eerste dia staat de fotoplaat afgebeeld. Hierdoor zien de kinderen de fotoplaat op een andere wijze. Vervolgens komen alle woorden van die fotoplaat apart aan bod, zodat alle woorden nogmaals apart benoemd kunnen worden. Door deze herhaling, wordt gezorgd voor een rijk taalaanbod. Daarnaast staat het gebaar uitgebeeld op een foto. Hierdoor is het mogelijk om ook het gebaar visueel te ondersteunen voor de peuters. Ten slotte is in de dia waar de woorden apart in staan, een filmpje toegevoegd. In dit filmpje wordt het gebaar uitgebeeld. Hierdoor is het mogelijk ook het gebaar op het digibord af te spelen. Buiten de voordelen van de visualisaties, is het ook mogelijk om het geluid extra hard te zetten op het digibord. Hierdoor is het mogelijk om hoortraining bij de kinderen uit te voeren en eventuele hoorreacties te meten.

Voor beide groepen zijn deze documenten terug te vinden bij: Locatie L → Peuterbehandelgroep → Thema's → Uk & Puk → 'Oef, wat warm' → Digibord → PowerPoints.

Hieronder volgen de foto's van een voorbeeld van één van de PowerPoint presentaties passend bij het thema.

6. Dagstructuur

§ 6.1 Algemeen

Binnen Auris wordt gewerkt met TEACCH. De betekenis hiervan is: Treatment and Education of Autistic and related Communication-handicapped Children. Een onderdeel van deze methode is de dagplanning. Door duidelijkheid en structuur op een dag, weten de kinderen waar ze aan toe zijn. De wereld wordt op deze manier voorspelbaar voor de kinderen. Alle dagen hebben een vaste structuur met vaste onderdelen zoals vrij spelen. De opbouw van de activiteiten van de dag worden visueel ondersteund (Heesters, 2013). Een visueel schema kan gebruikt worden om de voorspelbaarheid van een dag weer te geven (De Rijdt, 2007). Juist voor deze doelgroep is het van belang om de dagstructuur visueel te ondersteunen. Het digibord is een middel waarmee de dagstructuur op een grote manier kan worden weergegeven.

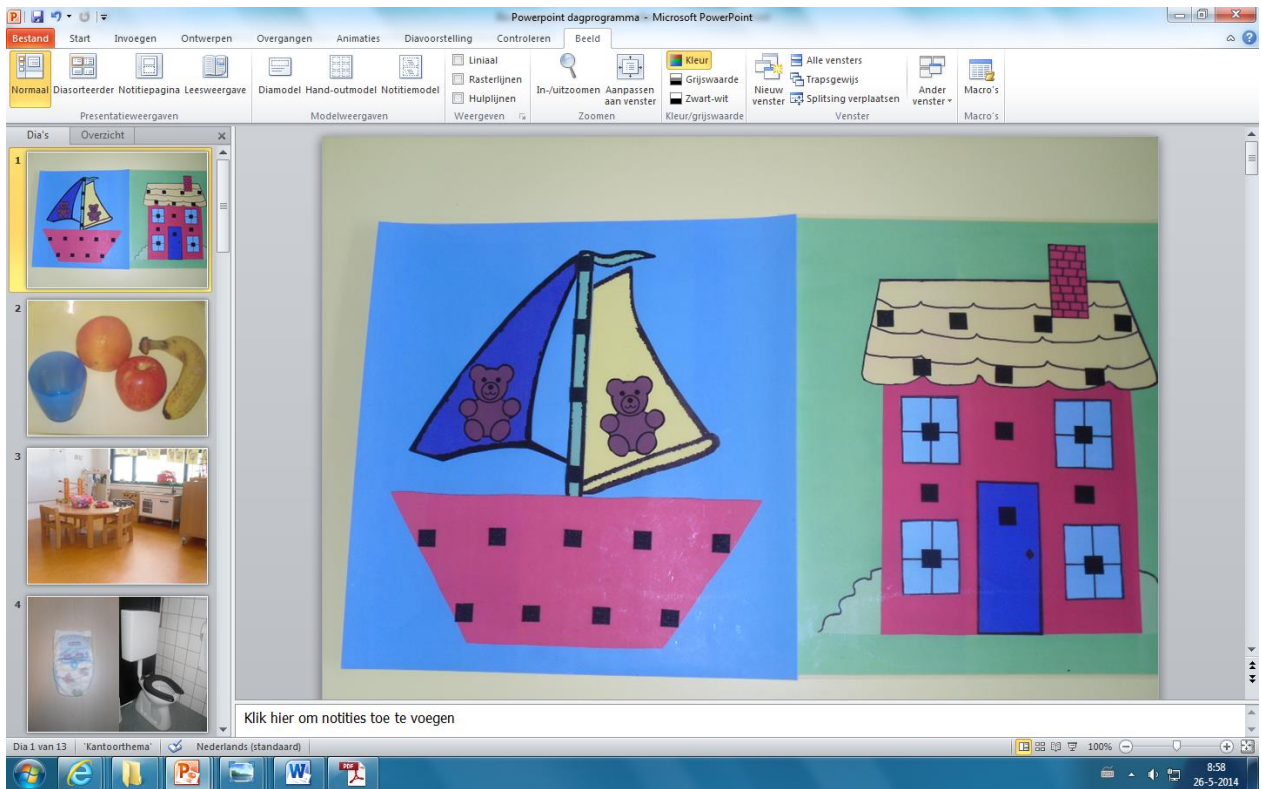
§ 6.2 Uitvoering

Momenteel worden de foto's van het dagprogramma weergegeven op een bord. Daarnaast hangt een groot digibord, waar de foto's veel groter op worden kunnen weergegeven. De onderzoeker heeft een PowerPoint presentatie gemaakt met daarin alle foto's van de dagactiviteiten. Hierdoor is het mogelijk om de activiteiten groot aan de kinderen te laten zien. De activiteit wat op dat moment bezig is, kan blijven staan en zodra deze klaar is kan er benoemd worden dat de activiteit klaar is. Daarnaast kan middels het digibord een kruis door de foto heen worden geplaatst. Hierdoor wordt het voor de kinderen zichtbaar dat de betreffende activiteit klaar is. Vervolgens kan de medewerker de volgende foto aanklikken. Hierop is de volgende activiteit zichtbaar. Heesters (2013) beschrijft dat het belangrijk is om ervoor te zorgen dat bij iedere activiteit een visueel voorbeeld wordt gegeven. Maak overgangen van activiteiten duidelijk. Dit wordt gedaan door een kruis door de activiteit te zetten en de volgende activiteit aan te klikken. Het is per dag wisselend welke medewerker de taalactiviteit uitvoert. Hierdoor is voor iedere dag een aparte PowerPoint gemaakt.

Voor de driedaagse groep is het document terug te vinden bij: Locatie L → Peuterbehandelgroep → Driedaagse groep → Digibord → Dagstructuur.

Voor de tweedaagse groep is het document terug te vinden bij: Locatie L → Peuterbehandelgroep → Tweedaagse groep → Digibord → Dagstructuur.

Hieronder volgt een voorbeeld van de eerste activiteiten gedurende een dag.

7. Liedjes

§ 7.1 Algemeen

Het digibord zou ook een aanvulling kunnen zijn op de liedjes welke dagelijks gezongen worden op peuterbehandelgroep de Berenboot. Dagelijks komen dezelfde liedjes terug, welke altijd gezongen worden aan tafel. Om hier een afwisseling in mogelijk te maken, kunnen de liedjes op het digibord worden afgespeeld.

§ 7.2 Uitvoering

De medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot kunnen een liedje opnemen en deze vervolgens op het digibord afspelen. De onderzoeker heeft samen met een collega het liedje 'Eet smakelijk' opgenomen. Dit liedje komt twee keer op een dag aan bod. Hierdoor is het mogelijk om het liedje één keer met de kinderen aan tafel te zingen en één keer middels het digibord af te spelen. Dit zorgt voor afwisseling en ook hierbij is het mogelijk om het digibord zo hard mogelijk te zetten, zodat er eventuele hoorreacties gemeten kunnen worden.

Het liedje van de driedaagse groep is terug te vinden bij: Locatie L → Peuterbehandelgroep → Driedaagse groep → Digibord → Liedjes → Eet smakelijk.

8. Tips

§ 8.1 Handige websites

Hieronder staan websites die gebruikt kunnen worden om materialen te zoeken voor het digibord:

- www.youtube.com
- www.kindertube.nl
- www.nijntje.nl
- <http://www.kinderpleinen.nl/showPlein.php?plnId=1495>
- <http://digitaleprentenboeken.yurls.net/nl/page/>
- <http://www.leesmevoor.nl/>
- <http://www.kleuterportaal.nl/index2.html>
- <http://www.marijeandringa.yurls.net/nl/page/>

9. Nawoord

De onderzoeker heeft met veel plezier aan het onderzoek gewerkt. De onderzoeker hoopt oprecht dat het beroepsproduct een positieve bijdrage levert aan peuterbehandelgroep de Berenboot. Zodra de medewerkers het digibord daadwerkelijk inzetten is het mogelijk om eventuele winsten te behalen bij de kinderen.

De onderzoeker heeft het idee dat dit beroepsproduct voldoende handvatten biedt voor de medewerkers van peuterbehandelgroep de Berenboot. Het doel was om de medewerkers ideeën te geven hoe het digibord ingezet kan worden in samenwerking met de kinderen. Het beroepsproduct bestaat uit meerdere ideeën die de medewerkers in kunnen zetten.

Het beroepsproduct is terug te vinden op peuterbehandelgroep de Berenboot. Daarnaast is het beroepsproduct geplaatst op de computer. Deze is terug te vinden onder: Locatie L → Peuterbehandelgroep → Digibord → Beroepsproduct.

Het beroepsproduct is gepresenteerd en uitgelegd gedurende de eindpresentatie op peuterbehandelgroep de Berenboot. Mochten er onverhoopt nog onduidelijkheden of vragen zijn over het beroepsproduct, kan er altijd contact op worden genomen met de onderzoeker via: s.heeren@auris.nl

10. Literatuurlijst

- Cöp, J. (2009). *De kracht van het digitale schoolbord*. Verkregen op donderdag 1 mei, 2014, van http://aandebasis.blogspot.nl/2009_10_01_archive.html
- Fodok. (n.d.). *Informatie over psychische problemen voor doven en slechthorenden*. Verkregen op donderdag 1 mei, 2014, van <http://www.fodok.nl/nieuws/nieuwsbericht/article/informatie-over-psychische-problemen-voor-doven-en-slechthorenden/>
- Fortgens, C. (2009). *Auris-Taalbeleid*. Verkregen op donderdag 20 maart, 2014, van http://www.auris.nl/Home/DeKoninklijkeAurisGroep/Documents/09_Au_Taalbeleid_Brochure_A5_05.pdf
- Heesters, W. (2013). *Methodiek: TEACHH*. Auris. Verkregen op woensdag 2 april, 2014, van https://intranet.auris.nl/kwaliteitenkennis/expertgroepen/ontwikkel_leerlijnen_en_methodieken_Auris_Zorg/Methodieken/TEACCH.docx
- Jong, M.T. de. & Bus, A.G. (2004). The efficiency of electronic books in fostering kindergarten children's emergent story understanding. [Elektronische versie]. *Reading research Quarterly*, 39(4), 378-393.
- Rijdt, C. de. (2007). *Werken met visualisaties*. Apeldoorn, Nederland: Garant.
- Singer, E. & Kleerekoper, L. (2009). *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Maarssen, Nederland: Elsevier gezondheidszorg.
- Scoter, J. van. & Boss, S. (2002). *Learners, Language and technology: Making Connctions That Support Literacy*. Portland, Oregon: Northwest Regional Educational Laboratory.
- Stoep, J. & Elsäcker, W. van. (2005). *Peuters Interactief met Taal*. Nijmegen, Nederland: Expertisecentrum Nederlands.
- Verhallen, M.J.A.J., Bus, A.G. & Jong, M.T. de. (2004). *Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie*. Amsterdam: Stichting Lezen. Verkregen op donderdag 1 mei, 2014, van [http://www.bereslim.nl/pdf/Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie.pdf](http://www.bereslim.nl/pdf/Elektronische_boeken_in_de_vroegschoolse_educatie.pdf)